

Høringsnotat

Forslag til endringer i samelovens språkregler

Innhold

1	Bakgrunn for høringsforslaget.....	4
1.1	Regjeringens oppfølging av rapporten om Hjertespråket.....	4
1.2	Sentrale begreper i forslaget til ny språkområdeordning.....	4
1.3	Begrepsbruken i sameloven.....	5
2	Forvaltningsområdet for samisk språk.....	5
2.1	Bakgrunn og gjeldende rett.....	5
2.2	Språkutvalgets forslag.....	7
2.3	Innspill fra høringen av språkutvalgets rapport.....	8
2.4	Departementets forslag.....	8
2.4.1	Språkområdeordning med tre kategorier.....	9
2.4.2	Sametingets tildeling av tospråklighetsmidler.....	11
2.4.3	Innlemmelse av nye kommuner i språkområdet.....	11
2.4.4	Konsekvenser for andre lover og forskrifter.....	12
3	Rett til svar på samiske språk.....	14
3.1	Bakgrunn og gjeldende rett.....	14
3.2	Språkutvalgets forslag.....	16
3.3	Innspill fra høringen av språkutvalgets rapport.....	17
3.4	Departementets forslag.....	17
3.4.1	Begrepet regionalt offentlig organ tas ut av loven.....	19
3.4.2	En differensiert ordning for rett til svar på samisk.....	20
3.4.3	Offentlige organ med landsomfattende funksjoner.....	26
3.4.4	Om språkvalg.....	28
3.5	Oppsummering av departementets forslag.....	28
4	Informasjonsplikt.....	29
4.1	Bakgrunn og gjeldende rett.....	29
4.2	Liknende ordninger i andre land.....	29
4.3	Departementets forslag.....	30
5	Oversettelse av regler og offentlig informasjon.....	31
5.1	Bakgrunn og gjeldende rett.....	31
5.1.1	Oversettelse av lover og forskrifter.....	31
5.1.2	Kunngjøringer fra offentlige organ på samisk.....	32
5.1.3	Skjema som skal foreligge på samisk.....	33
5.1.4	Folkeretten.....	33
5.2	Språkutvalgets forslag.....	33
5.3	Høringen.....	34
5.4	Departementets forslag.....	34
6	Samisk i den kommunale forvaltningen.....	35
6.1	Bakgrunn og gjeldende rett.....	35
6.2	Språkutvalgets forslag.....	36
6.3	Innspill fra høringen av språkutvalgets rapport.....	36
6.4	Departementets forslag.....	37

7	Forslag om å innføre krav om kommunal- og fylkeskommunal planlegging for å styrke samiske språk.....	39
7.1	Bakgrunn og gjeldende rett	39
7.2	Språkutvalgets forslag.....	40
7.3	Innspill fra høringen av språkutvalgets rapport	41
7.4	Departementets forslag	41
8	Rekruttering av samiskspråklig personell.....	42
8.1	Bakgrunn og gjeldende rett	42
8.2	Språkutvalgets forslag.....	42
8.3	Høringen	42
8.4	Departementets forslag	43
9	Utdanning for å øke samiskspråklig kompetanse i det offentlige.....	44
9.1	Bakgrunn og gjeldende rett	44
9.2	Språkutvalgets forslag.....	44
9.3	Innspill fra høringen av språkutvalgets rapport	45
9.4	Departementets forslag	45
10	Andre forslag til endringer i sameloven.....	46
10.1	Begrepet "samisk språk"	46
10.1.1	Bakgrunn og gjeldende rett	46
10.1.2	Språkutvalgets forslag	47
10.1.3	Innspill fra høring av språkutvalgets rapport.....	47
10.1.4	Departementets forslag.....	48
10.2	Oppdeling av bestemmelse om rett til bruk av samisk i rettsvesenet.....	49
10.2.1	Språkutvalgets forslag	49
10.2.2	Departementets forslag.....	49
10.3	Tekniske endringer i sameloven § 3-5 om utvidet rett til bruk av samisk i helse- og sosialsektoren	49
10.3.1	Bakgrunn	49
10.3.2	Gjeldende rett	50
10.3.3	Departementets forslag.....	52
10.4	Organisering av samisk språkarbeid	55
10.4.1	Bakgrunn og gjeldende rett	55
10.4.2	Språkutvalgets forslag	55
10.4.3	Departementets forslag.....	55
11	Økonomiske og administrative konsekvenser av forslagene.....	55
11.1	Kostnader til kommunal og fylkeskommunal planlegging	56
11.2	Rett til skriftlig svar på samisk fra landsomfattende offentlige organ og plikt til informasjon	56
11.3	Kostnader som følge av at flere kommuner innlemmes i språkområdet	57
11.4	Økt etterspørsel etter tolker og oversettelser på samisk.....	58
12	Merknader til de enkelte bestemmelser i lovforslaget	59
	Forslag til lov om endringer i sameloven	66
	Forslag til endringer i forskrift om forvaltningsområdet for samisk språk	72
	Forslag til endringer i forskrift til samelovens språkregler	72

Bakgrunn for høringsforslaget

Regjeringens oppfølging av rapporten om Hjertespråket

Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet foretok i 2013 en gjennomgang av samelovens språkregler og annet rettslig rammeverk for de samiske språkene. Denne viste at bestemmelsene til dels er utdaterte, blant annet på grunn av omfattende endringer i offentlig sektor. I samråd med Sametinget satte regjeringen ned samisk språkutvalg i 2014. Utvalget hadde som oppgave å redegjøre for gjeldende ordninger, tiltak og regelverk knyttet til de samiske språkene, og vurdere hvordan disse kan tilpasses dagens organisering av offentlig sektor og sikre funksjonelle og likeverdige offentlige tjenester på samisk. Samisk språkutvalg ble bedt om å avgi to utredninger. Delrapport om kommunenes forpliktelser og struktur knyttet til samiske språk ble lagt fram 15. februar 2016, og utvalget la fram sin endelige utredning NOU 2016: 18 *Hjertespråket* 10. oktober samme år. Språkutvalget fremmet en rekke forslag, knyttet til blant annet ansvarsfordeling og organisering av samiske språk, språkområdeordningen, samiskspråklig barnehagetilbud, samiskopplæring i grunnskole og videregående skole, oversettelser, rett til svar på samisk, samisk språkbruk i helse- og omsorgssektoren og justissektoren, klage, tilsyn og ombud, rekruttering av personale med kompetanse i samiske språk og samisk kultur, og utvikling og bruk av de samiske språkene.

Rapporten ble sendt på bred offentlig høring i 2017. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har etter dette avholdt en rekke møter med Sametinget på administrativt nivå for å diskutere oppfølgingen. Det er også gjennomført konsultasjonsmøter om aktuelle temaer med Sametinget. I tillegg har departementet avholdt egne innspillmøter i sørsamisk og lulesamisk område.

Denne høringen følger opp flere av forslagene fra språkutvalget som gjelder endringer i samelovens språkregler, og som ligger innenfor Kommunal- og moderniseringsdepartementets ansvarsområde. Språkutvalgets vurderinger og forslag er omtalt nærmere under hvert punkt hvor vi redegjør for departementets forslag.

Regjeringen arbeider med nytt forslag til opplæringslov som oppfølging av NOU 2019: 23 *Ny opplæringslov*. Opplæringsutvalget fremmer i NOUen flere forslag som kan styrke opplæringen i og på samisk. Gode rammevilkår for opplæring i og på samisk, vil være avgjørende i arbeidet for å utvikle og sikre bruken av de samiske språkene.

Videre har regjeringen på flere områder fulgt opp språkutvalgets rapport gjennom ulike tiltak som ikke krever lovendringer. Det gjelder eksempelvis styrking av Sametingets bevilgning til samisk barnehagetilbud og styrking av det samiske perspektivet i rammeplan for barnehage.

Sentrale begreper i forslaget til ny språkområdeordning

Samisk språkutvalg har i sin rapport brukt begrepet språkbevaringskommuner om en foreslått kommunekategori der kommunen har tilstrekkelig samiskspråklig kompetanse til at det aktuelle samiske språket er et komplett og samfunnsbærende språk innen de fleste samfunnsområder og i de tjenester som ytes. Utvalget bruker begrepet som betegnelse på en av tre foreslåtte kommunekategorier som til sammen utgjør det samiske språkområdet, og hvor flest tiltak er aktuelle for kommuner i denne kategorien.

På bakgrunn av innspill fra blant annet Sametinget og UiT – Norges arktiske universitet, har departementet i sitt forslag valgt å i stedet bruke begrepet språkutviklingskommuner. I den videre framstillingen vil vi bruke begrepet *språkutviklingskommune*, både når vi viser til språkutvalgets vurderinger og forslag, omtaler hørings svar til rapporten og i vår redegjørelse av departementets vurderinger.

Departementet har også valgt å endre betegnelsen på en av de andre foreslåtte kategoriene; storbykommune med særlig ansvar for samiske språk. Her bruker departementet betegnelsen bykommune med særlig ansvar for samiske språk. Vi vil i den videre framstillingen bruke sistnevnte betegnelse, også ved henvisning til språkutvalgets rapport og hørings svar til denne.

Begrepsbruken i sameloven

Departementet vil i forbindelse med arbeidet med en lovproposisjon, som oppfølging av denne høringen, vurdere lovens begrepsbruk. De senere årene har Stortinget vedtatt ny kommunelov og det er kommet forslag til en ny forvaltningslov, jf. NOU 2019: 5. Det er også vedtatt en ny språklov som trer i kraft 1. januar 2022. Departementet ønsker å se på om begrepene i sameloven kan justeres slik at det blir lik begrepsbruk for like forhold på tvers av regelverk. Det vil være en forutsetning at eventuelle endringer av begreper i sameloven som følge av et slikt arbeid, ikke skal medføre endringer i reglens innhold.

Forvaltningsområdet for samisk språk

Bakgrunn og gjeldende rett

Sameloven § 1–5 slår fast at samisk og norsk er likeverdige språk, og at samisk og norsk er likestilte språk etter bestemmelsene i sameloven kapittel 3.

Forvaltningsområdet består i dag av kommunene Karasjok, Kautokeino, Tana, Porsanger, Nesseby, Kåfjord, Lavangen og Tjeldsund i det nordsamiske området, Hamarøy i det lulesamiske området og Hattfjelldal, Røyrvik, Røros og Snåsa i det sørsamiske området.

Samiske språkrettigheter

Når en kommune innlemmes i forvaltningsområdet for samisk språk får den enkelte språklige rettigheter i møte med ulike offentlige organer.

- Skjema til bruk overfor lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet skal foreligge både på samisk og norsk. Det samme gjelder kunngjøringer fra offentlige organ som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i forvaltningsområdet.
- Rett til svar på samisk når man henvender seg på samisk overfor lokale offentlig organer. Det gjelder både ved muntlige og skriftlige henvendelser. Den som henvender seg skriftlig på samisk til et regionalt offentlig organ, har rett til skriftlig svar på samisk.
- Rett til å henvende seg til domstolen på samisk både muntlig og skriftlig, og til å tale samisk i rettsmøter og gjennomføre forhandlinger på samisk. Domstolen er forpliktet til å sørge for oversettelser av prosesskrifter, skriftlige bevis, rettsbøker mv. både til norsk og samisk. (Med rettsvesen siktes det her til politi, lensmennene, påtalemyndighetene, domstolene, forliksrådene og kriminalomsorgen.)

- Rett til individuelle kirkelige tjenester på samisk i Den norske kirkes menigheter i forvaltningsområdet.
- Rett til å bruke og bli betjent på samisk for å ivareta egne interesser overfor lokale og regionale offentlige helse- og sosialinstitusjoner.

Tilsatte i et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet har rett til permisjon med lønn for å lære seg samisk når organet har behov for slik kunnskap. I grunnskolen har alle elever, både samer og ikke-samer, i samiske distrikt (med det menes forvaltningsområdet i tillegg til eventuelt andre kommuner eller deler av kommuner som særskilt er innlemmet), rett til opplæring både i samisk og på samisk. Også utenfor forvaltningsområdet gir samelovens språkregler språklige rettigheter. I kommuner utenfor samiske distrikt har samiske elever rett til opplæring i samisk. Rett til opplæring på samisk i disse kommunene forutsetter at det er minst 10 elever som ber om det, og at det er minst 6 elever igjen i gruppen. Samer i videregående opplæring har rett til opplæring i samisk. Videre gjelder det et krav til oversettelse av lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkningen.

Kommunene i forvaltningsområdet har ulik situasjon

Da sameloven ble vedtatt var det bare nordsamiske kommuner i forvaltningsområdet. Samelovens språkregler og tilknyttet regelverk ble utformet for å passe til disse kommunene, som også er relativt små kommuner hvor en betydelig andel av befolkningen snakker samisk. Flere nordsamiske, sørsamiske og én lulesamisk kommune, har senere blitt innlemmet i forvaltningsområdet. I flere av kommunene som har kommet til, utgjør samene en mindre del av befolkningen. Enkelte av språkreglene kan derfor være vanskeligere å gjennomføre. Det er en utfordring for kommunene å rekruttere ansatte med kunnskap i samisk. Det er derfor store ulikheter i hvordan kommunene løser sine forpliktelser.

Innlemmelse av nye kommuner i forvaltningsområdet

Etter endringer i sameloven fra 2005, skal Kongen i statsråd vedta om nye kommuner skal innlemmes i forvaltningsområdet etter søknad fra kommunen. I praksis vil kommunen først utrede konsekvensene ved å gå inn i forvaltningsområdet, før kommunestyret fatter vedtak om innlemmelse. Kommunen sender så søknad om innlemmelse til Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Departementet ber Sametinget uttale seg om søknaden og gi en vurdering av størrelsen på et eventuelt tospråklighetstilskudd. Videre gjør departementet administrative og økonomiske vurderinger av søknaden, og sender forslag til forskriftsendring på høring til aktuelle høringsinstanser. Departementet vurderer saken og en eventuell forskriftsendring vedtas av Kongen.

Sametingets tospråklighetstilskudd

Kommunene og fylkeskommunene i forvaltningsområdet for samisk språk mottar et tospråklighetstilskudd fra Sametinget. Dette finansieres ved at Kommunal- og moderniseringsdepartementet gjennom budsjettprosessen øker rammeoverføringen til

Sametinget når nye kommuner og fylkeskommuner innlemmes i forvaltningsområdet for samisk språk.

Sametinget fastsetter selv en fordelingsnøkkel og fordeler tospråklighetstilskuddet.

Tilskuddet består av tre elementer; en basisdel, en betjeningsdel og en utviklingsdel.

Ved beregningen for tilskudd til kommunene i forvaltningsområdet, utgjør basisdelen 40 pst. av den totale tospråklighetsrammen til kommunene, og fordeles likt mellom forvaltningskommunene. Betjeningsdelen utgjør 35 pst. av den totale tospråklighetsrammen til kommunene. Den fordeles til forvaltningskommunene basert på måleenheter som antall elever med samisk som førstespråk i grunnskolen (vektlegges 44 pst.), antall elever med samisk som andrespråk i grunnskolen (vektlegges 25 pst.) og antall innmeldte i Sametingets valgmanntall i kommunen (vektlegges 31 pst.). Utviklingsdelen er beregnet til 25 pst. av den totale tospråklighetsrammen.

Utviklingstilskuddet fordeles til alle kommunene basert på de prioriteringer som kommunen ser behov for. I denne prosessen er det kommunens overordnede språkplan, 3-årige aktivitetsplan og samarbeidsavtalen mellom kommunen og Sametinget, som vurderes for å avgjøre hvor mye utviklingstilskudd som fordeles til hver enkelt kommune.

Tilskudd til fylkeskommuner fordeles med en basis- og betjeningsdel som utgjør 75 pst. av den totale tospråklighetsrammen for fylkeskommuner. Av dette utgjør basisdelen 60 pst., mens betjeningsdelen fordeles med 30 pst. i forhold til forvaltningskommuner innenfor fylkeskommunens grenser, og 10 pst. i forhold til samiske språk innenfor fylkeskommunens grenser. Utviklingsdelen utgjør 25 pst. av den totale tospråklighetsrammen som fordeles til fylkeskommunene, og den tildeles i henhold til planlagt aktivitet, gjennomførte tiltak fra år til år, og i henhold til samarbeidsavtaler mellom den enkelte fylkeskommune og Sametinget. Størrelsen på utviklingsdelen for den enkelte fylkeskommune fastsettes av Sametingsrådet. Sametinget inngår samarbeidsavtaler med kommunene og fylkeskommunene i forvaltningsområdet om hvordan tospråklighetstilskuddet skal benyttes.

Tospråklighetstilskuddet skal gå både til å oppfylle forpliktelsene i samelovens språkregler, og til andre tiltak slik som informasjon og synliggjøring av samisk språk og kompetanseutvikling.

Språkutvalgets forslag

Utvalget foreslår å erstatte forvaltningsområdet for samisk språk med en språkområdeordning hvor kommunene som inngår i forvaltningsområdet i dag kategoriseres i henholdsvis språkutviklingskommuner (språkutvalget bruker begrepet språkbevaringskommuner, se om begrepsbruk under punkt 1.2) og språkvitaliseringskommuner, avhengig av hva som er situasjonen for språket i den enkelte kommune. I tillegg foreslår utvalget en egen kategori for byer som skal ha særskilt ansvar for samiske språk. Byene som foreslås å inngå i denne kategorien er Trondheim, Tromsø, Bodø og Oslo. Utvalget mener dette vil bidra til at det blir lettere for kommuner med en samisk befolkning å ta initiativ til innlemmelse i det samiske språkområdet. Utvalget foreslår også at de ulike kategoriene av språkkommuner skal ha noe ulike forpliktelser, blant annet når det gjelder rett til opplæring på samisk, offentlig informasjon på samisk, rett til svar på samiske språk og krav til at samisk i kommunal forvaltning skal være likestilt med norsk.

Utvalget foreslår at språkutviklingskommuner skal være kommuner der det er etablert et godt samiskspråklig tjenestetilbud, og hvor de viktigste tiltakene som skal settes inn er knyttet til å bevare det aktuelle samiske språket. En språkutviklingskommune skal ifølge

utvalget være en kommune som har tilstrekkelig samiskspråklig kompetanse til at samiske språk er komplett og samfunnsbærende språk innen de fleste samfunnsområder og i tjenestene som ytes. Utvalget har foreslått at Karasjok, Kautokeino, Nesseby og Tana skal være språkutviklingskommuner.

Utvalget foreslår at språkvitaliseringskommuner skal være kommuner der det samiskspråklige tjenestetilbudet ikke er etablert i like stor grad som i språkutviklingskommunene. Utvalget skriver at i disse kommunene er ikke samiske språk samfunnsbærende språk, og det er et stort potensial for å høyne andelen samiskspråklige i kommunen og etablere flere samiskspråklige arenaer. Utvalget mener at de øvrige kommunene i dagens forvaltningsområde bør plasseres her.

Utvalget foreslår også en endring i hvordan kommuner innlemmes i språkområdeordningen, og mener at både kommunene, Sametinget og staten skal kunne ta initiativ til å innlemme en kommune. Det bør ikke lenger være en forutsetning at det foreligger en søknad fra den aktuelle kommunen.

Utvalget foreslår at Sametinget gis hjemmel til å fastsette forskrift om fordeling og bruk av tospråklighetsmidler til kommuner og fylkeskommuner. Språkutvalget ønsker at Sametinget skal ha en mer sentral rolle når en bestemmer hvordan offentlige organer skal oppfylle samelovens språkregler på en god måte.

Innspill fra høringen av språkutvalgets rapport

Flertallet av høringsinstansene som uttalte seg om språkområdeordningen foreslått av utvalget, er positive til utvalgets forslag. Enkelte høringsinstanser mener en ytterligere differensiering enn det som er foreslått, bør vurderes. Kautokeino kommune skriver i sitt høringssvar at de foreslåtte kommunekategoriene ikke er egnet med tanke på Kautokeino kommunes behov. Kommunen viser til at samisk står sterkt i Kautokeino, og at kommunen dermed fungerer både som bevaringsarena og en utviklings- og revitaliseringsarena for samisk språk. Kautokeino kommune mener at utvalgets fokus på (re)vitalisering har gått på bekostning av hensynet til språkutvikling og språkrøkt. Karasjok kommune peker i sitt høringssvar på noe av det samme når de foreslår en fjerde kategori for kommuner der samiske språkbrukere er i flertall.

Kåfjord kommune er skeptisk å inkludere bykommuner med særlig ansvar for samisk språk, og er bekymret for at dette kan utarme de samiske distriktene. De viser til at det er begrensede økonomiske midler og ressurser med samiskspråklig kompetanse.

Byrådsavdelingen for oppvekst og kunnskap i Oslo kommune uttaler at de ikke ønsker å være en bykommune med særlig ansvar for samisk språk.

Flertallet av høringsinstansene som har uttalt seg, støtter utvalgets forslag til ny ordning for innlemmelse i språkområdet. KS Finnmark er positive til forslaget, under forutsetning av at kommunestyret er endelig beslutningsmyndighet ved flertallsvedtak. Trøndelag fylkeskommune er skeptisk til ny ordning for innlemmelse, og uttaler at det er vanskelig å tenke seg en felles innsats for samiske språk dersom status som "samisk kommune" er noe som blir påført utenfra.

Departementets forslag

Departementet foreslår en forvaltningsområdeordning med tre kategorier; språkutviklingskommune, språkvitaliseringskommune og bykommune med særlig ansvar for

samiske språk. Samisk språkområde brukes som begrep som omfatter alle kategorier, og erstatter begrepet forvaltningsområdet.

Kongen fastsetter i forskrift hvilke kommuner som inngår i det samiske språkområdet som språkutviklingskommuner, språkvitaliseringskommuner og bykommuner med særlig ansvar for samisk språk. Hvilke kommuner som skal inngå i de ulike kategoriene fastsettes i samsvar med kommunenes egne vedtak og søknad om innlemmelse.

Departementet foreslår videre at Sametinget får hjemmel til å fastsette forskrift om tildeling av tospråklighetsmidlene til kommuner og fylkeskommuner.

Språkområdeordning med tre kategorier

Samisk språkområde og tre kommunekategorier

Som beskrevet i punkt 2.1 er det i dag like regler for alle kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk. Departementet foreslår å gå over til en ordning med tre kommunekategorier slik at det blir mulig å differensiere. Departementet har lagt vekt på at både Sametinget og det store flertallet av høringsinstansene er positive til differensiering. Departementet har likevel ikke foreslått helt ulike regler. Mange av rettighetene vil være like i de tre kategoriene. Grunnen til det er at departementene mener disse rettighetene er viktige for språkbrukerne og utviklingen av samiske språk, og fordi reglene etter departementets oppfatning er mulige å oppfylle selv om kommunene er ulike.

Departementet ser flere fordeler med å innføre et differensiert språkområde. Situasjonen for de samiske språkene er ikke lik i hele landet, men dagens lovregler krever at kommunene møter de samme kravene uavhengig av språksituasjonen i den enkelte kommune. Med et differensiert språkområde vil det bli enklere for kommunene å oppfylle lovens regler, flere kommuner kan bli interessert i å melde seg inn i samisk språkområde, og det kan bli enklere å vektlegge de mest effektive og målrettede tiltakene.

Departementet vil framheve at innføringen av et språkområde med tre kommunekategorier også legger til rette for differensiering av tiltak og virkemidler på andre områder enn hva som reguleres i sameloven. Departementet ser for seg at differensieringen av rettigheter og plikter innenfor de tre kommunekategoriene, over tid vil få et tydeligere innhold.

Samtidig er departementet opptatt av at samelovens system ikke bør gjøres mer komplisert enn det som er nødvendig ut fra formålet. Sametinget har foreslått fem ulike kommunekategorier. Forslaget innebærer ikke fem ulike rettighetsnivå, men er blant annet ment å synliggjøre Kautokeino og Karasjoks viktige rolle i bevaringen og utviklingen av nordsamisk språk. Videre innebærer Sametingets forslag at samiskspråklige i hele landet skal ha enkelte språkrettigheter, uavhengig av om kommunen er med i forvaltningsområdet eller ikke.

Departementet har ikke fulgt opp Sametingets plenumsvedtak om å innføre en egen kategori for kommuner hvor samisk er majoritetsspråk. Departementet mener det ikke er hensiktsmessig å innføre en egen kategori for majoritetsspråkskommuner, siden departementet ikke foreslår at disse kommunene skal ha andre *rettslige forpliktelser* overfor innbyggerne enn andre kommuner. Dette kan imidlertid synliggjøres gjennom kategorier i tilskuddsordningen for tospråklighetstilskudd som Sametinget tildeler kommuner og fylkeskommuner i språkområdet.

Etter departementets vurdering bør det knyttes særskilte rettigheter og plikter til den enkelte kommunekategori. Departementet mener en inndeling i tre kommunekategorier dekker

behovet for differensiering og viser til at det var bred oppslutning i høringen om tre kategorier.

Språkutviklingskommuner og språkvitaliseringskommuner

Departementet foreslår at kommunene som i dag er del av forvaltningsområdet, innlemmes i språkområdet for samiske språk enten som språkutviklingskommuner eller språkvitaliseringskommuner. Hvilken kategori en kommune innlemmes i, vil være avhengig av situasjonen for det samiske språket i kommunen.

Kommuner som er aktuelle som språkutviklingskommuner, vil typisk være kommuner som har tilstrekkelig samiskspråklig kompetanse til at det aktuelle samiske språket er et komplett og samfunnsbærende språk innen de fleste samfunnsområder og i tjenestene som ytes. I likhet med språkutvalget vurderer departementet at de mest aktuelle kommunene i denne kategorien er Kautokeino, Karasjok, Nesseby og Tana.

Kommuner som er aktuelle som språkvitaliseringskommuner, vil typisk være kommuner hvor et samisk språk brukes av et ikke ubetydelig mindretall av innbyggerne, og hvor det er behov for vitalisering av samiske språk. Tiltakene i disse kommunene skal bidra til å sikre et offentlig samiskspråklig tjenestetilbud. De kommunene som ikke er aktuelle som språkutviklingskommuner, vil med forslaget innlemmes i språkområdet som språkvitaliseringskommuner. I denne kategorien vil det være stor forskjell på den samiske språksituasjonen i de ulike kommunene. Behovet for å prioritere tiltak for å vitalisere samiske språk, vil likevel være felles.

Bykommuner med særlig ansvar for samiske språk

Departementet har vurdert utvalgets forslag om å opprette en egen kategori for bykommuner med særlig ansvar for samisk språk. I tråd med den generelle befolkningsutviklingen har også flere samer flyttet fra de tradisjonelle samiske områdene til byer og større tettsteder. Dette var nettopp en utfordring utvalget skulle se på.

Bykommuner vil kunne ha noen særlige utfordringer og dermed et behov for mer tilpassede lovbestemmelser. En utfordring kan være at kommunens innbyggere benytter flere samiske språk. Samtidig vil de samiskspråklige være få i forhold til det totale innbyggertallet i kommunen. Dette vil kreve egne løsninger, og taler for at bykommuner med særlig ansvar for samisk språk innføres som en egen kommunekategori i språkområdet.

Ingen byer har i høringen av språkutvalgets rapport uttrykt at de er interessert i å inngå i det samisk språkområdet. Det har vært diskusjoner i flere bykommuner om innlemmelse i forvaltningsområdet, men ingen har så langt valgt å søke. Departementet mener at opprettelse av en egen kategori i loven, som er tilpasset denne type kommuner, kan gjøre det mer interessant for bykommuner å bli innlemmet i språkområdeordningen.

Potensielle bykommuner vil kunne ha både sørsamisk, lulesamisk og nordsamiske språkbrukere blant sine innbyggere. Departementet mener at det bør være opp til kommunen hvilket språk den skal tilby tjenester på. Dersom det stilles krav om at en bykommune skal tilby tjenester på flere samiske språk, vil det trolig være mange kommuner som vegrer seg for å tre inn i språkområdet. Det bør derfor være opp til bykommunen å velge ett eller flere samiske språk.

Språkutvalget har foreslått Tromsø, Bodø, Trondheim og Oslo som aktuelle bykommuner med særlig ansvar for samiske språk. Departementet vil påpeke at også andre kommuner etter eget ønske kan være aktuelle for denne kategorien og viser til diskusjoner om innlemmelse i forvaltningsområdet i for eksempel Narvik og Alta.

Sametingets tildeling av tospråklighetsmidler

Sametinget tildeler tospråklighetsmidler og utarbeider i dag regelverk til direktetilskudd til kommuner og fylkeskommuner. Sametinget inngår samarbeidsavtaler med kommuner og fylkeskommuner i forvaltningsområdet, og kommunene er forpliktet til å utarbeide 3-årige aktivitetsplaner.

Departementet er opptatt av at det skal være forutsigbarhet for kommuner og fylkeskommuner som ønsker å innlemmes i språkområdet. Etter departementets vurdering vil det være en fordel om det relativt detaljerte regelverket for fordelingen av tospråklighetsmidlene fastsettes i forskrift. Det vil øke tilgjengeligheten og gjøre det enklere for kommuner og fylkeskommuner å sette seg inn i regelverket i forkant av innlemmelsen. En forskrift kan videre tydeliggjøre målet med tospråklighetstilskuddet, og hva som kreves av kommunene og fylkeskommunene.

Departementet foreslår at Sametinget får hjemmel til å gi forskrift om tildelingen av tospråklighetsmidlene. Forslaget er i tråd med språkutvalgets rapport og Sametinget støtter forslaget.

Innlemmelse av nye kommuner i språkområdet

Departementet har vurdert om gjeldene regler for innlemmelse i forvaltningsområdet, oppfyller de folkerettslige forpliktelsene fullt ut, når et flertall i kommunestyret bestemmer om en kommune skal søke om innlemmelse i forvaltningsområdet.

Den rådgivende komité har i sin tematiske rapport til Rammekonvensjonen artikkel 10 nr. 2, presisert at lokale myndigheter ikke alene bør fatte vedtak som innebærer at en minoritet under rammekonvensjonen ikke får oppfylt sine språklige rettigheter. Videre peker Sametinget på at både kommuner, departement og Sametinget bør kunne ta initiativ til innlemmelse av nye kommuner inn i forvaltningsområdet.

Departementet er opptatt av det må være frivillig for kommunene å bli innlemmet i språkområdet. Etter departementets vurdering er de samiske språkbrukerne ikke tjent med at kommuner meldes inn i forvaltningsområdet mot sin vilje.

Videre legger departementet vekt på at det er tilstrekkelig at ett kommunestyremedlem tar initiativ til å få en sak behandlet i kommunestyret. Sametinget har også mulighet til å kontakte kommuner og drøfte innlemmelse i forvaltningsområdet. Flere av de nye kommunene i forvaltningsområdet har blitt innlemmet etter oppfordring fra Sametinget. På denne bakgrunn mener departementet at det ikke er behov for å gjøre endringer i loven på dette området.

Når nye kommuner søker om innlemmelse i det foreslåtte samiske språkområdet, må kommunene samtidig opplyse om hvilken kommunekategori kommunene ønsker å tre inn i, og dermed hvilke forpliktelser kommunene påtar seg. Hvilke kommuner som innlemmes i hvilke kategorier, fastsetter departementet i forskrift ved kongelig resolusjon.

Fordi det er ulikt nivå på forpliktelsene i de ulike kommunekategoriene, vil innplasseringen i kategorier kunne komme til å påvirke størrelsen på tospråklighetsmidlene kommunen mottar fra Sametinget. Dette vil det imidlertid være opp til Sametinget å bestemme.

En språkvitaliseringskommune kan på sikt ønske å bli en språkutviklingskommune, når vitaliseringsarbeidet har styrket bruken av samisk i det daglige innenfor viktige samfunnsområder og i det offentlige tjenestetilbudet. Kommunen kan i så fall søke om innlemmelse språkområdet i ny kategori på samme måte som en søknad om innlemmelse i språkområdet.

Særlig om innlemmelse av nye fylkeskommuner

Når en kommune søker om innlemmelse i forvaltningsområdet, vurderes søknaden av Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Innlemmelse av en ny kommune krever forskriftendring. Departementet sender saken på alminnelig høring til relevante høringsinstanser, deriblant fylkeskommunen den aktuelle kommunen tilhører. Beslutningen om innlemmelse av en ny kommune tas av Kongen i statsråd.

Fylkeskommuner med kommuner i sitt fylke som er del av forvaltningsområdet, vil være omfattet av samelovens språkregler. Fylkeskommunen vil blant annet være omfattet av kravet om rett til svar på samisk og regler om at skjema til bruk overfor fylkeskommunen skal være utformet på samisk.

Fylkeskommunene er selvstendige folkevalgte forvaltningsorganer med egne oppgaver. Det er et spørsmål om det bør være tilsvarende regulering for fylkeskommunene som for kommunene, når det gjelder innlemmelse, slik at nye fylkeskommuner innlemmes gjennom forskrift på bakgrunn av eget initiativ og søknad om innlemmelse. En slik regulering vil innebære en likebehandling av kommuner og fylkeskommuner.

Departementet vil vurdere spørsmålet nærmere, og ber om høringsinstansenes syn på dette punktet.

Konsekvenser for andre lover og forskrifter

Opplæringsloven

Opplæringsloven kapittel 6 omhandler samisk opplæring. I loven brukes begrepet samiske distrikt, definert som "1) det samiske forvaltningsområdet etter § 3-1 i samelova, 2) andre kommunar eller delar av kommunar etter forskrifter gitt av Kongen i statsråd etter at Sametinget og dei kommunane og fylkeskommunane spørsmålet gjeld, har fått uttale seg". I samiske distrikt har alle i grunnskolealder rett til opplæring i og på samisk. Utenfor samiske distrikt er det bare samer som har rett til opplæring i samisk, men både samiske og ikke-samiske elever, som utgjør minst ti i en kommune, har rett til grunnskoleopplæring i og på samisk, så lenge det er minst seks elever igjen i gruppen.

Departementets forslag til en ny språkområdeordning vil ikke i seg selv innebære noen endring i retten til opplæring i og på samisk. Men dersom flere kommuner melder seg inn i språkområdet vil det kunne føre til at flere elever får slike rettigheter, avhengig av hvordan henvisningen til det nye språkområdet blir i ny opplæringslov.

Regjeringen oppnevnte 22. september 2017 et utvalg som fikk i oppgave å utrede og vurdere behovet for rettslig regulering av grunnskoleopplæringen og den videregående opplæringen (grunnopplæringen). Utvalgets mandat var å foreslå ny opplæringslov og overordnede prinsipper for regelstyring av grunnopplæringen. Utvalget leverte sin utredning NOU 2019: 23 *Ny opplæringslov* den 13. desember 2019. Opplæringslovutvalget fremmer i NOUen flere forslag som kan styrke opplæringen i og på samisk. Kunnskapsdepartementet følger opp utvalgets forslag om samisk opplæring i samråd og konsultasjon med Sametinget. Departementets forslag til et differensiert språkområde, legger til rette for å tilpasse rettighetsnivået til situasjonen i ulike kommunekategorier også på andre områder enn samelovens språkregler. Kunnskapsdepartementet vil se nærmere på hvilke eventuelle konsekvenser endringer i sameloven kan få for avgrensningen av samisk distrikt og opplæring etter samisk læreplan.

Barnehageloven

Det følger av barnehageloven § 10 tredje ledd at kommunen har ansvar for at barnehagetilbudet til samiske barn i samiske distrikt bygger på samisk språk og kultur. Med "samisk distrikt" menes her forvaltningsområdet for samisk språk som definert i sameloven § 3-1. I øvrige kommuner skal forholdene legges til rette for at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur. Kunnskapsdepartementet vil se nærmere på konsekvensene av en eventuell endring av sameloven for kommunenes ansvar etter barnehageloven § 10.

Forskrift om stadnamn

Lov om stadnamn §11 regulerer bruk av samiske og kvenske stedsnavn: "Samiske og kvenske stadnamn som blir nytta blant folk som bur fast på eller har næringsmessig tilknytning til staden, skal til vanleg brukast av det offentlege t.d. på kart, skilt, i register saman med eventuelt norsk namn."

Forskrift om stadnamn § 7 regulerer bruken av navn når et sted har navn på flere språk. Det framgår av tredje ledd at i forvaltningsområdet skal det samiske navnet stå først når det benyttes flere navn på skilt, kart og liknende. Utenfor forvaltningsområdet er det kommunen som fastsetter rekkefølgen. Forskrift til stedsnavnloven § 4 fastsetter hvilke områder som skal bruke nordsamisk, lulesamisk og skoltesamisk. I forslag til endringer i forskriften, har Kulturdepartementet hørt forslag om å gjøre det mulig å også bruke umesamisk og pitesamisk i relevante områder. Dersom denne endringen blir vedtatt, betyr dette at skiltreglene i § 7 omfatter flere samiske språk enn før og språk med ulik vernestatus. Dersom forslagene til en differensiert språkområdeordning i sameloven blir vedtatt, vil det være viktig å se de differensierte reglene i sammenheng med reglene i stedsnavnloven og tilhørende forskrifter. Det bør for eksempel vurderes om stedsnavnforskriften § 7 bør endres for å gi differensierte regler om bruk av samiske språk på skilt innenfor det samiske språkområdet.

Etter Kommunal- og moderniseringsdepartementets vurdering er det naturlig å ta utgangspunkt i at rekkefølgen for navn på skilt i språkområdet bør være valgfri i språkvitaliseringskommuner og bykommuner med ansvar for samisk språk. En slik ordning vil harmonere med den fleksibiliteten departementet legger opp til for språkvitaliseringskommuner og bykommuner med særlig ansvar for samisk språk, i andre forslag til nye bestemmelser i sameloven.

Dersom forslagene til endringer i sameloven blir vedtatt, er det aktuelt for Kulturdepartementet å høre endringer i stedsnavnforskriften § 7 som gir differensierte regler for språkbevaringskommuner, språkvitaliseringskommuner og bykommuner med særlig ansvar for samiske språk.

Forslag om lov om offentlige organers ansvar for bruk av tolk (tolkeloven)

Stortinget vedtok lov om offentlige organers ansvar for bruk av tolk (tolkeloven) i juni 2021, etter forslag fra Kunnskapsdepartementet i Prop. 156 L (2020-2021). Loven skal etter planen tre i kraft i 2022.

Tolkeloven vil ha betydning for tolking til og fra samiske språk. Etter samelovens språkregler har enkeltpersoner rett til å bruke samisk språk uavhengig av den enkeltes kunnskaper i norsk. For å oppfylle rettighetene som følger av sameloven vil offentlig organ i mange tilfeller

ha behov for å benytte tolk. Samelovens regler om rett til å snakke samisk vil dermed utløse et krav for det offentlige til å bruke tolk dersom det er nødvendig for at samiskspråklige kan benytte samiske i sin kommunikasjon med organet.

Det lovfestes i tolkeloven § 6 at offentlige organer skal bruke tolk når det følger av lov.

Videre lovfestes det i tolkeloven § 7 et krav om bruk av kvalifisert tolk, dersom bruk av tolk er nødvendig for å ivareta hensynet til rettssikkerhet eller for å yte forsvarlig hjelp og tjeneste.

Det vil bety at dersom et organ har behov for å benytte tolk for å svare en samisktalende som henvender seg muntlig på samisk til dem, i tilfeller som ikke omfattes av nevnte avgrensning, stilles det ikke krav til kvalifisert tolk.

Rett til svar på samiske språk

Bakgrunn og gjeldende rett

Sameloven § 3-3 regulerer rett til svar på samiske språk. Bestemmelsen lyder:

«Den som henvender seg på samisk til et lokalt offentlig organ i forvaltningsområdet, har rett til svar på samisk. Dette gjelder likevel ikke ved muntlige henvendelser til tjenestemenn som utfører oppdrag utenfor organets kontor.

Den som henvender seg skriftlig på samisk til et regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet, har rett til skriftlig svar på samisk. Kongen kan i særlige tilfeller gjøre unntak for bestemte regionale offentlige organ.»

Bestemmelsen om rett til svar på samisk er ikke avgrenset til å gi rettigheter kun til *innbyggerne* i kommunene som er en del av forvaltningsområdet. Enhver som henvender seg på samisk til organet, uavhengig av eget bosted, vil ha en rett til svar på samisk.

Rett til både muntlig og skriftlig svar fra lokale offentlige organ

Overfor lokale offentlige organ er det i dag rett til både skriftlig og muntlig svar. Med «lokalt offentlig organ i forvaltningsområdet» menes ethvert kommunalt, fylkeskommunalt eller statlig organ som har en tjenestekrets som omfatter en kommune, eller del av en kommune, i forvaltningsområdet for samisk språk, jf. sameloven § 3-1 nr. 3. Definisjonen er knyttet til tjenestekretsen, som skal være avgrenset til en kommune, eller del av kommune, i forvaltningsområdet. Definisjonen er også ment å omfatte organer som vanligvis har tjenesteområdet avgrenset til en kommune, men hvor det unntaksvis forekommer at organet dekker et noe videre område. Et lokalt offentlig kontor med kontor i en kommune utenfor forvaltningsområdet, men med tjenestekrets som også omfatter del av forvaltningsområdet, skal regnes som lokalt offentlig organ i forvaltningsområdet.

Det er «den som henvender seg» til et lokalt offentlig organ, som har rett til svar på samisk. Organets plikt til å bruke samisk forutsetter altså en eller annen form for slikt forhåndsvarsel fra den private, og pålegger ikke organet å undersøke på eget initiativ om den private ønsker at samisk brukes. Men dersom organet er kjent med at den som henvender seg har foretrukket samisk i tilsvarende situasjoner tidligere, bør dette etter omstendighetene legges til grunn av organet også ved senere kontakt med personen. Muntlige henvendelser til tjenestepersoner som utfører oppdrag utenfor organets kontor, omfattes imidlertid ikke av bestemmelsen. For eksempel gjelder dette barnevernstjenesten på hjemmebesøk, hjemmesykepleiere, eller når ansatte i teknisk etat utfører arbeid i felten. Henvendelser til offentlig tilsatte i slike situasjoner regnes ikke som henvendelser til «organ».

Rett til skriftlig svar fra regionale organ

Retten til svar på samisk ved *muntlige* henvendelser gjelder, etter § 3-3 første ledd, ikke ved henvendelser til regionale offentlige organer i forvaltningsområdet for samisk språk.

Den som henvender seg *skriftlig* på samisk til et regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet, har rett til skriftlig svar på samisk, jf. sameloven § 3-3 annet ledd. Med «regionalt offentlig organ» menes ethvert fylkeskommunalt og statlig organ som har en tjenestekrets som helt eller delvis omfatter flere av kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk, jf. sameloven § 3-1 første ledd nr. 4. Landsomfattende organ omfattes likevel ikke.

Bestemmelsen er blitt forstått slik at det er tilstrekkelig at én av kommunene i tjenestekretsen hører inn under forvaltningsområdet for samisk språk, for at organet skal anses for å være et «regionalt organ i forvaltningsområdet». Nordland fylkeskommune var eksempelvis omfattet av bestemmelsen, selv om det tidligere bare var én kommune i fylket som inngikk i forvaltningsområdet. Retningsgivende for avgjørelsen av om et interkommunalt organ er lokalt eller regionalt, vil blant annet være om mange kommuner er med. Dersom det gjelder et samarbeid mellom to kommuner, vil organet vanligvis regnes som lokalt. Også andre momenter må vurderes. Dersom formålet med opprettelsen av det interkommunale organet er å bedre servicen overfor innbyggerne i flere kommuner, kan dette føre til at organet regnes for å ha en slik direkte kontakt med publikum at det er mest naturlig å regne det som lokalt. Samarbeid mellom flere kommuner vil ellers gjøre det mer naturlig å regne det interkommunale organet for regionalt. Et regionalt statlig organ vil ofte ha et underordnet lokalt organ.

Utvidet rett etter forskrift

Bestemmelsens virkeområde er utvidet gjennom forskrift til samelovens språkregler.

Sameloven § 3-3 første ledd som gir rett til muntlig svar på samisk, gjelder derfor også for Sametinget, Reindriftsforvaltningen (nå Landbruksdirektoratet), Samisk høgskole og statlige samiske skoler.

På samme måte gjelder andre ledd som gir rett til skriftlig svar på samisk også for Direktoratet for naturforvaltning (nå Miljødirektoratet) og Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet.

Endret organisering av offentlig forvaltning

Organiseringen av offentlig forvaltning har til en viss grad løpt fra bestemmelsen som ble gitt i 1992. Forvaltningens oppgaver løses ikke lenger på samme måte som den gang. Der tjenester før ble utført av lokale eller regionale tjenestekontor, blir de nå oftere utført av organer med landsdekkende funksjoner. Et eksempel er omorganiseringen av Skatteetaten, hvor alle kontorer i dag utfører landsdekkende oppgaver, selv om de er regionalt plassert geografisk. Dette medfører at retten til svar på samisk i praksis faller bort, fordi rettigheten ikke omfatter offentlige organ som er landsomfattende.

Mulig underforbruk av retten til svar på samisk

En forutsetning for å ivareta retten til svar på samisk er tilgang på personell med samiskspråklig kompetanse i offentlig forvaltning eller oversettere. Man må regne med at det også er et underforbruk av retten til svar på samisk på grunn av mangel på samisk språkkompetanse. I tillegg kan et underforbruk skyldes manglende kjennskap til rettigheten og hvor den gjelder, både i forvaltningen og blant språkbrukerne.

Språkvalg

Når det gjelder spørsmålet om hvilket samisk språk man har rett til å få svar på, er utgangspunktet at man har rett til svar på det samiske språket som i hovedsak benyttes

innenfor den aktuelle forvaltningskommunen (Ot.prp. nr. 60 (1989–90) s. 46). Dette innebærer at man har rett til svar på nordsamisk innenfor de nordsamiske forvaltningskommunene Kautokeino, Karasjok, Nesseby, Tana, Porsanger, Kåfjord, Tjeldsund og Lavangen, lulesamisk i Hamarøy, og sørsamisk i Hattfjelldal, Snåsa, Røyrvik og Røros.

Særskilte spørsmål oppstår imidlertid ved henvendelse på samisk til regionale offentlige organer som har en tjenestekrets som omfatter kommuner fra mer enn ett samisk språkområde. Nordland fylkeskommune er et offentlig organ som omfattes av samelovens språkregler fordi Hamarøy kommune i det lulesamiske området og Hattfjelldal kommune i det sørsamiske området er en del av forvaltningsområdet. Nordland fylke omfatter også kommuner som er en del av det nordsamiske språkområdet.

Det er naturlig å forstå loven slik at retten til å få svar på samisk fra et regionalt organ er en avledet rett, slik at det ikke foreligger en direkte plikt til å gi skriftlig svar på andre språk enn det språket som benyttes i kommunen, eller kommunene, som er en del av forvaltningsområdet. På den annen side må de tre samiske språkene anses som likestilte, og det kan argumenteres for at en fylkeskommune i den grad det er mulig, bør svare på det samiske språket som henvendelsen kommer på. Dersom et skriftlig svar sendes til oversettelse til samisk, vil det trolig innebære uvesentlige kostnadsforskjeller å oversette til ulike samiske språk, ut fra hvilket språk henvendelsen kommer på. Det vises i denne sammenheng til at god forvaltningsskikk tilsier at skriftlige henvendelser på samisk blir oversatt og behandlet på vanlig måte, også utenfor de tilfellene hvor man har plikt til å svare på samisk.

Språkutvalgets forslag

Samisk språkutvalg foreslår å lovfeste i sameloven at offentlige organer i det samiske språkområdet har plikt til å besvare henvendelser på samisk. Muntlige svar skal gis samtidig. Skriftlige henvendelser skal besvares uten ugrunnet opphold. Utvalget foreslår videre at Kongen i særlige tilfeller kan gjøre unntak fra reglene i bestemmelsen for bestemte organer, samt gi nærmere regler om gjennomføringen av plikten til å gi svar på samiske språk.

Utvalget har i vurderingen lagt vekt på å gjøre anvendelsesområdet for enkelte bestemmelser i samelovens språkkapittel mer fleksibelt, og å gjøre bestemmelsene lettere å gjennomføre. Ved utformingen av de konkrete reglene om rett til svar på samiske språk, har utvalget foretatt en avveining mellom på den ene siden kravet om rett til muntlig bruk overfor alle offentlige organer, og på den andre siden hensynet til de praktiske utfordringer en slik rett kan skape.

Utvalget uttaler at de ikke ser behov for å skille mellom offentlige organ, lokale offentlige organ og regionale offentlige organ, slik det gjøres i sameloven i dag, og viser til at den svenske loven ikke skiller mellom disse nivåene. Utvalget foreslår at alle offentlige organ i det samiske språkområdet skal ha plikt til å besvare henvendelser på samisk, både skriftlig og muntlig. Med «offentlig organ» mener utvalget ethvert organ for stat eller kommune. Dette omfatter all myndighetsutøvelse og annen virksomhet som skjer på vegne av stat og kommune. Privat rettssubjekt regnes som offentlig organ når det treffer enkeltvedtak eller utferdiger forskrift.

Den sentrale stats-, fylkeskommune- og kommuneadministrasjon med underliggende organer vil uten videre regnes som offentlige organ. Det samme vil gjelde statlige aksjeselskap som er opprettet særskilt ved lov, offentlige helse- og omsorgsinstitusjoner,

herunder helseforetak og offentlig oppnevnte råd og utvalg. Reglene om bruk av samiske språk omfatter også domstolenes virksomhet.

Med «det samiske språkområdet» mener utvalget summen av de kommunene som Kongen i forskrift har bestemt skal være språkutviklingskommuner, språkvitaliseringskommuner og bykommuner med særlig ansvar for samiske språk.

Når det gjelder spørsmålet om hvilket samisk språk man har rett til svar på, mener utvalget at det er urimelig å pålegge en kommune å ha kompetanse i flere samiske språk, selv om også sørsamiske og lulesamiske kommuner nå omfattes av forvaltningsområdet. Utvalget har imidlertid ikke funnet det hensiktsmessig å presisere hvilket samisk språk man har rett til å få svar på. Utvalget legger til grunn at plikten til å besvare henvendelser på samisk, omfatter det samiske språket som benyttes i den aktuelle kommunen/tjenestekretsen. Offentlige organ med ansvar for hele fylket, herunder fylkeskommuner bør, i den grad det er mulig, svare på det samiske språket som henvendelsen er på.

Innspill fra høringen av språkutvalgets rapport

KS Finnmark, Indre Finnmark tingrett, Finnmarkskommisjonen og Universitetet i Tromsø - juridisk fakultet, forskergruppe for same- og urfolksrett og Norske Samers Riksforbund (NSR) støtter utvalgets forslag. Fylkesmannen i Finnmark peker på at rettigheten bør følge individet og ikke avgrenses ut fra hvilket geografisk virkeområde offentlige institusjoner har. Finnmark politidistrikt påpeker at ved oppmøte ved et politi- eller lensmannskontor vil de aller fleste muntlige henvendelser kunne bli besvart umiddelbart, men at det noen ganger kan være nødvendig å bruke tolk.

Flere, deriblant NSR og Fylkesmannen i Nord-Trøndelag understreker at offentlige organ må ha nødvendige ressurser for å kunne oppfylle retten til svar på samisk. Tilgang til tolketjenester, og det å styrke andelen samisktalende innenfor offentlig sektor, er viktig i denne forbindelse. Fylkesmannen i Sør-Trøndelag påpeker at forslaget kan bli en utfordring dersom en stor andel av innbyggerne begynner å henvende seg til dem på samisk.

Tolketjenester vil være en forutsetning for at endringene skal fungere, i alle fall på kort sikt. Oslo kommune mener utvalgets forslag vil få store administrative og økonomiske konsekvenser, og at forslaget ikke er tilstrekkelig utredet. Kartverket har en tjenestekrets som delvis omfatter det samiske språkområdet og uttaler at innføringen av en slik regel vil få store økonomiske og praktiske konsekvenser, da de må ansette personell som behersker de tre ulike språkene.

Departementets forslag

Rett til svar vil gjelde ulikt i kommunekategoriene

Dagens regler for rett til svar på samisk skiller mellom rett til skriftlig og muntlig svar på samisk, og skiller mellom hvilke organer retten skal gjelde overfor. Slik sett er det i dag en form for differensiering av retten til svar på samisk, imidlertid gjelder de samme reglene for alle kommunene i forvaltningsområdet.

Departementet mener at det er hensiktsmessig å også differensiere reglene mellom de ulike kommunene, slik at reglene er tilpasset variasjonen for situasjonen for samisk språk.

Departementet foreslår derfor å differensiere retten til svar på samisk slik at rettighetsnivået er ulikt i de tre kommunekategoriene.

Forslaget om å innføre en slik differensiering betyr at departementet må vurdere hva som er riktig rettighetsnivå de nye kommunekategoriene. Vi må ta stilling til i hvilke kommuner rettighetene som følger av dagens bestemmelse skal videreføres, reduseres eller styrkes.

Økt fleksibilitet for kommunene

Et hovedgrep i departementets forslag er å gi mer fleksibilitet til kommunene slik at de kan tilpasse rettighetsnivået til kommunens situasjon, når det gjelder den enkeltes rett til svar på samisk fra kommunenes egne organer.

En slik innretning kan medføre at kommunene velger å legge seg på et lite ambisiøst nivå. Departementet er imidlertid av den oppfatning at kommuner som har ønsket innlemmelse i forvaltningsområdet, eller ønsker innlemmelse i det samiske språkområdet, ønsker å legge til rette for mest mulig bruk av samisk i kommunen. Departementet forventer derfor at den fleksibilitet forslaget gir, heller vil gi et mer målrettet og bedre språktilbud, enn et dårligere.

Departementet foreslår to alternative løsninger for differensiering av rett til svar

Departementet foreslår derfor å legge fram to alternative løsninger på høring. Departementet ønsker innspill på begge løsninger. I det ene alternativet legger departementet vekt på at rettighetene kan tilpasses språksituasjonen i språkvitaliseringskommuner og bykommuner med særlig ansvar for samiske språk, slik at det vil gjelde ulike regler i samme type kommunekategori.

I det andre alternativet har departementet lagt avgjørende vekt på å beholde dagens rettighetsnivå for kommuner som i dag er en del av forvaltningsområdet. Av den grunn innebærer dette alternativet at det innføres et skille i tid. Kommunene som i dag er innlemmet i forvaltningsområdet, og som vil bli språkvitaliseringskommuner i ny språkområdeordning, vil fortsette med samme rettigheter som i dag. Dette alternativet innebærer altså like regler i språkutviklingskommuner og allerede innlemmede språkvitaliseringskommuner. Samtidig foreslås det i dette alternativet like regler for rett til svar på samisk for nye kommuner som innlemmes i det nye språkområdet, uavhengig av om disse innlemmes som språkvitaliseringskommuner eller bykommuner med særlig ansvar for samiske språk.

Slik sett vil det i dette alternativet være så få forskjeller mellom språkutviklingskommuner og språkvitaliseringskommuner at det kan stilles spørsmål om det like godt kan slås sammen til én kategori. På den annen side vil det være enkelte andre ulikheter i reglene (når det gjelder krav til samisk i forvaltningen og rekkefølgen på navn på skilt), slik at departementet mener det er nødvendig å ha to kategorier. Departementet vil også her peke på at innføringen av en differensiert språkområdeordning vil legge til rette for differensierte rettigheter på andre områder enn språkrettighetene etter sameloven.

Rett til samtidig muntlig svar på samisk

Departementet foreslår at det presiseres i bestemmelsen at muntlige henvendelser på samisk skal besvares *samtidig* muntlig på samisk. Forslaget innebærer ingen endring av gjeldende rett. Retten til samtidig muntlig svar skal sikre at samiske språkbrukere kan ha kontakt og kommunisere direkte med organet på samisk. Det vil derfor ikke være tilstrekkelig at den som henvender seg på samisk, kun får legge igjen en muntlig telefonbeskjed for så å få muntlig svar på et senere tidspunkt, dersom dette skyldes at den som henvender seg snakker samisk. Dersom en samisktalende person som henvender seg til organet blir henvist til en annen person for å kommunisere på samisk, vil det fremdeles bli sett på som et samtidig svar. Med svar menes ikke endelig svar i saken henvendelsen gjelder, men svaret som gis i forbindelse med den aktuelle henvendelsen. Mange saker avsluttes først når det

gis et skriftlig svar eller forvaltningen fatter et enkeltvedtak. Bestemmelsen betyr ikke at samisktalende har rett på raskere svar enn det som følger av alminnelige krav til saksbehandlingen etter forvaltningsloven.

Begrepet regionalt offentlig organ tas ut av loven

Departementet foreslår å endre begrepene som brukes for å definere hvilke organer rett til svar på samisk gjelder overfor.

I dag benytter sameloven tre ulike begrep for offentlige organ; "lokale offentlige organ", "regionale offentlige organ" og "offentlige organ". Lokale offentlige organer omfatter både kommunale, fylkeskommunale og statlige organ, men likevel slik at organets tjenestekrets kun dekker én kommune. Et regionalt offentlig organ er et fylkeskommunalt eller statlig organ, som har en tjenestekrets som dekker flere kommuner. Et offentlig organ er et organ for stat og kommune, som ikke har et geografisk avgrenset virkeområde slik som de to andre typer organ.

Det er knyttet ulike rettigheter til svar på samisk til de tre typene offentlige organer.

Eksempelvis skiller det i dag mellom rettigheter overfor lokale og regionale organ, der rett til muntlig svar bare gjelder overfor lokale offentlige organ.

Da sameloven ble vedtatt i 1990 var fylkeskommunen ansvarlig for flere offentlige tjenester, som i dag er overført til andre forvaltningsnivåer.

Endringene i organiseringen av offentlig forvaltning gjør det mindre aktuelt å knytte særskilte rettigheter til begrepet regionale offentlige organer. Departementet foreslår derfor å ta begrepet "regionale offentlige organer" ut av loven, og kun benytte "offentlige organ" og "lokale offentlige organ".

Departementet foreslår at definisjonen av begrepet offentlige organer utvides, slik at det også omfatter fylkeskommunale organ. Offentlige organ foreslås definert som "ethvert organ for stat, fylkeskommune og kommune", og omfatter dermed *alle* typer offentlige organ. Med innføringen av fellesbenevnelsen "offentlige organ", ønsker departementet å sikre at samiske språkbrukere i praksis ikke mister rettigheter på grunn av organisatoriske endringer i offentlig forvaltning framover i tid.

Lokale offentlige organer vil være en underkategori av "offentlige organer". Departementet foreslår ingen endring i definisjonen av dette begrepet.

Begrunnelsen for å beholde "lokalt offentlig organ" er at retten til muntlig svar på samisk vil være koblet og avgrenset til begrepet. Fylkeskommunen har ansvar for enkelte oppgaver som tilbys lokalt, for eksempel skoletannlege-tjenesten. Videre har enkelte statlige etater lokale kontorer i kommunene, som for eksempel Politiet og Arbeids- og velferdsetatens del av de lokale NAV-kontorene. For å sikre at disse organene omfattes av bestemmelsen om rett til muntlig svar på samisk, foreslår departementet å beholde betegnelsen "lokale offentlige organ".

Interkommunale organ kan være "lokalt offentlig organ" i enkelte tilfeller. Definisjonen er ment å omfatte organer som vanligvis har tjenesteområdet avgrenset til en kommune, men hvor det unntaksvis forekommer at organet dekker et noe videre område.

En differensiert ordning for rett til svar på samisk

Behovet for differensiering

Departementet foreslår en ordning der retten til svar på samisk differensieres mellom kommunekategoriene. Det vil si at innholdet i retten til svar på samisk vil være forskjellig i de ulike kommunekategoriene.

Departementet mener differensierte regler i større grad vil legge til rette for et målrettet og tilpasset tilbud, enn dagens regler som gjelder likt for alle kommuner i forvaltningsområdet, uavhengig av den samiske språksituasjonen i kommunen. En differensiering vil bidra til at samiske språkressurser kan anvendes der behovet er størst og senke terskelen for nye kommuner som ønsker å søke om å bli innlemmet i språkområdet.

Ordnningen med tre kommunekategorier som departementet foreslår for det nye språkområdet, skal altså møte behovet for å tilpasse tiltakene til språksituasjonen i den enkelte kommune. Det må likevel gjøres vanskelige avveininger ved vurderingen av hvilken rett til svar på samisk ved muntlige og skriftlige henvendelser, som skal gjelde for den enkelte i de ulike kommunekategoriene. Bruk av samisk i kontakt med offentlige myndigheter er viktig for å gi språket status og stimulere til språkutvikling. For at samiske språk skal være bærekraftig og levende språk i framtiden, må de kunne brukes på flest mulig samfunnsområder. På den annen side er manglende tilgang på samiskspråklig personell en hovedutfordring for at offentlige organ skal kunne bruke samisk i sin kommunikasjon med brukerne. I et vitaliseringsperspektiv er det dessuten viktig at samiske språkressurser anvendes der det er størst behov for dem. Det må derfor gjøres en avveining mellom på den ene siden hensynet til at samiske språkbrukere skal kunne bruke samisk når det er viktig for dem, og på den annen side hva som er gjennomførbart og riktig bruk av ressurser. Det er en målsetting at kommuner hvor det er gjennomførbart kan gi de samisktalende et fullgodt tjenestetilbud på samisk slik at de får et likeverdig tilbud som norsktalende, som i språkutviklingskommunene og noen språkvitaliseringskommuner. I andre kommuner er det viktigere med vitaliseringstiltak som fungerer og som er tilpasset de lokale forholdene, for på den måten å vitalisere det samiske språket i området. Det kan være samiskopplæring og etablering av samiske møteplasser.

Departementet velger å høre to alternative forslag til regulering av retten til svar på samisk i språkutviklingskommuner og bykommuner med særlig ansvar for samiske språk. Begge forslagene innebærer at retten til svar på samisk er ulike i de to kommunekategoriene. Men mens det ene forslaget legger avgjørende vekt på å beholde dagens rettighetsnivå for kommuner som i dag er en del av forvaltningsområdet (alternativ 2), legger det andre forslaget større vekt på at rettighetene kan tilpasses språksituasjonen i kommunene (alternativ 1).

Forslagene innebærer at kommunene i varierende grad selv skal treffe avgjørelser om rett til svar på samisk. For at samiske språkbrukere skal kunne kjenne og ivareta sine rettigheter overfor kommunen, er det derfor viktig at kommunen informerer og gjør kjent avgjørelsene den har truffet om hvor og hvordan man kan få muntlig svar på samisk i kommunen.

Departementet foreslår imidlertid ikke å regulere en slik informasjonsplikt nærmere i samelovens språkregler fordi det følger allerede av kommuneloven § 4-1 at kommuner og fylkeskommuner aktivt skal informere om egen virksomhet og at de skal legge til rette for at alle kan få tilgang til slik informasjon.

Vi vil nedenfor redegjøre for hvordan departementet foreslår at retten til skriftlig og muntlig svar skal reguleres i de tre kommunekategoriene. De to alternative forslagene, omtales separat for språkvitaliseringskommuner (under punkt 3.4.2.3) og bykommuner med særlig ansvar for samiske språk (under punkt 3.4.2.4).

Språkutviklingskommuner – rett til svar på samisk både skriftlig og muntlig

Departementet foreslår at retten til svar på samisk skal gjelde på samme måte som i dag i språkutviklingskommunene. Forslaget innebærer at lokale offentlige organ som har en tjenestekrets som helt eller delvis omfatter/betjener én språkutviklingskommune, må kunne besvare henvendelser på samisk både skriftlig og muntlig.

I språkutviklingskommunene legger departementet til grunn at de aller fleste lokale offentlige organer i dag har en viss kompetanse i samiske språk. Selv om noen organ vil måtte øke sine kunnskaper i samisk, synes det ikke å være snakk om store problemer med å oppfylle lovens krav. For organer som etter gjeldende bestemmelser regnes som lokale offentlige organ, innebærer forslaget ingen endring. Det gjelder kommunale og interkommunale offentlige tjenester, som for eksempel skole, barnehager, sykehjem og den lokale barneverntjenesten, som også i dag må kunne besvare både muntlige og skriftlige henvendelser på samisk. Det gjelder også skoletannhelsetjenesten som tilbys gjennom lokale kontor i den enkelte kommune, selv om dette er fylkeskommunens ansvar.

Overfor andre offentlige organ med tjenestekrets som omfatter språkutviklingskommuner, vil den enkelte bare ha rett til skriftlig svar på samisk, på samme måte som i dag. Offentlige organ som regnes som regionale etter gjeldende bestemmelse, vil omfattes av samlebegrepet offentlig organer etter forslaget, og vil derfor reguleres på samme måte som i dag. Det gjelder for eksempel fylkeskommunens administrasjon og Statsforvalteren. Det vil gjelde egne regler for offentlige organer med landsomfattende funksjoner, se punkt 3.4.3 nedenfor.

Språkvitaliseringskommuner – forslaget viderefører rett til skriftlig svar og hører to alternative forslag for rett til muntlig svar

Rett til skriftlig svar på samisk

For språkvitaliseringskommunene foreslår departementet å videreføre gjeldende bestemmelse om at den enkelte skal ha rett til svar på samisk ved skriftlige henvendelser til offentlige organ. For de kommunene som i dag er innlemmet i forvaltningsområdet og som blir språkvitaliseringskommuner i ny språkområdeordning, blir det altså ingen endring fra dagens ordning.

Som i dag vil offentlige organ som har tjenestekrets som helt eller delvis omfatter språkvitaliseringskommuner, måtte besvare henvendelser på samisk skriftlig. Retten gjelder både overfor lokale offentlige organ og andre offentlige organ med tjenestekrets som omfatter språkvitaliseringskommuner. Offentlige organ som regnes som regionale etter gjeldende bestemmelse, vil ha de samme forpliktelser som i dag. Det gjelder for eksempel fylkeskommunens administrasjon og Statsforvalteren.

Det vil gjelde egne regler for offentlige organer med landsomfattende funksjon, se punkt 3.4.3 nedenfor.

Rett til muntlig svar på samisk

Når det gjelder retten til muntlig svar på samisk foreslår departementet to alternative løsninger og ber om innspill fra høringsinstansene på fordeler og ulemper ved begge alternativer.

Alternativ 1

Rett til muntlig svar på samisk i språkvitaliseringskommuner i samsvar med kommunens avgjørelse

I forslaget som høres som alternativ 1, foreslår departementet at språkvitaliseringskommuner skal gi rett til muntlig svar på samisk. Det er likevel opp til den enkelte kommune å treffe avgjørelse om hvilke lokale offentlige organ i kommunen som skal tilby muntlig svar på samisk. Videre kan kommunene selv avgjøre på hvilken måte muntlig svar på samisk skal tilbys. Dette legger til rette for stor grad av kommunal valgfrihet. Kommunen skal gjøre vurderingen første gang i forbindelse med inntreden i det samiske språkområdet, og gjøre senere justeringer i tråd med behovet i kommunen.

Forslaget legger vekt på at kommunene selv er nærmest til å kjenne situasjonen i egen kommune, og best kan vurdere hvor behovet for å tilby tjenester på samisk er størst. Behovet kan bero på flere forhold, for eksempel alderssammensetningen i kommunen. Videre er kommunen nærmest til å vurdere hvordan tilgjengelig samiskspråklig kompetanse og ressurser kan benyttes mest mulig effektivt. Det kan for eksempel tenkes at kommunen har samiskspråklige ansatte som kan benyttes tverrfaglig. Vi vet at det er utfordrende for flere kommuner i forvaltningsområdet i dag å tilby rett til muntlig svar på samisk i samsvar med gjeldende forpliktelser. Departementet mener dette alternative forslaget vil kunne gi kommunene fleksibilitet og bedre legge til rette for at kommunene selv prioriterer og tilpasser tilbudet til samisktalende. Kommunene vil for eksempel kunne avgjøre at rett til muntlig svar på samisk skal bare skal gjelde i bestemte sektorer i kommunen når behovene tilsier det og til bestemte tider.

Departementet ser at behovet for svar på samisk kan være viktigere innenfor noen forvaltningsområder enn andre. På noen områder tar kommunene viktige avgjørelser overfor enkeltpersoner i sårbare situasjoner, for eksempel innenfor helse- og omsorgssektoren, i sosialsektoren og i barnevernet. Dette kan være sektorer hvor kommunen vil prioritere å gi befolkningen svar på samisk.

Forslaget vil innebære at rettighetsnivået når det gjelder rett til muntlig svar, vil variere språkvitaliseringskommunene mellom. Det åpner også for at kommuner som i dag er i forvaltningsområdet, kan velge å begrense retten til muntlig svar sammenlignet med hva som følger av dagens regel. Departementet ser det imidlertid som naturlig at språkvitaliseringskommunene kan ha kommet ulikt på vei når det gjelder muligheten til å gi muntlig svar på samisk, og at dette er et uttrykk for at språkvitalisering skjer trinnvis.

Departementet har vurdert om Sametingets tospråklighetstilskudd og avtaler kan benyttes som insentiv for kommunene til å styrke det samiskspråklige tilbudet over tid, ved at kommunene får økt tilskudd ved å påta seg flere forpliktelser. Ordningen ville forutsette at Sametinget fastsetter fordelingsnøkkelen på en slik måte at kommunene får nødvendig forutberegnelighet. Det vil imidlertid være opp til Sametinget å vurdere om det er hensiktsmessig å knytte tospråklighetstilskuddet til kommunenes samiske språktilbud.

Alternativ 1 for muntlig svar på samisk i språkvitaliseringskommuner kan framstilles slik:

Rettighet	Gjeldende rett	Departementets forslag – alternativ 1
		Språkvitaliseringskommuner

Muntlig svar fra lokale offentlige organ	JA	JA ved de kommunale organ slik kommunen avgjør
		NEI ved fylkeskommunale og statlige lokale offentlige organ
Muntlig svar fra offentlige organ	NEI	NEI

Alternativ 2

Beholder rett til muntlig svar i kommuner som er del av forvaltningsområdet i dag – rett til muntlig svar på samisk i nye språkvitaliseringskommuner i samsvar med kommunens avgjørelse

I forslaget som høres som alternativ 2, foreslår departementet å skille mellom kommuner som allerede er innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk, og nye kommuner som innlemmes i språkområdet for samiske språk som språkvitaliseringskommuner. Hensikten med forslaget er å unngå tap av rettigheter for bruk av samisk i de kommunene som allerede har bundet seg til disse forpliktelsene, samtidig som terskelen senkes for nye kommuner som vurderer innlemmelse.

I kommuner som allerede er innlemmet i forvaltningsområdet, og som blir språkvitaliseringskommuner i den nye språkområdeordningen, foreslår departementet at retten til svar ved muntlige henvendelser videreføres uendret.

I nye kommuner som innlemmes etter at ny språkområdeordning trer i kraft, foreslår departementet at rett til muntlig svar skal gjelde innenfor noen nærmere bestemte områder av kommunens tjenestetilbud. Forslaget innebærer at kommunene pålegges å vurdere i hvilke kommunale tjenestetilbud kommunen skal tilby muntlig svar på samisk. Kommunen treffer selv avgjørelse om hvor og hvordan muntlig svar på samisk skal gis. Det legger dermed til rette for kommunalt selvstyre og fleksibel ressursutnyttelse.

Departementet ser at behovet for svar på samisk kan være viktigere innenfor noen forvaltningsområder enn andre. På noen områder tar kommunene viktige avgjørelser overfor enkeltpersoner i sårbare situasjoner, for eksempel innenfor helse- og omsorgssektoren, i sosialsektoren og i barnevernet. Dette kan være sektorer hvor kommunen vil prioritere å gi befolkningen svar på samisk. Forslaget tar likevel hensyn til at kommunene selv er nærmest til å kjenne situasjonen i egen kommune, og kan vurdere behov, ressurser og tilgjengelig kompetanse.

Alternativ 2 for muntlig svar på samisk i språkvitaliseringskommuner kan framstilles slik:

Rettighet	Gjeldende rett	Departementets forslag – alternativ 2	
		Språkvitaliseringskommuner som var innlemmet i forvaltningsområdet	Språkvitaliseringskommuner som innlemmes i språkområdet
Muntlig svar fra lokale offentlige organ	JA	JA	JA ved de <i>kommunale</i> organer slik kommunen bestemmer
			NEI ved fylkeskommunale og statlige lokale offentlige organ
Muntlig svar fra offentlige organ	NEI	NEI	NEI

Bykommuner med særlig ansvar for samiske språk

Bykommuner med særlig ansvar for samiske språk (nedenfor også omtalt med kortformen bykommuner) er en ny kommunekategori i departementets forslag til ny

språkområdeordning. En ny kommunekategori reiser spørsmål om hvilken rett den enkelte skal ha til muntlig og skriftlig svar på samisk.

Departementet foreslår to alternative løsninger og ber om innspill fra høringsinstansene på fordeler og ulemper ved begge alternativer.

Alternativ 1

Valgfritt for bykommuner å tilby rett til skriftlig og muntlig svar

I forslaget som høres som alternativ 1, foreslår departementet at bykommuner skal kunne velge fritt om rett til svar på samisk skal gjelde i kommunen eller ikke. Valgfriheten vil gjelde både skriftlige og muntlige svar.

Bykommuner som bestemmer at rett til muntlig svar på samisk skal gjelde, vil selv kunne avgjøre på hvilken måte muntlig svar på samisk skal tilbys. Videre vil det være opp til bykommunen selv å avgjøre hvilket eller hvilke samiske språk det skal tilbys svar på.

Selv om bykommunene får valgfrihet, foreslår departementet at bykommunene i forbindelse med innlemmelse i språkområdet skal ha en plikt til å *vurdere* om kommunen skal gi rett til svar på samisk, skriftlig eller muntlig, ved utvalgte lokale offentlige organer. I vurderingen bør kommunene legge vekt på hensynet til barn og unge, eldre og personer med behov for særlig tilrettelegging når de vurderer dette. Vurderingen skal komme fram av søknaden om innlemmelse i språkområdet. Departementet legger til grunn at en bykommune som søker innlemmelse i språkområdet for samiske språk, vurderer hva innlemmelsen skal innebære av rettigheter for samisktalende i kommunen. Forslaget forventes derfor ikke å legge en ny byrde på bykommunene, men kan øke kommunens bevissthet om betydningen av retten til svar på samisk.

Alternativ 1 for skriftlig og muntlig svar på samisk i bykommuner kan framstilles slik:

Rettighet	Departementets forslag – alternativ 1
	Bykommuner med særlig ansvar for samiske språk
Skriftlig svar fra lokale offentlige organ	Kommunen avgjør selv om og i hvilken utstrekning rett til skriftlig svar skal gjelde
Muntlig svar fra lokale offentlige organ	Kommunen avgjør selv om og i hvilken utstrekning rett til skriftlig svar skal gjelde
	NEI Ikke i fylkeskommunale og statlige lokale offentlige organ
Skriftlig svar fra offentlige organ*	NEI
Muntlig svar fra offentlige organ	NEI

*Offentlige organ med landsomfattende funksjoner reguleres særskilt

Alternativ 2

Rett til muntlig svar på samisk i nye bykommuner slik kommunen bestemmer

I forslaget som høres som alternativ 2, foreslår departementet samme løsning for nye bykommuner som for nye språkvitaliseringskommuner, se alternativ 2 for språkvitaliseringskommuner, redegjort for over.

Departementet foreslår at rett til muntlig svar skal gjelde innenfor noen nærmere bestemte områder av kommunens tjenestetilbud. Forslaget innebærer at kommunene pålegges å vurdere i hvilke kommunale tjenestetilbud kommunen skal tilby muntlig svar på samisk, og å

avgjøre hvordan rettigheten skal oppfylles. Det legger dermed til rette for kommunalt selvstyre og fleksibel ressursutnyttelse.

Departementet ser at behovet for svar på samisk kan være viktigere innenfor noen forvaltningsområder enn andre. På noen områder tar kommunene viktige avgjørelser overfor enkeltpersoner i sårbare situasjoner, for eksempel innenfor helse- og omsorgssektoren, i sosialsektoren og i barnevernet. Dette kan være sektorer hvor kommunen vil prioritere å gi befolkningen svar på samisk. Forslaget tar likevel hensyn til at kommunene selv er nærmest til å kjenne situasjonen i egen kommune, og kan vurdere behov, ressurser og tilgjengelig kompetanse.

Forslaget innebærer økte forpliktelser for bykommunene sammenlignet med forslaget som høres som alternativ 1.

Alternativ 2 for skriftlig og muntlig svar på samisk i bykommuner kan framstilles slik:

Rettighet	Departementets forslag – alternativ 2
	Bykommuner med særlig ansvar for samiske språk
Skriftlig svar fra lokale offentlige organ	JA
Muntlig svar fra lokale offentlige organ	JA ved de <i>kommunale</i> organer slik kommunen bestemmer
	NEI ved fylkeskommunale og statlige lokale offentlige organ
Skriftlig svar fra offentlige organ*	JA
Muntlig svar fra offentlige organ	NEI

*Offentlige organ med landsomfattende funksjoner reguleres særskilt

Offentlige organ med landsomfattende funksjoner

Departementet foreslår at Kongen får hjemmel til å fastsette i forskrift hvilke landsomfattende organ som skal ha plikt til å gi skriftlig svar på samisk.

Omorganisering i offentlig virksomhet øker behovet for å styrke retten til svar på samisk hos organer med landsomfattende funksjoner.

Forvaltningen har over tid hatt en utvikling som innebærer en geografisk omorganisering hvor lokale og regionale kontorer erstattes med landsdekkende organisering, for eksempel endringene i Skatteetaten og NAV. Hensynet bak omorganiseringen av offentlig sektor er gjerne effektivisering gjennom inndeling i funksjonelle divisjoner og tilrettelegging for økt digitalisering av oppgaver. I praksis kan det innebære at lokale offentlig organ som har vært omfattet av samelovens språkregler, ikke lenger vil være det på grunn av endring til landsdekkende organisering. Departementet mener det er viktig å forhindre at retten til å henvende seg og få svar på samisk, faller bort på grunn av endringer i forvaltningens organisering.

Rett til svar på samisk gjelder i dag ved henvendelse til noen landsomfattende organer

Etter dagens regler gjelder retten til svar på samisk ved henvendelse til lokale og regionale offentlige organ. Organ med landsomfattende funksjoner, er ikke omfattet av definisjonen av regionalt offentlig organ i sameloven § 3-1 nr. 4. Det betyr at retten til svar på samisk som hovedregel ikke gjelder ved henvendelse til et offentlig organ med landsomfattende funksjon (også kalt landsomfattende organer).

Enkelte offentlige organ med landsomfattende funksjoner er likevel forpliktet til å gi svar på samisk etter forskrift til samelovens språkregler, gitt i medhold av sameloven § 3-10.

Samiske språkbrukere har rett til svar på samisk ved henvendelser til Sametinget, Reindriftsforvaltningen (nå Landbruksdirektoratet), Samisk høgskole og statlige samiske skoler. I tillegg er Direktoratet for naturforvaltning (nå Miljødirektoratet) og Universitetet i Tromsø forpliktet til å gi skriftlig svar på samisk.

Det er også noen landsomfattende organ som allerede i dag tilbyr samiskspråklige tjenester til sine brukere, eksempelvis NAV og Skatteetaten. NAV kontaktsenter tilbyr sine brukere mulighet til å bestille oppringing på nordsamisk. Arbeids- og sosialdepartementet har anslo i 2018 at NAV kontaktsenter fikk omtrent femti henvendelser i året på samisk.

Skatteetaten er fra 1. januar 2019 et landsomfattende offentlig organ. Skattekontorene løser nå oppgaver på etatsnivå for hele landet, ikke bare for egen region. Skatteetaten opplyser på sine nettsider at man kan be om få snakke samisk på deres kundetelefon. De har også skjema tilgjengelig på sine sider på nordsamisk.

Forslaget utvider retten til svar på samisk til flere landsomfattende organer

Departementet foreslår å utvide listen over landsomfattende organer hvor samiske språkbrukere skal ha rett til å få svar på samisk ved skriftlige henvendelser. Flere landsomfattende organ tar beslutninger som er av stor betydning for den enkeltes rettigheter. Det kan være organer som avgjør viktige spørsmål for den enkelte i førsteinstans, som spørsmål om erstatning i en pasientskadesak, eller som yter viktige tjenester rettet mot samiske språkbrukere. Videre er det flere landsomfattende organer som har en viktig rolle når det gjelder å sikre at den enkelte får sine rettigheter oppfylt, slik som Likestillings- og diskrimineringsombudet, Diskrimineringsnemnda og Barneombudet.

Fordi ethvert landsomfattende organ vil dekke alle de samiske språkområdene, må alle organer som er omfattet av kravet være forberedt på å kunne svare på alle de tre samiske språkene. De samiskspråklige ressursene er begrenset, særlig på sørsamisk og lulesamisk, og det er en avveining hvordan de samiskspråklige ressursene skal benyttes. Etter departementets vurdering er det ikke riktig bruk av samiskspråklige ressurser at alle landsomfattende offentlige organer skal ha plikt til å besvare skriftlige henvendelser på samisk. Departementet foreslår derfor at det gjøres en utvelgelse av landsomfattende organ hvor det er særlig viktig for samisk språkbrukere å kunne benytte eget morsmål i kontakten med det offentlige.

Hvilke organer som skal omfattes, foreslår departementet å fastsette i forskrift til samelovens språkregler (FOR-2003-01-07-13). Ved utvelgelsen av aktuelle organer, har departementet lagt vekt på hvilke organ som tar avgjørelser av stor betydning for enkeltpersoner eller samiske næringsinteresser, og hvilke organ som har en særlig rolle for bevaring av samisk språk og kultur. Videre er det lagt vekt på å fange opp landsomfattende organ som nevnt over, som etter omorganisering og sentralisering av offentlige tjenester, nå utfører tjenester som tidligere ble utført av lokale eller regionale tjenestekontor.

Departementet foreslår at følgende offentlige landsomfattende organer skal omfattes, i tillegg til det som følger av gjeldende regler:

- Statsministerens kontor og departementene
- NAV
- Skatteetaten
- Statens pensjonskasse
- Statens lånekasse for utdanning
- Sivilombudsmannen
- Likestillings- og diskrimineringsombudet
- Barneombudet
- Diskrimineringsnemnda
- Helsedirektoratet
- Norsk pasientskadeerstatning
- Nasjonalt klageorgan for helsetjenester (Helseklage)
- Helsetilsynet
- Norges vassdrags og energidirektorat (NVE)
- Fiskeridirektoratet
- Nord universitet
- Norsk senter for forskningsdata
- NOKUT
- Arkivverket
- Kulturrådet

Om språkvalg

Som det framgår under framstillingen av gjeldende rett ovenfor, er det i noen tilfeller uklart hvilket samisk språk man har rett til å få svar på. Departementet foreslår at det presiseres i loven at rett til svar på samisk gjelder de samiske språkene som er omfattet av det offentlige organets tjenestekrets.

De tre samiske språkene anses som likestilte. Offentlige organer med en tjenestekrets som dekker flere samiske språkkommuner, som Nordland fylkeskommune, bør svare på det samiske språket som henvendelsen kommer på, dersom språket er omfattet av organets tjenestekrets. Offentlige organ med landsdekkende funksjoner må følgelig kunne svare både på nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk.

Forslaget om språkvalg er en lovfesting av dagens praksis. Bestemmelsen er å anse som en presisering og retter seg mot offentlige organer som har en tjenestekrets som dekker kommuner fra flere av de samiske språkområdene, og offentlige organer med landsdekkende funksjoner.

Oppsummering av departementets forslag

Departementet foreslår å differensiere retten til svar på samisk slik at rettighetsnivået i større grad kan tilpasses situasjonen for samisk språk i de tre kommunekategoriene.

Videre foreslår departementet å gi mer fleksibilitet til kommunene slik at de selv treffer avgjørelse om rett til svar på samisk ved henvendelser til kommunens egne organer.

Departementet foreslår at den som henvender seg skriftlig på samisk til offentlige organ i språkutviklingskommuner og språkvitaliseringskommuner, har rett til skriftlig svar på samisk. Departementet velger å høre to alternative forslag til regulering av retten til muntlig svar på samisk i språkutviklingskommuner, og retten til både skriftlig og muntlig svar i bykommuner med særlig ansvar for samiske språk.

Videre foreslår departementet å:

- oppheve begrepet regionale offentlige organ i sameloven, slik at bestemmelsen kun skiller på offentlige organ og lokale offentlige organ
- utvide listen over landsomfattende organer hvor samiske språkbrukere skal ha rett til å få svar på samisk ved skriftlige henvendelser
- presisere i loven at den enkelte har rett til svar på samisk på de samiske språkene som måtte være omfattet av det offentlige organets tjenestekrets.

Informasjonsplikt

Bakgrunn og gjeldende rett

I arbeidet med å vurdere språkutvalgets forslag til endringer i sameloven har Kommunal- og moderniseringsdepartementet sett at det er behov for mer informasjon om hvilke rettigheter samiske språkbrukere har i møte med offentlige organer. Utvalget har pekt på manglende kunnskap både i forvaltningen og blant brukerne om dagens språkrettigheter, men har ikke vurdert eller foreslått noen regelendringer.

I forvaltningsområdet for samisk språk gjelder en rett til svar på samisk i møte med offentlig forvaltning. Det er likevel ingen plikt for forvaltningen til å opplyse de som henvender seg om at de har rett til svar på samisk. Forvaltningsloven §11 regulerer forvaltningens alminnelige veiledningsplikt. Etter tredje ledd har forvaltningsorganet plikt til å gi veiledning til den som spør om deres rettigheter og plikter i et konkret forhold. Men veiledningsplikten betyr ikke at forvaltningsorganet på eget initiativ har plikt til å opplyse om retten til å henvende seg på samisk.

Det følger av den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk (minoritetsspråkpakten) artikkel 6, at partene forplikter seg til å se til at de berørte myndigheter, organisasjoner og personer informeres om de rettigheter og plikter som følger av minoritetsspråkpakten.

Liknende ordninger i andre land

I Canada er det lovfestet en opplysningsplikt ("active offer")¹ for myndighetene om rettigheter borgerne har til bruk av statens to offisielle språk. Plikten gjelder fra første kontakt borgerne har med myndighetene. I praksis innebærer et "active offer" en tospråklig hilsen som gir borgerne umiddelbar mulighet til å velge hvilket språk de ønsker å bruke i møte med myndighetene. I Canada gjelder plikten til svar på offisielt språk føderale myndigheter og underordnede organer.

I Sverige gjelder også en opplysningsplikt om språklige rettigheter etter den svenske *Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk*. I § 3 i denne loven går det fram at:

¹ Official Languages Act, 28 Active offer

"Kommuner och landsting ska informera de nationella minoriteterna om deras rättigheter och det allmännas ansvar enligt denna lag och de föreskrifter som denna lag hänvisar till. Detsamma gäller statliga förvaltningsmyndigheter vars verksamhet är av betydelse för de nationella minoriteterna eller minoritetsspråken."

Hensikten med opplysningsplikten er å gi språkbrukerne informasjon om deres rettigheter på en slik måte at de kan dra nytte av dem.

Departementets forslag

Departementet foreslår en ny bestemmelse i sameloven om at offentlige organer aktivt skal opplyse dem som henvender seg om muligheten til å benytte samisk overfor organet. Plikten gjelder for de offentlige organene som er omfattet av bestemmelsene i sameloven § § 3-3, 3-4, 3-4a, 3-4b og 3-5.

Det er en klar målsetting at flere skal være kjent med sine rettigheter og bruke samisk i kontakt med myndighetene. Informasjonsplikten vil bidra til å synliggjøre de språkrettighetene som til enhver tid gjelder etter samelovens regler. Endringen vil også være et tiltak for å bedre etterlevelsen av regelverket.

Brukerne av offentlige tjenester må være kjent med retten til å bruke samisk

Det er et problem i dag at språkrettighetene som følger av sameloven ikke blir oppfylt i praksis. Manglende oppfyllelse av retten til å få svar på samisk fra offentlige organ, kan delvis skyldes manglende kunnskap hos forvaltningen om hvilke rettigheter og plikter som følger av loven. Men også de som henvender seg til offentlige organ kan til dels være ukjent med sine rettigheter. Det kan også være andre årsaker til at samiske språkbrukere ikke krever sin rett til å bruke samisk i kontakt med det offentlige. De som ønsker å bruke samisk språk kan oppleve at det tar lengre tid å få svar dersom det skal skaffes tolk eller de opplever at det mangler fagtermer på samisk som gjør det mer krevende å bruke samisk i kommunikasjonen. Andre ønsker å unngå å være til bry. Da er det særlig viktig at forvaltningen informerer om muligheten til å bruke samisk.

For å stimulere til at samiske språkbrukere i større grad bruker samisk i møte med forvaltningen, er det en forutsetning at samiske språkbrukere kjenner til denne muligheten. Et virkemiddel for å fremme bruken av samisk språk, vil derfor være å innføre en plikt for forvaltningen til å opplyse om de rettighetene samiske språkbrukere har. En slik plikt vil være i tråd med samelovens formål om "å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe i Norge kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv", jf. § 1-1. Plikten vil også bidra til å tydeliggjøre forpliktelsene staten har etter minoritetsspråkpaktens artikkel 6 om informasjon om rettigheter og plikter.

Departementet mener at informasjon om retten til bruk av samisk i kontakt med myndighetene, kan bidra til at flere føler seg trygge på, og ønsker, å bruke samisk i flere sammenhenger. Videre kan informasjonsplikten bidra til større bevissthet om samiske språkrettigheter hos ledelsen og de ansatte i det offentlige organet. Virksomhetene må planlegge hvordan de skal oppfylle kravet, og gi sine ansatte informasjon og opplæring i hvordan plikten skal ivaretas.

Organet skal aktivt informere ved første kontakt

Departementet legger til grunn at det enkelte organ selv er nærmest til å vurdere hvordan brukerne best skal informeres om sine rettigheter til å bruke samisk språk. Hvordan informasjonen best kan nå fram til aktuelle brukergrupper, kan være ulik avhengig av type

organ og geografisk plassering. Det vil være viktig å legge til rette for bruk av informasjonsteknologi og nye informasjonskanaler.

Forslaget til ny bestemmelse stiller krav til at organet skal informere *aktivt*. Dette innebærer for det første at det ikke er tilstrekkelig at organet kun på forespørsel informerer om retten til å bruke samisk. Organet må gi informasjonen uoppfordret til den som henvender seg. Videre må organet legge til rette for at brukerne får informasjonen på en slik måte at de kan dra nytte av den, samt at informasjonen er lett tilgjengelig og tilpasset brukernes behov.

Departementet foreslår videre at brukeren skal få informasjon om retten til svar på samisk *ved første kontakt* med organet. Departementet peker på at dette er avgjørende dersom opplysningsplikten skal ha noen realitet for språkbrukerne. Kravet innebærer at informasjonen må være lett synlig og tilgjengelig på organets nettsider og ved offentlige kontorer. For dem som henvender seg til et offentlig organ ved fysisk oppmøte, kan informasjonen formidles ved lett synlige skilt eller informasjonstavler, informasjonsbrosjyrer eller på annen måte. En god ordning for telefonhenvendelser er særlig viktig fordi mange henvender seg til forvaltningen på telefon. Informasjonen vil for eksempel kunne gis ved å legge inn en automatisk hilsen på samisk som opplyser om når og hvordan man kan kontakte organet på samisk.

Det vil være en nedre terskel for hva som er riktig oppfyllelse av kravet. Informasjon som er vanskelig tilgjengelig eller lite forståelig vil ikke være i samsvar med kravet.

Oversettelse av regler og offentlig informasjon

Bakgrunn og gjeldende rett

Kravene til oversettelse av lover og forskrifter og offentlige kunngjøringer og skjema til bruk overfor offentlige organ i forvaltningsområdet for samisk språk, er regulert i sameloven § 3-2. Innholdet i de ulike kravene gjennomgås nærmere nedenfor.

Oversettelse av lover og forskrifter

Det følger av sameloven § 3-2 første ledd at "lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkning, skal oversettes til samisk". Denne regelen er ikke knyttet til forvaltningsområdet for samisk språk, og gjelder derfor i hele landet.

Formuleringen «særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkningen» er skjønnsmessig. Det er ikke et krav etter § 3-2 første ledd at det aktuelle regelverket kun skal gjelde for den samiske befolkningen. Det følger også av forarbeidene som sier at det ikke er nødvendig at de aktuelle lovene eller forskriftene gjelder utelukkende for samer, men at det må foreligge en «spesiell tilknytning» til den samiske befolkningen (Ot.prp. nr. 60 (1989-90) s.46).

Av ordlyden følger det at det skal gjøres en skjønnsmessig vurdering av hvilke lover og forskrifter som i større grad enn andre gjelder den samiske delen av befolkningen. Disse skal oversettes til samisk.

Ved vurderingen av hvilke lover og forskrifter som kan ha særlig interesse for den samiske befolkningen, viser forarbeidene til at man bør legge vekt på Sametingets eller berørte samiske organisasjoners egen vurdering (Ot.prp. nr. 60 (1989-90) s.46). I vurderingen av om loven eller forskriften har særlig interesse for den samiske befolkningen, vil det kunne være

av betydning om samiske organer har deltatt aktivt i høringsprosessen (tolkningsuttalelse fra Lovavdelingen i Justis- og politidepartementet 14.11.2003).

Da denne regelen trådte i kraft var det kun nordsamiske kommuner med i forvaltningsområdet for samisk språk. I etterkant har kommuner i sørsamisk og lulesamisk område også blitt innlemmet. Det reiser spørsmål om hvilke samiske språk reglene skal oversettes til. I forarbeidene står det at "[o]versetting vil vanligvis skje til nordsamisk. Regelverk som spesielt retter seg mot den samiske befolkningen i områder med sørsamisk eller lulesamisk som språk, skal oversettes til de respektive språk" (Ot.prp. nr. 60 (1989-90) s. 46).

Regelen gjelder både nye og allerede vedtatte lover og forskrifter.

Det er ikke et krav om at samiske oversettelser må foreligge på samme tidspunkt som den norske versjonen. De bør imidlertid foreligge så snart som mulig.

Videre heter det at «som utgangspunkt må bestemmelsen gjelde lover og forskrifter som i større grad enn andre har spesiell interesse for den samiske befolkning. Med «særlig interesse for den samiske befolkningen» menes først og fremst regler som spesielt gjelder samisk kultur- og samfunnsliv,», jf. Ot.prp.nr. 60 (1989-1990).

Lovens bestemmelse angir ikke hvilke organ som er omfattet av kravet. Ifølge forarbeidene (Ot.prp.nr. 60 (1989-1990)) er det de enkelte forvaltningsorgan som må gå gjennom det regelverket det forvalter, for å vurdere om det faller inn under § 3-2 første ledd. I forarbeidene forutsettes det imidlertid at det skal legges vekt på hva Sametinget og andre samiske organer mener har særlig interesse for den samiske befolkningen.

Oversettelse av regler til samisk har særlig to formål. For det første ivaretar det den samiske befolkningens rettsikkerhet. Selv om de fleste samisktalende forstår norsk, vil detaljer og nyanser best kunne forstås når det er gjengitt på brukernes morsmål.

For det andre bidrar oversettelse av regler til bevaring og utvikling av de samiske språkene. Det er viktig at språkene blir brukt på alle samfunnsarenaer og også gjennom offentlige tekster. Gjennom oversettelse av lover og forskrifter til samiske språk, og utvikling av rettsterminologi, vil språkets korpus bli utvidet. Dette er igjen grunnlag for arbeid med ordbøker og språkteknologi. Oversettelse av lover og forskrifter og utvikling av rettsterminologi er dessuten en forutsetning for andre folkerettslige forpliktelser, for eksempel når det gjelder rett til bruk av de samiske språkene ovenfor forvaltningen.

Kunngjøringer fra offentlige organ på samisk

Det følger av sameloven § 3-2 andre ledd at "[k]unngjøringer fra offentlige organ som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i forvaltningsområdet, skal skje både på samisk og norsk".

Ordlyden i bestemmelsen omfatter offentlige organers annonseringer. I henhold til forarbeidene vil "oppslag, plakater, avisannonser, m.m." (Ot.prp.nr. 60 (1989-1990) s. 46) være omfattet av "kunngjøringer". Det er imidlertid ikke slik at all informasjon fra det offentlige vil være kunngjøringer. Hvor grensen går vil noen ganger kunne være vanskelig å avgjøre. Kunngjøringer som gjøres elektronisk vil også være omfattet av regelen.

Regelen gjelder for alle offentlige organer, også de landsomfattende. Men det er et vilkår at kunngjøringen særlig skal rette seg mot hele eller deler av befolkningen i forvaltningsområdet. Bestemmelsen er først og fremst aktuell for lokale og regionale organer i dette området.

Etter at forvaltningsområdet er utvidet til også å omfatte kommuner innenfor sørsamisk og lulesamisk språkområde, vil kunngjøringer som retter seg mot befolkningen i lulesamiske og sørsamiske kommuner måtte være på henholdsvis lulesamisk og sørsamisk. Kunngjøringer fra regionale og landsomfattende organ som særlig retter seg mot befolkningen i flere språkområder, vil dermed måtte oversettes til flere samiske språk.

Skjema som skal foreligge på samisk

Tredje ledd i sameloven § 3-2 gjelder oversettelse av skjema som brukes ved lokale eller regionale offentlige organ i forvaltningsområdet.

Det framgår av forarbeidene at skjema som publikum bruker, overfor både lokale eller regionale offentlige organ i forvaltningsområdet (Ot.prp. nr. 60 (1989-90) s.47), skal foreligge både på samisk og norsk. Eksempler på slike skjema er ifølge forarbeidene vigselsskjema og selvangivelse. Dersom det foreligger veiledning til utfylling av skjemaet, skal dette også foreligge på samisk og norsk. Dersom skjemaets art tillater det, kan både norsk og samisk tekst benyttes i samme skjema.

Folkeretten

Enkelte av konvensjonene som Norge har bundet seg til, oppstiller regler om oversettelse og tilgjengeliggjøring av lover og regler. Artikkel 30 i ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater lyder som følger:

«1. Regjeringen skal vedta tiltak som passer med vedkommende folks tradisjon og kultur for å gjøre dem kjent med sine rettigheter og plikter, særlig i forhold til arbeidsliv, økonomiske muligheter, utdanning og helse, sosiale tjenester og rettigheter som følger av denne konvensjonen. Dersom det er nødvendig, skal dette gjøres ved hjelp av skriftlige oversettelser og gjennom massemedier på disse folks språk.»

Den europeiske pakten for regions- eller minoritetsspråk artikkel 9 nr. 3 har følgende ordlyd:

«Partene forplikter seg til å gjøre tilgjengelige på regions- og minoritetsspråkene de viktigste nasjonale lovtekster og de som spesielt vedrører brukerne av disse språkene, med mindre de er framlagt på annen måte.»

I den forklarende rapporten til språkpakten er følgende kommentarer gitt til artikkel 9 nr. 3:

«99. Paragraph 3 concerns the translation of legislative texts into regional or minority languages. The phrase «unless they are otherwise provided» refers to cases where the text already exists in a regional or minority language because it has already been translated into a similar or identical language which is the official language of another state.»

Språkpakten artikkel 10 nr. 1 bokstav b inneholder bestemmelser om skjema.

Bestemmelsen lyder:

«Innenfor statens forvaltningsområder hvor antallet innbyggere som benytter regions- eller minoritetsspråkene rettferdiggjør de tiltak som er spesifisert nedenunder og i samsvar med situasjonen for hvert språk, forplikter partene seg, så langt dette er rimelig mulig, til å:
b. gjøre tilgjengelig for befolkningen alminnelig brukte administrative tekster og skjemaer på regions- eller minoritetsspråkene eller i to-språklige versjoner.»

Språkpaktens ekspertkomité uttaler i sin rapport fra 2012 at Norge har oppfylt sine forpliktelser etter paktens artikkel 10 nr. 1.

Språkutvalgets forslag

Utvalget har foreslått en ny lovbestemmelse om oversettelse av lover og forskrifter, som lyder:

"Lover og forskrifter av betydning for den enkeltes rettssikkerhet og pasientsikkerhet skal oversettes til samiske språk. Det samme gjelder lover og forskrifter av stor betydning for hele eller

delar av den samiske befolkningen. Informasjon, skjema og standardiserte brev fra offentlige organer som særskilt berører den enkeltes rettssikkerhet eller pasientsikkerhet, skal oversettes til samiske språk. I tillegg skal følgende informasjon og skjema foreligge på samiske språk: a) i språkbevaringskommuner: all offentlig informasjon. b) i språkvitaliseringskommuner: offentlig informasjon av betydning for hele eller deler av den samiske befolkningen. c) i storbykommuner med særlig ansvar for samiske språk: viktig offentlig informasjon av særlig betydning for hele eller deler av den samiske befolkningen."

Utvalget mener at fagdepartementene må sørge for at revisjoner av lover og forskrifter blir oversatt fortløpende og at godkjennelsesmyndighet for oversatte lover og forskrifter til samiske språk skal legges til Sametinget.

Høringen

Samtlige av høringsinstansene som har uttalt seg om dette temaet, støtter utvalgets forslag. Oslo kommune mener imidlertid at endringen forutsetter en grundigere konsekvensutredning. KS Finnmark uttaler i tillegg at man i språkutviklingskommuner bør ha som målsetting at all offentlig informasjon skal gis på samisk.

Departementets forslag

Departementet foreslår en klargjøring av bestemmelsen om oversettelse i sameloven, der det spesifiseres hvem som har ansvaret for å oversette de ulike typene av informasjon. Videre foreslår departementet å lovfeste at det enkelte organ selv må avgjøre hvilket samisk språk informasjonen skal oversettes til, basert på hva informasjonen gjelder og hvem den retter seg mot.

Behov for oversettelse av viktig offentlig informasjon

Ifølge sameloven er norsk og samisk likeverdige språk og likestilte etter samelovens språkregler. Ideelt skulle derfor all offentlig informasjon blitt publisert på de tre samiske språkene samtidig som den kom på norsk. Oversettelse av informasjon krever imidlertid ressurser, både økonomiske og menneskelige. Det er ikke ønskelig å binde for mye samiskspråklige ressurser til oversettelse av informasjon. Den samiske språkkompetansen må brukes på rett sted.

På den andre siden er det viktig at offentlig informasjon til befolkningen blir gitt på de samiske språkene. Selv om mange samisktalende snakker godt norsk, vil mange oppleve at de forstår detaljer og nyanser best på samisk. Det kan derfor være avgjørende for den samisktalenes rettsikkerhet å få viktig informasjon på samisk.

Offentlig informasjon på samisk har også stor betydning for bevaring og videreutvikling av de samiske språkene. Det bidrar til at språkene blir mer synlige i samfunnet og språkernes status heves når bruken ikke er begrenset til den private sfæren. Oversettelse av offentlig informasjon bidrar også til terminologiutvikling, og oversatte tekster er en viktig kilde for språkteknologi og digitale løsninger.

Departementet får innspill om at statlige etater ikke i tilstrekkelig grad oversetter lover, forskrifter og kunngjøringer til samisk. Det er også et problem at mange lover og forskrifter som er oversatt til samisk, og ligger tilgjengelig på internett, ikke oppdateres etter lov- og forskriftsrevisjoner.

Ansvaret for oversettelser er uklart etter dagens regler

Etter departementets vurdering er det en svakhet med dagens bestemmelse i sameloven at den ikke fastsetter tydelig hvem som har ansvaret for å oversette informasjon.

Departementet foreslår derfor at det klart skal komme fram av bestemmelsen hvem som har

ansvaret for å sørge for oversettelse til samisk av henholdsvis lover og forskrifter, kunngjøringer og skjema. Departementet foreslår derfor at det klart skal gå fram av bestemmelsen hvem som har ansvaret for å sørge for oversettelse til samisk av henholdsvis lover og forskrifter, kunngjøringer og skjema.

Når det gjelder lover og forskrifter som skal oversettes til samisk, foreslår departementet å lovfeste at det er det ansvarlige departement som skal sørge for slik oversettelse.

For kunngjøringer, skjema og selvbetjeningsløsninger, foreslår departementet å lovfeste at det offentlige organet som har utarbeidet dokumentet eller løsningen, har ansvaret for oversettelsen.

Dagens bestemmelse gjelder bruk av samisk i skjema, men selvbetjeningsløsninger på nett har langt på vei tatt over for skjema. Departementet foreslår derfor å inkludere selvbetjeningsløsninger i bestemmelsen, slik at det blir klart at også disse må gjøres tilgjengelig på samisk der det er relevant. Det er viktig at reglene er tilpasset nye teknologiske plattformer for å unngå et rettsstap for samiske språkbrukere.

Departementet ser at det kan være utfordrende for enkelte organ å tilby selvbetjeningsløsninger på samisk fordi de ikke har systemer som støtter alle samiske tegn. Departementet har i Meld. St. 31 (2019-2020) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv - digitalisering* beskrevet utfordringer med samiske tegnsett. På samisk er det en rekke tegn som skiller seg fra tegnene i norsk språk. De fleste statlige nettsteder støtter UTF-8-standarden som gjør det mulig å skrive og lese disse tegnene, men det gjelder ikke i samme grad fagsystemene til statlige virksomheter. Departementet forventer at dette vil forandre seg på sikt. Fra 2011 er det satt krav til alle statlige og kommunale virksomheter om å bruke UTF-8-standarden ved større omlegginger, nyetableringer eller videreutviklinger av fagsystemer.

Departementet foreslår derfor å begrense plikten til å utvikle selvbetjeningsløsninger både på samisk og norsk, til de tilfeller hvor dette er teknisk mulig. Departementet ber særskilt om tilbakemelding på dette forslaget i høringen.

Hvilke samiske språk skal det oversettes til?

Etter departementets vurdering vil det ikke være god ressursbruk å kreve at offentlige organ skal oversette all informasjon til alle de tre samiske språkene. Departementet velger derfor å overlate til det enkelte offentlige organ, å selv vurdere hvilket samisk språk informasjonen skal oversettes til.

Utgangspunktet er at informasjon må oversettes til det aktuelle samiske språket i det området informasjonen gis. Informasjon som retter seg mot befolkningen i kommuner i sørsamisk og lulesamisk område må oversettes til henholdsvis sørsamisk og lulesamisk. Offentlige organ med et virkeområde som omfatter flere språkområder, må vurdere om informasjonen skal oversettes til et eller flere språk.

Samisk i den kommunale forvaltningen

Bakgrunn og gjeldende rett

Det følger av sameloven § 3-9 at kommunestyret kan fatte vedtak om at samisk skal være likestilt med norsk i hele eller deler av forvaltningen. Bestemmelsen er generell og gjelder ikke bare for kommunene i forvaltningsområdet.

Bestemmelsen regulerer at selve saksbehandlingen internt i kommunen skal kunne skje på samisk, men regulerer ikke språkvalg i korrespondanse til og fra en kommune. En kommune

kan ikke med hjemmel i denne bestemmelsen kreve at andre offentlige organer skal benytte samisk i skriv til kommunen. Regelen gir heller ikke kommunen rett til å benytte samisk i skriv til andre offentlige organ.

Likestillingen med norsk innebærer at kommunens ansatte som ikke behersker det aktuelle samiske språket, har anledning til å benytte norsk i saksbehandlingen. Dersom kommunestyret har gjort vedtak etter sameloven § 3-9, må kommunen likevel sørge for at skriftlig materiale som skal være tilgjengelig for offentligheten, foreligger både på norsk og samisk.

Ingen kommuner har per i dag fattet vedtak etter bestemmelsen i sameloven § 3-9. Nordsamisk brukes likevel i stor grad i den kommunale forvaltningen i Kautokeino og Karasjok, og til en viss grad i Tana og Nesseby.

Språkutvalgets forslag

Samisk språkutvalg foreslår å lovfeste en *plikt* for språkutviklingskommunene til å likestille samiske språk med norsk i den kommunale forvaltningen. Dette innebærer en skjerpelse i forhold til gjeldende regelverk, hvor det i dag heter at kommunestyret *kan bestemme* at samiske språk skal være likestilt med norsk i hele eller deler av den kommunale forvaltningen. For øvrige kommuner i språkområdet foreslår utvalget at dagens regel om valgfrihet for kommunene videreføres.

Til grunn for forslaget om å likestille samisk med norsk i språkutviklingskommunene, peker utvalget på hensynet til samiske språks utvikling, synliggjøring og statusheving. Utvalget viser til at dersom de samiske språkene skal utvikles og være synlige i framtiden, må det også medføre visse krav til forvaltningen.

Utvalget foreslår at kommunene Kautokeino, Karasjok, Tana og Nesseby kan få status som språkutviklingskommuner. Dermed er det disse kommunene som etter forslaget vil få plikt til å likestille samiske språk med norsk i sin forvaltning. Forslaget innebærer at kommunen må ha ansatte med kompetanse i det aktuelle samiske språket.

I øvrige kommuner er det i mindre grad reelle muligheter for bruk av samiske språk i offentlig forvaltning, og det kan være behov for en gradvis innføring av likestilling av samisk og norsk. Utvalget foreslår derfor å videreføre dagens regel om at kommunestyret i disse kommunene skal kunne bestemme at samisk skal være likestilt med norsk i hele eller deler av den kommunale forvaltningen.

Innspill fra høringen av språkutvalgets rapport

I høringen av språkutvalgets rapport kom det inn få innspill som direkte knytter seg til dette forslaget. KS Finnmark uttaler at det ikke er realistisk at språkutviklingskommuner skal ha samisk som administrasjonsspråk, men peker på at det bør være en målsetting på sikt. Det vil kreve tilførsel av betydelige ressurser, både med hensyn til økonomi, personell og kompetanse. Finnmark fylkeskommune peker på at dersom samisk som administrasjonsspråk skal bli et krav, må det følge en økning i den økonomiske rammen for språkarbeidet i disse kommunene.

De kommunene som utvalget peker på som aktuelle språkutviklingskommuner, Karasjok, Kautokeino, Nesseby og Tana, er alle positive til å være språkutviklingskommuner. De sier imidlertid lite spesifikt om hva forslaget konkret vil innebære for dem.

Kautokeino kommune viser til at møtespråket i kommunen i dag er samisk. Også det skriftlige administrasjonsspråket er i stor grad samisk. De har høy samiskkompetanse i

kommunen, men peker på at de til daglig må tolke til norsk dersom det bare er én norsktalende til stede. Det er følgelig oversettelse til norsk språk som i mange tilfeller påfører kommunen ekstrakostnader, og ikke oversettelse til samisk språk.

Tana kommune mener at kommunen bør regnes som en språkutviklingskommune, og at det samiske språket i kommunen bør være et forvaltningsspråk. De mener de har tilstrekkelig samiskspråklig kompetanse til at det samiske språket er komplett og samfunnsbærende i kommunen.

Nesseby kommune skriver at de er svært tilfredse med at utvalget foreslår kommunen som en språkutviklingskommune. De uttrykker at dette er positivt og kan styrke bruken av samisk språk i kommunen, men peker på at det er behov for økte ressurser over tospråkligheits-tilskuddet fra Sametinget.

Karasjok kommune uttaler at de er tilfredse med forslaget til differensiering av kommuner. De viser til at kommunen står i en særstilling, i og med at samisk er hverdagspråket i kommunen. Karasjok kommune mener det er nødvendig å avklare hvordan rammevilkårene skal være for de foreslåtte språkutviklingskommunene, for å oppfylle intensjonene som følger av språkutvalgets forslag. Kommunen sier videre at det generelt er behov for samiskspråklige som behersker samisk og norsk innenfor offentlig forvaltning. I dag brukes det tolker og oversettere for å bistå forvaltningen for å ivareta samiske språkbrukeres rett til svar på samisk.

Departementets forslag

Departementet foreslår å lovfeste at samiske språk skal være likestilt med norsk i den kommunale forvaltningen i språkutviklingskommuner. I øvrige kommuner kan kommunestyret bestemme at samiske språk skal være likestilt med norsk i hele eller deler av den kommunale forvaltningen.

Samisk bør være synlig i offentlig forvaltning

Regjeringen har en ambisjon om at samisk skal kunne brukes på alle samfunnsområder. Bruken av samisk språk i offentlig sammenheng er viktig for å heve språkernes status og stimulere flere til å bruke samisk. Dersom samisk språk skal utvikles og være synlig i framtiden, må det også stilles krav til bruk av samisk i forvaltningen.

Etter departementets syn vil en likestilling av samisk og norsk i den kommunale forvaltningen i språkutviklingskommunene bidra til å styrke de samiske språkene som offisielle språk i Norge. Et krav om bruk av samisk i kommunal forvaltning kan også bidra til å utvikle de samiske språkene som administrative språk blant annet gjennom videreutvikling av samisk terminologi.

Forslag om en plikt for språkutviklingskommuner

Da dagens bestemmelse ble utformet ble det lagt vekt på hensynet til kommunale selvstyre. Erfaringen med dagens bestemmelse er imidlertid at ingen kommuner har fattet vedtak etter sameloven § 3-9 om å likestille samisk med norsk, selv ikke kommunene hvor samisk i stor grad benyttes i den kommunale forvaltningen i dag.

Departementet støtter derfor utvalgets forslag om å stille krav til at samisk og norsk brukes side om side i administrasjonen i språkutviklingskommunene. Kravet bør ikke være uforholdsmessig tyngende, ettersom de kommunene som er aktuelle som språkutviklingskommuner, er kommuner som langt på vei har en administrasjon som fungerer tospråklig allerede i dag. Kommunene det gjelder har også uttalt seg positivt i høringen av språkutvalgets rapport. Kautokeino kommune viser til at samisk er møtespråket

i kommunen, og at det skriftlige administrasjonsspråket også i stor grad er samisk. Tana kommune uttaler at de har tilstrekkelig samiskspråklig kompetanse til at det samiske språket er komplett og samfunnsbærende innenfor kommunen. Nesseby kommune skriver at det er positivt for kommunen å bli en språkutviklingskommune. Karasjok kommune beskriver samisk som hverdagsspråket i kommunen.

Departementet vil også understreke at det skal være frivillig for en kommune å bli klassifisert som en språkutviklingskommune.

Forslag om valgfrihet for språkvitaliseringskommuner og bykommuner med særlig ansvar for samiske språk

Det bør være et mål at også språkvitaliseringskommuner forplikter seg til å bruke samisk i den kommunale forvaltningen. Departementet er likevel enig i utvalgets vurdering av at likestilling av samisk og norsk bør være frivillige for disse kommunene. Kommunene som er aktuelle som språkvitaliseringskommuner, og bykommuner med særlig ansvar for samisk språk, vil ha svært ulike behov og utfordringer. Dersom kommunene vurderer forpliktelsen som uforholdsmessig tyngende, er det en risiko for at de ikke ønsker å innlemmes i det samiske språkområdet, med den følge at andre rettigheter etter sameloven ikke blir gjeldende i kommunen. Mange kommuner kan ha behov for gradvis innføring av språklig likestilling. Det kan også være deler av forvaltningen hvor likestilling er viktigere enn i andre deler av forvaltningen. Departementet foreslår derfor å videreføre valgfrihet for språkvitaliseringskommuner og bykommuner med særlig ansvar for samiske språk. Kommunene kan velge å likestille samisk med norsk enten for hele eller for deler av den kommunale forvaltningen.

Hva et krav om å likestille samisk med norsk i kommunal forvaltning innebærer

Innholdet i kravet om å likestille samisk med norsk i den kommunale forvaltningen, vil være det samme som det som følger av dagens bestemmelse.

Når det gjelder kommunens saksbehandling, har kravet kun betydningen for den *interne* saksbehandlingen. Kommunen kan ikke benytte samisk i skriv til andre offentlige organ, eller kreve at andre offentlige organ skal benytte samisk i skriv til kommunen.

Når samisk og norsk skal være likestilt kan kommunens interne saksbehandling skje på norsk *eller* på det aktuelle samiske språket. Skriftlig materiale som skal være tilgjengelig for offentligheten, vil imidlertid måtte foreligge både på norsk og samisk.

Forslaget betyr ikke at alle ansatte i kommunen må beherske samisk språk. Ansatte som ikke behersker det aktuelle samiske språket, skal fortsatt ha anledning til å bruke norsk i saksbehandlingen. På den annen side er det en forutsetning at kommunen har ansatte som behersker samisk språk, muntlig og skriftlig, for å sikre riktig etterlevelse. For noen kommuner vil dette kreve aktiv rekruttering og kursing av ansatte i det aktuelle samiske språket. Det forutsettes at kravet gjenspeiles i rekrutterings- og kompetanseplanene i disse kommunene.

Et annet spørsmål er hvor mye kommunen må benytte samisk for at språkene skal være likestilt. Utgangspunktet må være at samisk skal brukes *minst* like mye som norsk, også i de kommuner hvor norsk er å anse som hovedspråket, som i Tana og Nesseby. Men departementet vil understreke at målet om reell likestilling av språkene innebærer et særlig ansvar for å fremme det eller de språkene som er mest truet. Derfor er likestillingskravet ikke til hinder for at samisk brukes mer enn norsk. Mer bruk av samisk enn norsk kan være aktuelt i kommuner hvor samisk er hovedspråk, slik tilfellet er i Kautokeino og Karasjok kommuner. Her har nordsamisk langt på vei en sterkere stilling enn norsk i den kommunale

forvaltningen. Formålet med likestillingskravet er nettopp å stimulere til økt bruk av samiske språk i den kommunale forvaltningen. I kommuner der samisk er hovedspråk vil det derfor være naturlig og i tråd med dette formålet at samisk benyttes mer enn norsk. I andre språkutviklingskommuner vil det være et mål at bruken av samisk i den kommunale forvaltningen skal være høyest mulig. Det skal være like naturlig for kommunene å bruke samisk som norsk. Over tid bør bruken av samisk i kommunen være på minst 50 pst.

Likestillingen mellom samisk og norsk betyr også en rett til å bruke både samisk og norsk muntlig i møter og debatter i politiske organer i kommunen. Det stilles imidlertid ikke noe krav om hvor stor prosentandel dette skal gjelde. Bruk av tolk kan da være nødvendig. Uavhengig av om samisk er likestilt med norsk i en kommune, vil den kommunale forvaltningen kunne være forpliktet til å bruke samisk etter andre regler i sameloven. Etter sameloven § 3-2 skal kunngjøringer fra kommunen, som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i det samiske språkområdet, skje både på samisk og norsk. Det samme gjelder skjema som en kommune i det samiske språkområdet bruker. Videre vil kommuner i språkområdet være forpliktet til å gi svar på samisk etter sameloven § 3-3. Departementet ber særlig om at kommunene uttaler seg om hva forslaget om å likestille samisk med norsk vil bety for dem og om de støtter forslaget.

Forslag om å innføre krav om kommunal- og fylkeskommunal planlegging for å styrke samiske språk

Bakgrunn og gjeldende rett

Verken sameloven eller andre lover stiller i dag direkte krav til den kommunale og fylkeskommunale planleggingen når det gjelder samisk språk.

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019–2023, som er vedtatt ved kongelig resolusjon 14. mai 2019, legger imidlertid følgende føringer for planleggingen når det gjelder samiske språk:

"Regjeringen ønsker å gi samiske språk, kultur og nærings- og samfunnsliv en sikker framtid i Norge. Dette kan blant annet ivaretas gjennom regional og lokal planlegging i de samiskspråklige befolkningsområdene, ved å legge til rette for bruk av samiske språk og tjenester på samisk, og ved å arbeide aktivt for å rekruttere og sikre nødvendig samiskspråklig kompetanse".

Det forventes også at "Fylkeskommunene og kommunene legger til rette for å styrke samiske språk, kultur og næringsgrunnlag i planleggingen, når det er relevant."

Regional og kommunal planlegging skal sikre en helhetlig, demokratisk, desentralisert planprosess og sikre informasjon, innsyn og offentlighet, slikt at alle kan delta i planprosessen. Planleggingen har til formål å legge til rette for utvikling og samordnet oppgaveløsning i fylkeskommunen og kommunen.

Fylkeskommunen skal i minst én gang i hver valgperiode vedta en planstrategi som redegjør for viktige regionale utviklingstrekk, vurdere langsiktige utviklingsmuligheter og ta stilling til langsiktige utviklingsmål og hvilke spørsmål som skal tas opp gjennom videre regional planlegging. Dette følger av plan- og bygningsloven kapittel 7.

Videre skal fylkeskommunen utarbeide regionale planer for de spørsmål som er fastsatt i den regionale planstrategien. Dette følger av plan- og bygningsloven kapittel 8. Regionale

planer skal ha et handlingsprogram for gjennomføringen av den regionale planen. Handlingsprogrammet skal tas opp til vurdering årlig. Fylkestinget er regional planmyndighet. Kommunestyret skal også vedta en planstrategi i hver valgperiode i tråd med plan- og bygningsloven § 10-1. Planstrategien bør omfatte en drøfting av kommunens strategiske valg knyttet til blant annet samfunnsutviklingen.

Videre skal kommunen ha en kommuneplan etter plan- og bygningsloven kapittel 11.

Kommuneplanen består av flere deler, blant annet arealdelen og samfunnsdelen.

Kommuneplanens samfunnsdel er verktøyet for kommunens helhetlige planlegging.

Samfunnsdelen har to hovedinnretninger:

- Kommunesamfunnet som helhet
- Kommunen som organisasjon

Gjennom arbeidet med kommuneplanens samfunnsdel skal kommunen vektlegge viktige utfordringer knyttet til samfunnsutvikling og synliggjøre de strategiske valg kommunen tar. Kommuneplanen skal videre synliggjøre utfordringer, mål og strategier for kommunen som organisasjon.

Kommuneplanens samfunnsdel skal gi overordnede mål for sektorenes planlegging og retningslinjer for hvordan kommunens egne mål og strategier skal gjennomføres i den kommunale virksomheten. Til samfunnsdelen skal det utarbeides en handlingsdel som igjen skal knyttes opp mot kommunens økonomiplan. Det vises her til plan- og bygningsloven § 11-1 til § 11-4 og kommuneloven kapittel 14.

Kommunen kan dessuten utarbeide kommunedelplaner for blant annet bestemte temaer.

Språkutvalgets forslag

Språkutvalget har foreslått en ny bestemmelse i sameloven som lyder "Kommuner og fylkeskommuner i det samiske språkområdet skal utarbeide en overordnet plan for hvordan samelovens språkregler og tilhørende forskrifter skal oppfylles".

Forslaget er fra språkutvalgets side tenkt som et tiltak for å styrke etterlevelsen av samelovens språkregler. Samisk språkutvalg påpeker at en rekke undersøkelser om samiske språk har vist at mange kommuner og offentlige organer i forvaltningsområdet for samisk språk i dag ikke oppfyller sine forpliktelser etter språkreglene.

Språkutvalget mener derfor at det er behov for et tydeligere regelverk for hvordan kommuner, fylkeskommuner og statlige organer skal planlegge hvordan de over tid kan oppfylle sine samiskspråklige forpliktelser.

Etter utvalgets syn er samarbeidsavtalene et viktig instrument for samarbeid og dialog mellom Sametinget og kommunene/fylkeskommunene. Gjennom samarbeidsavtalene kan Sametinget legge viktige premisser for kommunenes/fylkeskommunens langsiktige planlegging av hvordan de skal oppfylle sine forpliktelser overfor sine samiskspråklige innbyggere. Utvalget viser til at kommunen skal utarbeide en samordnet plan for den kommunale virksomheten. Fylkeskommunen skal utarbeide en regional planstrategi og kan utarbeide regional plan.

Utvalget har foreslått en bestemmelse i sameloven om at kommuner og fylkeskommuner i det samiske språkområdet skal utarbeide en overordnet plan for hvordan samelovens språkregler og tilhørende forskrifter skal oppfylles i de enkelte kommunene/fylkeskommunene.

Utvalget mener videre at alle kommuner med samisk befolkning skal ha en plan for styrking av samiske språk og samisk kultur i sitt ordinære tjenestetilbud, og da særlig i kommunens

barnehage- og skoletilbud og helse- og omsorgstjenester. Utvalget har ikke forslått en egen bestemmelse med et slikt krav. Det er derfor nærliggende å tro at det er tenkt som et ikke-rettslig tiltak/en anbefaling. Utvalget framhever videre betydningen av at offentlige organer tar inn retningslinjer om rekruttering av samiskspråklig kompetanse i organets rekrutterings- og kompetanseplaner.

Innspill fra høringen av språkutvalgets rapport

Flere av høringsinstansene støtter forslagene, blant andre Tanabredden sameforening og Samisk foreldrenettverk Nord-Salten. Trondheim kommune støtter forslaget om at kommunen må ta inn en beskrivelse i overordnede planer som viser hvordan kommunen skal oppfylle sine forpliktelser etter sameloven.

KS Finnmark støtter ikke forslaget, og viser til at behovet i stedet kan løses ved at kommunene inkluderer vern, vitalisering og utvikling av samisk språk og kultur i kommuneplanen. KS Finnmark støtter imidlertid utvalget i at kommunene bør utvikle rekrutterings- og kompetanseplaner.

Departementets forslag

Departementet har valgt ikke å følge opp utvalgets forslag om å innføre et plankrav for kommuner og fylkeskommuner for hvordan samelovens språkregler skal oppfylles. Etter departementets vurdering er utvalgets forslag i realiteten en internkontrollbestemmelse. Det vil si en bestemmelse som sier noe om hvordan kommunene og fylkeskommunene skal oppfylle sine kommuneplikter som følger av samelovens språkregler. Det følger allerede av lov om kommuner og fylkeskommuner § 25-1 at kommuner og fylkeskommuner skal ha internkontroll med administrasjonens virksomhet, for å sikre at lover og forskrifter følges. Med utgangspunkt i plan- og bygningslovens eksisterende plansystem, foreslår departementet i stedet en bestemmelse om at kommuner og fylkeskommuner i det samiske språkområdet skal drøfte utfordringene for samiske språk som ledd i henholdsvis regional planstrategi og kommunens planstrategi. Videre foreslår departementet at fylkeskommunene skal fastsette overordnede mål for å styrke samiske språk i regional plan, og at kommunene fastsetter sine mål for å styrke det samiske språket i kommunen, enten som en tematisk kommunedelplan eller i kommuneplanens samfunnsdel.

Departementet ser at det er behov for å gi kommunenes og fylkeskommunenes arbeid med å styrke samiske språk en fast og langsiktig forankring. Språkarbeid krever planlegging over tid på mange av kommunens ansvarsområder. Det kan handle om å utvikle språkmiljøer, legge til rette for familier som ønsker å bruke samisk og tiltak for barn og unge.

Planleggingen vil også være viktig for å sikre rekruttering av samiskspråklig kompetanse, og for å finne løsninger for hvordan kommunen best kan betjene språkbrukerne.

For at kommunene og fylkeskommunene skal kunne styrke samisk språk, mener departementet at det er nødvendig at de fastsetter overordnede mål og strategier. I arbeidet med dette vil det være viktig å involvere lokale samiske språkbrukere, språkarbeidere og Sametinget. Medvirkningsmekanismene i plan- og bygningsloven åpner her for deltakelse og medvirkning fra interesser og representanter fra berørt befolkning og Sametinget.

Samarbeidsavtalene mellom Sametinget og kommuner og fylkeskommuner i samisk språkområde vil være et verktøy for å tydeliggjøre forventningene til planleggingen.

Sametinget har ved revidering av regelverk for tospråkighetstilskudd til kommuner og fylkeskommuner, innført krav om 3-årige utviklingsplaner.

Videre vil Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging, vedtatt av Kongen i statsråd, være et viktig grunnlag for arbeidet. Regjeringen skal hvert fjerde år legge fram nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging. Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019–2023, vedtatt ved kongelig resolusjon 14. mai 2019, understreker at fylkeskommunene og kommunene skal legge til rette for å styrke samiske språk, kultur og næringsgrunnlag i planleggingen, når det er relevant.

Rekruttering av samiskspråklig personell

Bakgrunn og gjeldende rett

Rekruttering av samisktalende er avgjørende for å kunne gi en god og likeverdig tjenesteyting til samisktalende i forvaltningsområdet og ved andre offentlige tjenester. Mangel på samiskspråklig personell er en av de største utfordringene for kommuner og andre offentlige organ som skal levere tjenester til samiskspråklige brukere. Det er behov for en bred rekruttering av samiskspråklig personell, for at de offentlige organene skal kunne oppfylle samelovens krav.

Sameloven har ingen bestemmelser som gjelder rekruttering av samiskspråklig personell. Minoritetsspråkpaktens artikkel 10 nr. 4 bokstav a pålegger statene å iverksette oversettelse eller tolking for å realisere de forpliktelsene som de har påtatt seg under artikkel 10 nr. 1, 2 og 3. Tiltak for å sikre oversettelse og tolking er ikke direkte regulert i sameloven. I sin rapport fra 2012, anså språkpaktens ekspertkomité denne forpliktelsen som kun delvis oppfylt². Komiteen pekte på at Norges tiltak for å sikre rekruttering av personer med samisk språkkompetanse og utdanning av oversettere, kan gi en positiv utvikling og lede til en framtidig oppfyllelse av forpliktelsen.

Språkutvalgets forslag

Samisk språkutvalg har foreslått en regel om at ellers kvalifiserte søkere med etterspurte samiskkunnskaper, skal ha fortrinnsrett til ansettelse i offentlige organer med et virkeområde som dekker en språkutviklingskommune. I andre offentlige organ, utenfor språkutviklingskommunene, foreslår utvalget at ellers kvalifiserte søkere med etterspurte og dokumenterte språkkunnskaper, skal ha fortrinnsrett i den grad det gjelder en stilling som innebærer kommunikasjon med samiske språkbrukere.

Utvalget mener at dagens regler ikke i tilstrekkelig grad gir offentlige organ mulighet til å stille krav om kompetanse i samiske språk når de rekrutterer. Videre uttaler utvalget at det er noe usikkerhet om i hvilken grad samiske språkkrav kan vektlegges ved ansettelse. På denne bakgrunn mener utvalget at lovfesting av fortrinnsrett for samiskspråklige er et hensiktsmessig virkemiddel for å øke rekrutteringsgrunnlaget, og at det vil ha en viktig signaleffekt for arbeidslivet.

Høringen

Kautokeino kommune, Utdanningsforbundet, Samisk utvalg Finnmark (Utdanningsforbundet), Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Foreldreutvalget for barnehager, Indre Finnmark tingrett, Utviklingscenter for sykehjemstjenester til den samiske

² Report of the Committee of Experts om the Charter, 5yh monitoring cycle, 28 November 2012

befolkningen, Aajege, Landsbruksdirektoratet, Norske Samers Riksforbund (NSR) Samisk kirkeråd, Árja, Netsam, Drag skole, Finnmarkskommisjonen og Universitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet, Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning, støtter utvalgets forslag om en lovfesting av fortrinnsrett for samisktalende, i den grad ansettelsen gjelder en stilling som innebærer kommunikasjon med samiske språkbrukere. *Sørsamisk lærernetverk, Gielem Nastedh, Snåsa kommune og Aajege* mener at forslaget også må gjelde tilsetninger i språkvitaliseringskommuner og bykommuner med særlig ansvar for samiske språk. *KS Finnmark* mener at det er viktig å rekruttere ansatte med samisk kompetanse, men at kommunene selv må kunne vurdere i hvilken grad fortrinnsrett skal benyttes. Kommunene bør også satse på egne ansatte i utvikling av samiskkompetanse. Det vil være viktig å kunne gi permisjon med lønn i slike tilfeller. *Mearrasámi diehtoguvddáš / sjøsamisk kompetansesenter* mener at språkkrav ikke bør være absolutt, men at krav om å lære samisk i mange tilfeller kan være mer hensiktsmessig. Finnmarkskommisjonen mener det er positivt at utvalget legger opp til en klarere lovhjemmel for prioritering av kunnskaper i samisk ved ansettelse.

Departementets forslag

Departementet foreslår å innføre en ny lovbestemmelse som presiserer adgangen til å stille samiske språkkunnskaper som ønskede eller nødvendige kvalifikasjoner ved ansettelse til stillinger i offentlige organ, når organet har behov for denne kompetansen for å utføre sine oppgaver.

Behov for rekruttering av samiskkompetanse til offentlige stillinger

Departementet er enig med språkutvalget i at det er behov for større vektlegging av rekruttering av samiskkompetanse i offentlige organ som omfattes av det samiske språkområdet.

For at kommuner og offentlige etater med forpliktelser overfor den samiske befolkningen skal kunne møte samiske språkbrukere på en god måte, er det nødvendig at de planlegger for rekrutteringen av slik språkkompetanse, eller opplæring av sine ansatte i det aktuelle samiske språket. Departementet er derfor enig med utvalget i at det bør settes krav til kommunene i det samiske språkområdet, og andre offentlige organer med ansvar for å levere tjenester på de samiske språkene, om å ta inn samiskkompetanse i den overordnede planleggingen og i etatenes rekrutteringsguider. Dersom kommunen eller det offentlige organet ser behov for samiskkompetanse, bør dette komme fram av stillingsutlysningen. Det konkrete behovet for samiskkompetanse kan variere avhengig av hvilke rettigheter de som henvender seg til organet har til svar på samisk. Offentlige organer som er pliktig til å gi skriftlig svar på samisk, og som kan forvente en høy grad av henvendelser som skal besvares skriftlig på samisk, kan ha behov for å stille konkrete krav til samisk skrivekompetanse når de rekrutterer ansatte.

Adgang til å søke etter samisk språkkompetanse når det er saklig grunn

Departementet mener at det er behov for å gjøre det tydeligere at det er adgang til å sette samiskkompetanse som nødvendig eller ønsket kvalifikasjon ved ansettelser. Dette er tillatt også i dag når det er saklig grunn, altså når virksomheten har et faktisk behov for samiskkompetanse i utførelsen av sitt arbeid. Departementet ønsker likevel å gjøre dette tydelig i sameloven. Bestemmelsen gjelder både i og utenfor det samiske språkområdet. Når et offentlig organ har et saklig behov for ansatte med samiskkompetanse, bør samiske språkkunnskaper i stor grad kunne vektlegges ved ansettelse. Dette inkluderer samisk

skrivekompetanse for offentlige organer som etter bestemmelsene om rett til svar på samisk er pliktig å gi skriftlig svar på samisk. Så lenge kvalifikasjonskravet er saklig begrunnet og nødvendig for stillingen, kommer det ikke i strid med diskrimineringsforbudet etter likestillings- og diskrimineringsloven.

Det er ønskelig at både ungdom under utdanning, og ferdigutdannede voksne, motiveres til å tilegne seg samisk språkkompetanse. Når samiskkompetanse i større grad etterspørres i stillingsutlysninger, vil det vise at samisk språkkunnskap er en fordel i arbeidslivet.

Departementet mener at utvalgets forslag om fortrinnsrett ikke er riktig tiltak. Begrepet fortrinnsrett innebærer ellers i den arbeidsrettslige lovgivningen at den som har fortrinnsrett har et rettskrav på stillingen. Det er etter departementets vurdering ikke hensiktsmessig at en ansatt skal kunne gå til domstolene med et krav om etterutdanning.

Utdanning for å øke samiskspråklig kompetanse i det offentlige

Bakgrunn og gjeldende rett

Ansatte med samiskkompetanse er en forutsetning for at det offentlige skal kunne oppfylle samelovens språkregler. For et offentlig organ med et udekket behov for samisk språkkompetanse, kan utdanning for de ansatte være et viktig virkemiddel, det kan typisk være etter- og videreutdanning.

Sameloven § 3-7 om rett til utdanningspermisjon lyder som følger:

” Tilsatte i et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet har rett til permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk når organet har behov for slik kunnskap. Retten kan gjøres avhengig av at den tilsatte forplikter seg til å arbeide for organet en viss tid etter utdanningen. Kongen gir nærmere regler om gjennomføringen av disse bestemmelsene.”

I forarbeidene til samelovens språkregler er det understreket at det i utgangspunktet bør være arbeidsgivers plikt å sørge for at de ansatte har den kompetansen i samisk som det er behov for. Det foreslås på denne bakgrunn at tilsatte i organer som er forpliktet til å gi svar på samisk, får rett til permisjon med lønn for å lære samisk når organet har behov slik kunnskap, jf. Ot.prp. nr. 60 (1989-90) side 30. Retten må vurderes i forhold til organets behov for styrket kunnskap i samisk. Det vises videre til at de som får slik permisjon, også bør pålegges tjenesteplikt i organet etter endt permisjon. I tillegg uttales det at ettersom det ikke foreligger noen lovpålagt plikt til å besvare henvendelser på samisk i offentlige organ utenfor forvaltningsområdet, er det ikke naturlig å innføre en rett til permisjon med lønn for disse. Offentlige organer som har kontakt med samisktalende, oppfordres til å skaffe seg kompetanse i samisk gjennom opplæringstiltak eller gjennom nytilsetninger. I merknadene til paragrafen vises det til at paragrafens andre ledd gir Kongen myndighet til å gi nærmere regler om gjennomføring av rett til permisjon. Det vises blant annet til at dersom gjeldende organer innfører organisert utdanning i samisk, eller der flere organer samarbeider om opplæringen, kan en viss avgrensning av permisjonsretten gjøres gjeldende.

Språkutvalgets forslag

Språkutvalget foreslår at retten til permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk skal gjelde i språkutviklingskommuner og språkvitaliseringskommuner når den tilsatte har en

stilling som krever kommunikasjon med områdets innbyggere. Det samme har tilsatte i offentlige organer for øvrig, når organet har behov for slik kunnskap. Utvalget mener at retten kan utarbeides slik at den tilsatte forplikter seg til å arbeide for organet en viss tid etter utdanningen.

Innspill fra høringen av språkutvalgets rapport

KS Finnmark mener at kommunene selv bør satse på egne ansatte i utvikling av samiskkompetanse. Det vil være viktig å kunne gi permisjon med lønn i slike tilfeller. Snåsa kommune mener at gode permisjonsordninger med lønn er en forutsetning for at flere skal kunne bli samiskbrukere. Kautokeino kommune er tilfreds med at utvalget tar til orde for permisjon med lønn for å lære seg samisk. Kommunen forutsetter at det settes av penger til det sistnevnte, og at det etableres refusjonsordninger for dette. Utdanningsforbundet støtter forslaget.

Aajege mener at ansatte i samisk språkforvaltningsområde skal ha rett til permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samiske språk. Dette er spesielt viktig på sørsamisk område der språkressursen er marginal.

Saemien Sijte – sørsamisk museum og kultursenter støtter forslaget, og mener at det er viktig at det ikke bare er ansatte i skoler- og utdanningsinstitusjoner som bør kunne benytte seg av dette. Særlig ansatte i samiske institusjoner burde kunne benytte seg av dette.

Departementets forslag

Departementet foreslår å lovfeste at ansatte i offentlige organer skal ha rett til permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk. Det er en forutsetning at organet har behov for samisk språkkunnskap. Organet selv må vurdere om det har behov for slik kompetanse.

Utdanningspermisjon kan være et viktig virkemiddel for å øke samisk språkkompetanse

Et viktig virkemiddel for offentlige organ som trenger samisk språkkompetanse, er at ansatte kan søke om utdanningspermisjon med lønn. Det foreligger ingen systematisk oppdatert kunnskap om hvor mange kommuner som tilbyr slik permisjonsordning til sine ansatte, eller hvor mange som ønsker slik utdanningspermisjon. I evalueringen av samelovens språkregler fra 2007³, kom det fram at kommunene har ulike erfaringer med bruken av bestemmelsen om rett til utdanningspermisjon. I noen etater har de ansatte opplevd at det har vært vanskelig å få permisjon. I andre etater har man opplevd at det har vært lite interesse blant de ansatte for å benytte retten til utdanningspermisjon.

Sametingets språkundersøkelse fra 2008 viser at kun 2 pst. av de institusjonene som undersøkelsen gjelder, har kompetanse i samisk, mens 98 pst. ikke har slik kompetanse. Institusjonene viser til at de som ønsker å gå på samiskkurs får permisjon med lønn for å gå slike kurs, eller de har samiskkurs i arbeidstiden. Institusjonene som var med i undersøkelsen, var lokalisert i områder hvor samisk brukes, men var ikke avgrenset til forvaltningsområdet. Det er i dag ingen oversikt over hvor mange av kommunene i forvaltningsområdet som tilbyr sine ansatte utdanningspermisjon med lønn, eller hvor mange ansatte som har tatt slik permisjon.

Kommunene oppgir liten tilgang på personer med kompetanse i samisk, som en av hovedgrunnene til mangelfull oppfyllelse av samelovens språkregler. Aktiv bruk av

³ Andersen, Svanhild Strømgren, Johan, *Evaluering av samelovens språkregler*, Nordisk Samisk institutt (2007)

utdanningspermisjon med lønn for egne ansatte kan bøte på utfordringene med manglende rekrutteringsgrunnlag.

Det offentlige organet må vurdere om det har behov for samisk språkkompetanse

Departementet mener at det må være opp til det offentlige organet selv å vurdere om det har behov for å ha samisk språkkompetanse i organisasjonen. Utdanning i samisk er et virkemiddel det offentlige organet kan benytte for å løse sine oppgaver på en bedre måte. Den ansattes rett på utdanning må derfor avhenge av om arbeidsgiver mener det foreligger et behov for slik kompetanse.

I departementets forslag til endringer i sameloven vil flere offentlige organer enn i dag, være pliktig til å svare på samisk. Det innebærer ikke nødvendigvis at organet må ha ansatte som behersker samisk. Ofte vil behovet for samisk språkkompetanse kunne løses gjennom oversettelse av inn- og utgående brev. Dette vil være aktuelt for de offentlig organer som mottar få henvendelser på samisk.

Offentlige organ som kommuniserer mye med samiske språkbrukere, bør etterstrebe å ha egne ansatte med samiskkompetanse. I språutviklings- og språkvitaliseringskommuner vil det være et stort behov for ansatte med samiskkompetanse.

Departementet mener det er grunnlag for å videreføre regelen om at retten til permisjon med lønn er avhengig av at den ansatte forplikter seg til å være ansatt i organet en viss tid etter at utdanningen er avsluttet. Lengden på forpliktelsen bør vurderes i forhold til lengden på permisjonen.

Andre forslag til endringer i sameloven

Begrepet "samisk språk"

I dagens samelov brukes begrepet "samisk språk". Begrepet er upresist og framstår uklart siden det er flere samiske språk i Norge.

Bakgrunn og gjeldende rett

Grunnloven § 108 lyder: «Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv». Selv om det i denne formuleringen opereres med «sitt språk» i entall, går det fram av samerettsutvalgets kommentar til lovparagrafen at den gjelder for de ulike samiske språkene eller språkvarianter.

Statens plikt i henhold til Grunnloven er fulgt opp og konkretisert i sameloven § 1-5.

Bestemmelsen lyder: «Samisk og norsk er likeverdige språk. De skal være likestilte språk etter bestemmelsene i kapittel 3.» Sameloven inneholder ingen definisjon av begrepet «samisk» og sier ikke noe eksplisitt om statusen til de ulike samiske språkene. I utkastet til lovproposisjon, som ble lagt fram av den interdepartementale arbeidsgruppen 30. november 1989, ble det foreslått at man ved «samisk» skulle mene nordsamisk. Flere høringsinstanser gikk imidlertid mot den foreslåtte avgrensningen til nordsamisk. I Innst. O. nr. 3 (1990–91) peker også Stortingets kirke- og undervisningskomité på at det vil være for snevert å definere samisk språk som nordsamisk, og at nordsamisk, lulesamisk, sørsamisk og østsamisk er likeverdige samiske språk. Komiteen presiserte også at noe av det viktigste med lovendringen var å styrke «de samiske språks status». I tråd med dette ble det i proposisjonens merknader til § 1-5 presisert at det med samisk menes alle samiske språk.

Da samelovens språkkapittel ble fastsatt, omfattet forvaltningsområdet bare kommuner i det nordsamiske området. Kulturdepartementet uttalte i forarbeidene at det vil være urimelig å pålegge offentlige organer i dette området å kommunisere på sørsamisk og lulesamisk i tillegg til nordsamisk. Kirke- og undervisningskomiteen sluttet seg til dette. Når det gjaldt samisk språkbruk utenfor forvaltningsområdet, presiserte komiteen at det ville det være naturlig at språkbruken og språkopplæringen fortrinnsvis ble knyttet til det språk som er mest utbredt i vedkommende område, jf. Innst. O. nr. 3 (1990-91). Gjennom innlemmelsen av Tysfjord kommune i 2006, og Snåsa kommune i 2008, omfatter forvaltningsområdet for samisk språk nå også kommuner i det sørsamiske og lulesamiske området.

Det er også bestemmelser om samisk språk i forslaget til lov om språk, Prop. 108 L (2019-2020) Lov om språk (språklova). Språklova § 1 annet ledd bokstav b slår fast at ett av formålene med loven er å sikre at offentlige organ tar ansvar for å bruke, utvikle og styrke samiske språk, jf. reglene i sameloven kapittel 3. Språklova § 5 slår fast at samiske språk er urfolksspråk i Norge. I tillegg vises det til at samiske språk og norsk er likeverdige språk og at de er likestilte språk etter sameloven kapittel 3. Språklova § 9 setter krav til klart språk. Bestemmelsen gjelder også samiske språk.

Språkutvalgets forslag

Språkutvalget framhever at de mindre samiske språkene i mange sammenhenger er blitt usynlige både i det samiske samfunnet og i storsamfunnet for øvrig. Nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk er i ulik situasjon hva gjelder grunnleggende språklig infrastruktur. Utvalget framhever at en anerkjennelse av disse språkenes status som egne og likeverdige språk, og behovet for særskilte tiltak fra nasjonale myndigheter og Sametinget, vil være avgjørende for en positiv utvikling av de samiske språkene. Det gjelder særlig for sørsamisk og lulesamisk. Utvalget har også erfart at begrepet «samisk» i sameloven § 1-5 har bidratt til tvil rundt hvilke språk som er omfattet. Utvalget viser til at betegnelsen "språk" både brukes i entall (det samiske språket) og flertall (samiske språk). Utvalgets har vurdert om en definisjon av begrepet «samiske språk» kunne være hensiktsmessig, all den tid samelovens språkregler ikke kun gjelder for nordsamisk. På den annen side er utvalget av den oppfatning at en definisjon som innbefatter alle samiske språk, samtidig vil kunne være misvisende når det gjelder østsamisk/skoltesamisk og pitesamisk. Utvalget viser til at omtale av samiske språk i de regler som omfatter dagens forvaltningsområde for samisk språk, bare gjelder for sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk. I praksis omfattes dermed ikke østsamisk/skoltesamisk og pitesamisk av samelovens språkregler. På bakgrunn av dette mener utvalget at det ikke er behov for en egen definisjon av begrepet, men ser at det er nødvendig med en mindre språklig justering i sameloven § 1-5 som presiserer at det er snakk om flere samiske språk. Dette må forstås slik at alle samiske språk skal være likeverdige med norsk, og at sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk per i dag er likestilte, offisielle språk iht. reglene i samelovens kapittel tre. Med presiseringen i ny § 1-5 mener utvalget at de ulike kommunene innenfor det samiske språkområdet må oppfylle sine forpliktelser overfor det samiske språket som er utbredt i den aktuelle kommunen. Hensikten er ikke at alle offentlige organ skal ha språkberedskap på samtlige samiske språk.

Innspill fra høring av språkutvalgets rapport

Utdanningsforbundet, Norske Samers Riksforbund (NSR), Samisk kirkeråd, Språkrådet, Fylkesmannen i Finnmark, Samisk utvalg Finnmark (Nettverk for samiske pedagoger i

Utdanningsforbundet Finnmark), Trøndelag fylkeskommune (Arbeidsutvalget for Fellesnemnda for Trøndelag fylke), Grong videregående skole, Indre Finnmark tingrett og Finnmarkskommisjonen støtter forslaget.

Foreningen for skolte/østsamene i Neiden krever at skolte-/østsamisk språk aksepteres og verdsettes på lik linje med de øvrige minoritetsspråk for samer og nedfelt i det norske lovverket blant tiltak og ordninger for de samiske språkene. Dette medfører at skolte-/østsamisk defineres identisk med de øvrige samiske språk i det norske lovverk og opplæringstiltak i statlig regi. Dette må forstås slik at alle samiske språk skal være likeverdige med norsk, og at sørsamisk, skolte-/østsamisk pitesamisk, lulesamisk og nordsamisk per i dag er likestilte, offisielle språk.

Departementets forslag

Departementet foreslår at bestemmelsen i § 1-5 i sameloven endres til å slå fast at alle samiske språk er likeverdige, og at sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk skal være likestilte med norsk etter bestemmelsene i samelovens kapittel 3.

Dagens språkregler i sameloven benytter betegnelsen samisk språk og forvaltningsområdet for samisk språk. Departementet ser at bruken av entallsbetegnelsen samisk språk kan bidra til å usynliggjøre sørsamisk og lulesamisk.

Vi kjenner ikke til antallet språkbrukere av de forskjellige samiske språkene i Norge. Alle samiske språk er truet, og derfor også svært sårbare. På grunn av sterk påvirkning fra storsamfunnet, og nedvurdering av de samiske språkene, har de forskjellige samiske språkene fått ulike utviklingsmuligheter.

Av de samiske språkene er nordsamisk det mest brukte språket i det samiske samfunnet. Nordsamisk er derfor det mest synlige språket.

Sørsamisk og lulesamisk språk er minoritetsspråk også i det samiske samfunnet, og er derfor i en mer sårbar situasjon. Språkene er fortsatt brukt som dagligspråk i familier og noen miljøer. Videre finnes det i dag tilbud på disse språkene i barnehager, skoler, ved Nord universitet, i media og samiske språk- og kulturinstitusjoner. For å styrke disse språkene er det behov for en planmessig innsats og en sterkere synliggjøring og anerkjennelse av språkenes status.

Departementet vil understreke at en bestemmelse som slår fast at alle samiske språk er likeverdige vil ha betydning for anerkjennelse av, og bevissthet om, alle samiske språk i Norge.

Når det gjelder umesamisk og pitesamisk i Norge, antar man at antallet språkbrukere er meget lavt. Det kan dreie seg om fra ingen til et titalls personer som har språket som morsmål i Norge. Østsamisk/skoltesamisk har flere språkbrukere på finsk side, men svært få språkbrukere i Norge. I dag er det ikke realistisk å se disse språkene som mulige samfunnsbærende levende språk i Norge på lik linje med sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk. Språkene har likevel en viktig betydning som bærere av identitet, historie og meningsunivers. Det gjøres en innsats for å ta språkene tilbake gjennom forskning, språkkurs, opprettelse av språk- og kultursentre etc.

Oppdeling av bestemmelse om rett til bruk av samisk i rettsvesenet

Språkutvalgets forslag

Sameloven § 3-4 gjelder retten til å bruke samisk i rettsvesenet. Den dekker både domstolene, politi og påtalemyndighet og kriminalomsorgen. Språkutvalget foreslo å dele bestemmelsen opp i tre ulike bestemmelser, en for hvert av de nevnte områdene.

Departementets forslag

Departementet foreslår å dele opp gjeldende § 3-4 i tre bestemmelser. Tidligere første ledd skilles ut som egen bestemmelse om domstoler i ny § 3-4. Tidligere andre ledd skilles ut som egen bestemmelse om politi og påtalemyndighet i ny § 3-4 a, og tidligere tredje ledd skilles ut som egen bestemmelse i ny § 3-4 b om kriminalomsorgen, friomsorgen og konfliktrådene.

Departementet støtter forslaget om en oppdeling av § 3-4. Selv om forslaget ikke vil innebære noen materielle endringer, mener departementet at oppdelingen vil ha en pedagogisk betydning fordi det blir tydeligere at retten til bruk av samisk gjelder i flere ulike sammenhenger på justisområdet.

Tekniske endringer i sameloven § 3-5 om utvidet rett til bruk av samisk i helse- og sosialsektoren

Bakgrunn

Det har vært store reformer på helse- og omsorgsfeltet siden bestemmelsen i samelovens språkregler ble gitt. Som eksempler kan nevnes innføringen av statlige helseforetak, fritt sykehusvalg, samhandlingsreformen og HVPU-reformen. Sykehusene i dag er mer spesialiserte, det skjer i større grad funksjonsfordeling mellom ulike sykehus og man har rett til fritt sykehusvalg. Pasienter fra forvaltningskommunene for samisk språk vil derfor ofte kunne være pasienter ved sykehus som ikke omfattes av sameloven. Som en følge av denne utviklingen gjenspeiler ikke lenger bestemmelsen i sameloven § 3-5 den faktiske organiseringen i helse- og omsorgstjenestene.

Ved ikraftsetting av helse- og omsorgstjenesteloven 1. januar 2012 skjedde det også begrepsmessige endringer i regelverket som gjør at man nå bruker begrepet "helse- og omsorgsinstitusjoner" framfor "helse- og sosialinstitusjoner".

Departementet foreslår derfor tekniske endringer i sameloven § 3-5 for å tilpasse bestemmelsen bedre til dagens situasjon og for å oppdatere begrepsbruken i bestemmelsen.

Det er videre behov for å oppdatere bestemmelsen i tråd med departementets forslag til ny språkområdeordning. Departementets forslag innebærer at "forvaltningsområdet for samisk språk" erstattes med "det samiske språkområdet". Forslaget til ny språkområdeordning innebærer videre at begrepet "regionalt offentlig organ" opphører.

Videre foreslår departementet å erstatte begrepet "helse- og sosialsektoren" i bestemmelsens overskrift, og "helse og sosialinstitusjoner" med begrepet "helse- og omsorgsinstitusjoner" i selve bestemmelsen. Endringen i overskriften gjøres for å bringe den i tråd med hva som reguleres i bestemmelsen. Rettigheten og plikten som reguleres i bestemmelsen skal ikke berøres av forslagene.

Sosialtjenesten omfatter tradisjonelt også barnevernstjenesten. I forarbeidene til sameloven er ikke barnevernets institusjoner nevnt særskilt, men sosiale tjenester er en fellesbetegnelse for kommunale hjelpetiltak ved økonomiske og sosiale vansker. Det følger av en slik forståelse at begrepet sosiale tjenester også dekker barnevernet. I NOU 1995: 6 *Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge*, og i annen juridisk litteratur, legges det også til grunn at begrepet sosialinstitusjoner slik det er brukt i sameloven § 3-5 omfatter barnevernets institusjoner.

Sosialtjenestebegrepet dekker imidlertid ikke alle institusjonene under barnevernet. Departementet redegjør nedenfor for forslaget til hvordan bestemmelsen kan videreføres, slik at barnevernets institusjoner tydelig inkluderes.

Gjeldende rett

Sameloven § 3-5 bestemmer at den som ønsker å bruke samisk for å ivareta egne interesser overfor lokale- og regionale offentlige helse- og sosialinstitusjoner i forvaltningsområdet, har rett til å bli betjent på samisk.

Bestemmelsen gir en rett for den som tar kontakt med en helse- og omsorgsinstitusjon til å bruke samisk for å «ivareta egne interesser». Det innebærer at man ikke har en tilsvarende rett ved henvendelser som gjelder andre, for eksempel når pårørende eller andre nærstående tar kontakt med institusjonen på vegne av en pasient.

Oppfyllelse av retten til å bli betjent på samisk krever fortrinnsvis at ansatte innen helse- og omsorgstjenesten kan kommunisere direkte med brukeren på samisk. I lovens forarbeider er det understreket at bruk av tolketjenester er sekundært sammenliknet med at de ansatte selv behersker samisk, men at bestemmelsen må anses ivaretatt dersom den samisktalende får anledning til å benytte tolk.

De lokale og regionale offentlige organene som omfattes av denne bestemmelsen, vil også ha plikt til å bruke samisk etter reglene i § 3-3, jf. merknadene til bestemmelsen i Ot.prp. nr. 60 (1989-90). Sammenlignet med samelovens generelle regel i § 3-3 om rett til svar på samisk, er § 3-5 en spesialbestemmelse som gir en utvidet rett. Bestemmelsen utløser en tilsvarende plikt og et ansvar for «offentlige helse- og sosialinstitusjoner» til å oppfylle rettigheten.

Bestemmelsen gjelder etter sin ordlyd overfor lokale og regionale offentlige *helse- og sosialinstitusjoner*. Ved tolkningen av hva som menes med "lokale og regionale offentlige" helse- og sosialinstitusjoner, er det naturlig å legge til grunn definisjonen av begrepene lokalt og regionalt offentlig organ slik de er definert i sameloven § 3-1.

Begrepet *helse- og sosial* er i gjeldende lovgivning i all hovedsak erstattet av begrepet *helse- og omsorg*. Ved ikraftsetting av helse- og omsorgstjenesteloven 1. januar 2012, opphevet man samtidig lov 19. november 1982 nr. 66 om helsetjenesten i kommunene (kommunehelsetjenesteloven) og lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester (sosialtjenesteloven). Den nye helse- og omsorgstjenesteloven innebar en sammenslåing og harmonisering av de to nevnte lovene, og videreførte i all hovedsak de rettighetene og pliktene som tidligere framgikk av disse to lovene. I den nye loven brukes begrepet "helse- og omsorgstjenester", og ikke "helse- og sosialtjenester".

Begrepet «institusjon» er ikke definert i sameloven og er heller ikke nærmere omtalt i forarbeidene til språkreglene. Hvilke institusjoner som i dag omfattes av sameloven § 3-5, har endret seg siden sameloven ble innført, både på grunn av store omorganiseringer innenfor helse- og sosialvesenet de siste 20 årene, slik som innføringen av statlige

helseforetak, fritt sykehusvalg, samhandlingsreformen mv., og på grunn av utvidelsen av forvaltningsområdet for samisk språk. Videre har rusomsorgen og dens institusjoner gått over fra å være en sosialtjeneste til å bli en helse- og omsorgstjeneste.

Begrepet «institusjon» er i forskrift 16. desember 2011 nr. 1254 om kommunal helse- og omsorgsinstitusjon § 1 definert som:

§ 1 Institusjon etter helse- og omsorgstjenesteloven

Som institusjon etter helse- og omsorgstjenesteloven § 3-2 første ledd nr. 6 bokstav c og institusjon under den kommunale helse- og omsorgstjenesten etter pasientskadeloven § 1 regnes:

- a) Institusjon med heldøgns helse- og omsorgstjenester for barn og unge under 18 år som bor utenfor foreldrehjemmet som følge av behov for tjenester (barnebolig), herunder avlastningsboliger
- b) Institusjon med heldøgns helse- og omsorgstjenester for rusmiddelavhengige
- c) Aldershjem
- d) Sykehjem
- e) Døgnplasser som kommunen oppretter for å sørge for tilbud om døgnopphold for øyeblikkelig hjelp.

Institusjonene nevnt under bokstavene a, b og c, som tidligere var institusjoner regulert i sosialtjenesteloven (sosialinstitusjoner), er nå helse- og omsorgsinstitusjoner etter lov om kommunale helse- og omsorgstjenester. Det følger videre av § 2 i forskriften at institusjonene nevnt under bokstavene d og e, regnes som helseinstitusjon i den kommunale helse- og omsorgstjenesten etter helsepersonelloven § 3.

Institusjonsbegrepet i forskriften omfatter bare helsetilbud som innebærer innleggelse. Dette innebærer at alle dagtilbud faller utenfor. Det framkommer klart av forskriften at definisjonene formelt sett bare gjelder for henholdsvis helse- og omsorgstjenesteloven og helsepersonelloven.

Retten til å bli betjent på samisk gjelder i lokale og regionale offentlige institusjoner. I avgjørelsen av hva som er lokale og regionale institusjoner, er det naturlig å ta utgangspunkt i lovens § 3-1, som definerer lokale og regionale offentlige organ. Dette betyr at lokale offentlige helse- og omsorgsinstitusjoner vil være institusjoner med pasienter eller brukere fra en kommune, eller del av kommune, i forvaltningsområdet for samisk språk, jf. lovens § 3-1 nr. 3.

En regional helseinstitusjon vil i utgangspunktet være enhver institusjon som helt eller delvis har ansvaret for pasienter fra en eller flere av kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk, jf. samelovens § 3-5 sett i sammenheng med § 3-1 nr. 4. Dette vil i praksis dreie seg om helseinstitusjoner som hører under lov av 2. juli 1999 nr. 61 lov om spesialisthelsetjenesten m.m.

Dette betyr at regionale offentlige helse- og omsorgsinstitusjoner også omfatter institusjoner som ligger utenfor forvaltningsområdet, men som mottar pasienter fra forvaltningsområdet. Departementet vil ellers bemerke at det i mange sammenhenger ikke lenger skilles mellom regionale og nasjonale helseinstitusjoner. Blant annet som følge av funksjonsfordeling innenfor spesialisthelsetjenesten vil enkelte typer behandlinger og tjenester bare tilbys på enkelte sykehus. De regionale helseforetakene kan søke departementet om godkjenning av nasjonale tjenester, jf. forskrift 17. desember 2010 nr. 1706 om godkjenning av sykehus, bruk av betegnelsen universitetssykehus og nasjonale tjenester i spesialisthelsetjenesten.

Det er på bakgrunn av dette uklart hvilke sykehus som i dag kan sies å være en "regional" helseinstitusjon i henhold til sameloven § 3-5.

Departementets forslag

Om bestemmelsens virkeområde

I forbindelse med endringene i samelovens språkregler foreslår departementet at begrepet "forvaltningsområdet for samisk språk" i § 3-1 erstattes med det nye begrepet "det samiske språkområdet". Innføringen av den nye språkområdeordningen vil innebære et nytt element, ved at kommunene som inngår i det samiske språkområdet vil deles inn i tre kategorier – språkutviklingskommuner, språkvitaliseringskommuner og bykommuner med særlig ansvar for samiske språk. Det samiske språkområdet vil utgjøre summen av disse tre kategoriene kommuner.

De kommunene som i dag er en del forvaltningsområdet for samisk språk, vil bli innplassert i enten kategorien språkutviklingskommune eller språkvitaliseringskommune. Når det gjelder den tredje kategorien, "bykommuner med særlig ansvar for samisk språk", er det per i dag ingen kommuner i forvaltningsområdet som kommer til å bli bykommuner i den nye ordningen. Kategorien bykommuner med ansvar for samiske språk er tiltenkt større byer som søker seg inn i den nye språkområdeordningen.

I tråd med ovennevnte endring i § 3-1 foreslår departementet å også oppdatere ordlyden i sameloven § 3-5 ved å erstatte "forvaltningsområdet" til "språkutviklingskommuner og språkbevaringskommuner". Forslaget innebærer at bestemmelsen blir avgrenset til å gjelde institusjoner som har tjenestekrets som omfatter disse to nevnte kommunekategoriene, men at den ikke vil gjelde institusjoner som har tjenestekrets som *bare* omfatter framtidige bykommuner med særlig ansvar for samiske språk.

Bestemmelsen blir dermed videreført i det faktiske geografiske virkeområdet som bestemmelsen har i dag. For framtidige kommuner i språkområdet vil rettigheten etter bestemmelsen utløses når en kommune innlemmes i språkområdet som enten en språkutviklingskommune eller en språkvitaliseringskommune.

Endring av "helse- og sosial" til "helse- og omsorg"

Ved ikraftsetting av helse- og omsorgstjenesteloven 1. januar 2012 opphevet man samtidig lov 19. november 1982 nr. 66 om helsetjenesten i kommunene (kommunehelsetjenesteloven) og lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester (sosialtjenesteloven). Den nye helse- og omsorgstjenesteloven innebar en sammenslåing og harmonisering av de to nevnte lovene, og videreførte i all hovedsak de rettighetene og pliktene som tidligere fulgte av disse to lovene. I den nye loven brukes begrepet "helse- og omsorgstjenester", og ikke "helse- og sosialtjenester".

Institusjoner som tidligere var regulert i sosialtjenesteloven (sosialinstitusjoner), er nå helse- eller omsorgsinstitusjoner etter lov om kommunale helse- og omsorgstjenester, jf. forskrift 16. desember 2011 nr. 1254 om kommunal helse- og omsorgsinstitusjon. Bestemmelsen i sameloven § 3-5 har ikke blitt oppdatert i tråd med disse endringene i helse- og omsorgstjenestelovgivningen.

Departementet foreslår i tråd med dette å endre "helse- og sosialinstitusjoner" i sameloven § 3-5 til "helse- og omsorgsinstitusjoner".

Departementet foreslår videre å endre overskriften i § 3-5 fra "helse- og sosialtjenester" til "helse- og omsorgsinstitusjoner", for å bringe overskriften i tråd med innholdet i det bestemmelsen regulerer.

Vurdering av barneverntjenestens institusjoner

Barneverninstitusjonene i Norge drives av det offentlige (Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) og kommunene), ideelle organisasjoner og andre private aktører. Bufetat har etter barnevernloven ansvaret for etablering og drift av barneverninstitusjoner, og godkjenning av private og kommunale barneverninstitusjoner.

Det finnes ulike årsaker til at noen barn og unge ikke kan bo hjemme. Årsaken kan være at barnet eller den unge har atferdsutfordringer, sliter med rus, har manglende omsorg hjemme eller har foreldre som av ulike grunner ikke er i stand til å ivareta omsorgen i kortere eller lengre perioder.

Det finnes derfor ulike typer institusjoner med ulike formål, og de fleste er rettet mot ungdom. Barn som er under 12 år, blir som regel plassert i fosterhjem. Når ungdommene bor på barnevernsinstitusjonen deltar de i dagliglivet på institusjonen, går på vanlig skole og deltar på fritidsaktiviteter. De aller fleste har kontakt og samvær med egen familie. De ulike institusjonstypene kan beskrives som følger:

Institusjoner for ungdom tar imot unge i alderen 12–18 år. Noen institusjoner tilbyr kortere opphold, mens andre tilbyr lengre opphold. Institusjonene tilbyr plass til ungdommer som av ulike årsaker ikke kan bo hjemme hos foreldrene eller i et fosterhjem. Dette er barn og ungdom som ikke kan bo hjemme på grunn av manglende omsorg, eller har foreldre som av ulike grunner ikke er i stand til å ivareta omsorgen i kortere eller lengre perioder.

Institusjoner for ungdommer med alvorlige atferdsvansker spesialiserer seg på ungdommer med alvorlige atferdsvansker. Ungdommer med atferdsvansker har forskjellige årsaker til atferdsvanskene og ulike behandlingsbehov. Det er derfor viktig at de får hjelp i ulike institusjonsavdelinger.

Akutt- og utredningsinstitusjoner er et tilbud til barn og unge som trenger hjelp og tiltak på kort tid. Bakgrunnen for slike plasseringer er ulike former for kriser. På akutt- og utredningsinstitusjonene får barnet plass for en kortere periode. I løpet av denne perioden skal man finne ut hva som er best for barnet eller den unge på lang sikt.

En ungdom som er avhengig av rus, kan plasseres i en *institusjon hvor ungdommen kan få hjelp og behandling for sine rusvansker*. En ungdom som blir plassert i en slik institusjon kan også ha andre former for atferdsvansker, for eksempel kriminalitet. Hovedfokus ved institusjonsoppholdet er likevel å behandle rusavhengigheten. For at ungdommene skal få riktig tilbud og behandling, er det nødvendig å kartlegge og utrede dem godt.

Enetiltak er et opphold i en godkjent og kvalitetssikret barnevernsinstitusjon der barn ikke bor sammen med andre barn. Dette er begrunnet med å ta vare på barnet, ansatte eller andre. Som hovedregel skal barn og unge som trenger opphold i en barnevernsinstitusjon, få det i et gruppetilbud. Enetiltak skal brukes med varsomhet og i minst mulig grad. Det er likevel tilfeller hvor enetiltak både er nødvendig og ønskelig for det spesifikke barnet/ungdommen, av hensyn til det enkeltes barns omsorg, sikkerhet og trygghet.

Benevnelsen "omsorgsinstitusjoner" i sameloven § 3-5 vil være språklig dekkende for de av barnevernsinstitusjonene som har til formål å yte omsorg. Dette vil blant annet være tilfelle for institusjoner for ungdom. Institusjoner for ungdommer med alvorlige atferdsvansker og

akutt- og utredningsinstitusjoner vil imidlertid falle utenfor hva vi forstår språklig med benevnelsen omsorgsinstitusjon. Disse institusjonene har en faglig innretning hvor hovedformålet primært er et annet enn å yte omsorg, selv om omsorg for barnet/ungdommen også er en grunnleggende del av tilbudet i disse institusjonene. Departementet foreslår på bakgrunn av dette å ta inn "barnevernsinstitusjoner" som en egen kategori i bestemmelsen, slik at det kommer uttrykkelig fram at alle barnevernets institusjoner dekkes. Da vil benevnelsen "omsorgsinstitusjon" være begrenset til de institusjonene som er regulert i helse- og omsorgslovgivningen.

Begrepet regionalt offentlig organ opphører

Departementets forslag til ny språkområdeordning innebære at begrepet regionalt offentlig organ går ut av sameloven, men at begrepet lokale offentlige organ videreføres, jf. sameloven § 3-1 første ledd nr. 3 og 4. "Lokale- og regionale helse- og sosialinstitusjoner" i § 3-5 må forstås ut fra definisjonen av begrepene lokalt og regionalt offentlig organ i sameloven § 3-1.

Det er behov for å oppdatere begrepsbruken § 3-5 slik at bestemmelsen harmonerer med endringene i forslaget. Dersom bare benevnelsen "regionale" tas ut av § 3-5 og "lokale" består, vil det føre til at bestemmelsen bare gjelder overfor lokale offentlige helse- og omsorgsinstitusjoner. Dette vil innebære en reell innskrenkning av rettigheten som følger av bestemmelsen i dag. Det vil i praksis føre til at bestemmelsen bare gjelder overfor kommunale helse- og omsorgsinstitusjoner. Det vil være de institusjonene som følger av forskrift 16. desember 2011 nr. 1254 om kommunal helse- og omsorgsinstitusjon. Helse- og omsorgsinstitusjoner som eies og driftes av helseforetakene, som sykehus og andre institusjoner i regi av spesialisthelsetjenesten (som blant annet habilitering, rehabilitering og spesialsykehjem) regnes etter gjeldende bestemmelse som regionale, og vil derfor falle utenfor bestemmelsen. Dette ville innebære en innskrenkning av rettigheten som følger av gjeldende bestemmelse.

Departementet foreslår derfor å stryke både "regionale" og "lokale" fra bestemmelsen, og la bestemmelsen gjelde i "offentlige helse- og omsorgsinstitusjoner", uten hensyn til om disse er lokale eller regionale.

Det følger av dagens regelverk at helseinstitusjoner som har landsomfattende nasjonale oppgaver, så som brannskadeavdelingen ved Haukeland universitetssjukehus og Sunnaas sykehus HF, ikke er omfattet av § 3-5. Dette følger av gjeldende § 3-1 nr. 4, hvor definisjonen av regionalt offentlig organ avgrenser mot organ som er landsomfattende. Når departementet foreslår å oppheve begrepet regionalt offentlig organ, forsvinner også dagens avgrensning. Avgrensningen er i stedet foreslått tatt inn i ny § 3-3 som gjelder rett til svar på samisk.

For å videreføre gjeldende rett, foreslår departementet et nytt annet ledd i § 3-5 med henvisning til § 3-3, hvor det framgår at reservasjonen om at offentlige organ med landsomfattende funksjoner ikke er omfattet med mindre det følger av forskrift, gjelder tilsvarende for offentlige helse- og omsorgsinstitusjoner. (Denne reservasjonen vil tas inn i § 3-3 femte eller sjette ledd i departementets forslag til nye bestemmelser.)

Organisering av samisk språkarbeid

Bakgrunn og gjeldende rett

Det følger av sameloven § 3-12 andre ledd at Sametinget skal levere en rapport til Kongen om situasjonen for samiske språk i Norge hvert fjerde år. I forståelse med departementet har Sametinget ikke levert slik rapport etter 2012.

Bestemmelsen ble innført i sammenheng med at Sametinget selv skulle organisere det samiske språkarbeidet, og lovbestemmelsen om et eget samisk språkråd ble opphevet. Det følger av forarbeidene at rapporten skal inneholde informasjon om hvordan samelovens språkregler blir fulgt opp i praksis, for eksempel hvordan de offentlige organene følger forpliktelsene i loven og hvor mange som behersker de samiske språkene.

Språkutvalgets forslag

Utvalget har foreslått å videreføre bestemmelsen om rapport, men temaet er ikke drøftet særskilt.

Departementets forslag

Departementet vurderer det slik at det er et stort behov for kunnskap om bruken av de samiske språkene. Departementet foreslår likevel å oppheve det lovfestede kravet. Siden regelen ble innført har Sametinget fått en sterkere selvstendig stilling. Ansvar for utviklingen og bevaringen av de samiske språkene er en helt sentral del av Sametingets ansvar, i tråd med prinsippet om samisk selvbestemmelse over eget språk og kultur. Det følger av forarbeidene (Ot. Prp. 114 (2001-2002)) at rapportene blant annet skal inneholde informasjon om hvordan offentlige organer etterlever forpliktelsene i sameloven. Departementet vurderer det imidlertid slik at departementene selv er nærmere til å innhente informasjon om hvordan offentlige organ selv etterlever samelovens språkregler, og hvor mange som får undervisning på samisk.

Departementene vil fortsatt ha behov for kunnskap om situasjonen for samiske språk for å gjennomføre den statlige oppgaven om å tilrettelegge for at samene kan sikre og utvikle de samiske språkene. Departementet vil derfor, sammen med Sametinget, vurdere hvordan vi kan sørge for at det foreligger oppdatert kunnskap om hvordan samelovens språkregler etterleveres, og hvordan de samiske språkene brukes og utvikler seg.

Økonomiske og administrative konsekvenser av forslagene

Departementet har innhentet en vurdering av de økonomiske og administrative konsekvensene av det samlede forslaget fra Menon Economics (Menon). Menon har vurdert konsekvensene for kommuner, fylkeskommuner, statsforvaltere, Sametinget, øvrige statlige virksomheter og statsbudsjettet. Vurderingen er basert på intervjuer av sentrale berørte aktører og tilgjengelig statistikk og litteratur.

Etter departementets vurdering vil de fleste endringsforslagene ha begrenset betydning fordi forslagene kun er presiseringer av allerede gjeldende rettstilstand. Det er likevel særlig tre forslag departementet mener kan ha økonomiske konsekvenser av betydning. Vi redegjør nærmere for disse nedenfor.

Kostnader til kommunal og fylkeskommunal planlegging

Departementet foreslår å innføre et nytt krav om kommunal og fylkeskommunal planlegging for å styrke samiske språk. Forslaget vil utløse merkostnader for kommunesektoren. Flere kommuner og fylkeskommuner utarbeider allerede i dag planer for styrking av samisk språk og tilfredsstiller delvis det foreslåtte kravet om planlegging. Basert på kartlegging av eksisterende planer, finner Menon at kommunene som med størst sannsynlighet vil innlemmes i språkområdet som språkutviklingskommuner, også er de kommunene som i størst grad utarbeider planer i tråd med kravet som er foreslått. Også flere av kommunene som sannsynligvis vil bli innlemmet som språkvitaliseringskommuner, har utarbeidet kommunedelplan/temaplan eller strategidokument for å styrke samiske språk i kommunen. Det er derfor kommuner som ikke er del av forvaltningsområdet for samisk språk i dag, som i størst grad forventes å få økte kostnader. Hvor stor kostnaden blir for den enkelte kommune, vil være avhengig av hvilken kompensasjon de får gjennom tilskudd fra Sametinget. Bortsett fra Troms og Finnmark fylkeskommune, har fylkeskommunene i liten grad utarbeidet planer som drøfter utfordringer for samisk språk og angir overordnede mål for å styrke samiske språk. Lovforslaget vil derfor innebære økte kostnader også for fylkeskommunene, eksempelvis Nordland og Trøndelag.

Menon anslår at lovforslaget kan utløse kostnader for kommunene på mellom 0,8 og 3,8 millioner kroner, avhengig av den samiske språksituasjonen og i hvilken grad den enkelte kommune planlegger for å styrke samiske språk i dag. Merkostnadene for fylkeskommunene (Troms og Finnmark, Nordland og Trøndelag) anslås til totalt 1,2 millioner kroner. De samlede kostnadene, som følge av kommunal og fylkeskommunal planlegging, anslår Menon til å ligge mellom 3,9 og 6,6 millioner kroner per år.

Retten til skriftlig svar på samisk fra landsomfattende offentlige organ og plikt til informasjon

Departementet foreslår en hjemmel for å pålegge flere landsomfattende offentlige organer en plikt til å gi skriftlig svar på samisk. Etter gjeldende rett skal Sametinget, Landbruksdirektoratet, Samisk høgskole og andre statlige samiske skoler, samt Miljødirektoratet og Universitetet i Tromsø svare skriftlig på samisk. I følge Menon har organene ikke oversikt over hvor mange henvendelser på samisk de har besvart, men undersøkelser Menon har foretatt tyder på at statlige virksomheter bare i liten grad svarer på samisk i dag.

Departementet foreslår i tillegg at offentlige organer som er pliktige å svare på samisk, skal informere sine brukere om muligheten til å bruke samisk i kommunikasjonen med organet. Dette innebærer at landsomfattende organer som pålegges plikt til å gi skriftlig svar på samisk, skal opplyse om dette. Forslaget vil utløse kostnader til oppfyllelse av selve informasjonsplikten, i tillegg til merkostnader som følge av flere henvendelser på samisk. Det er vanskelig å anslå effekten av at flere statlige virksomheter blir pålagt en plikt til å svare skriftlig på samisk, sammenholdt med økt informasjon om rettighetene. Menon har forsøkt å prissette merkostnadene et offentlig organ vil ha ved å motta en skriftlig henvendelse på samisk i stedet for norsk. Forutsatt at henvendelsen ikke kan besvares av samiskspråklig personell, men må oversettes, vil kostnaden ha tre komponenter; oversettelse av den skriftlige henvendelsen fra samisk til norsk, oversettelse av det skriftlige

svaret fra norsk til samisk, og transaksjonskostnader ved å etablere rutiner, inngå avtaler med oversettere m.m.

Kostnadene ved oversettelser til nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk varierer betydelig. Menon har satt opp et regneeksempel hvor de legger til grunn at 75 pst. av henvendelsene er på nordsamisk, 15 pst. på lulesamisk og 10 pst. på sørsamisk. Videre er det lagt til grunn at både henvendelsen og svaret gjennomsnittlig er på én side, og at transaksjonskostnadene utgjør 20 pst. av kjøpet. Basert på disse forutsetningene, finner Menon at 1 000 ekstra henvendelser på samisk gir en merkostnad på 3 millioner kroner. Legger vi til grunn at hver av de 18 000 personene som er innmeldt i Sametinget sitt valgmanntall, sender en skriftlig henvendelse på samisk hvert tiende år, gir det 1 800 henvendelser på samisk per år. Det vil gi en årlig kostnad på 5,3 millioner kroner per år. I regneeksempelen er det sett bort fra transaksjonskostnadene som knytter seg til å finne ut hvordan man går fram for å oversette og etablering av rutiner (engangskostnader).

Kostnader som følge av at flere kommuner innlemmes i språkområdet

Hensikten med et differensiert språkområde, med ulike krav mer tilpasset situasjonen i den enkelte kommune, er blant annet at flere kommuner skal bli innlemmet i språkområdet. Menon har lagt til grunn at et middels anslag for nye kommuner som innlemmes i språkområdet, vil være to nye språkvitaliseringskommuner og to nye bykommuner med særlig ansvar for samiske språk. Etter departementets oppfatning er dette et realistisk anslag. Basert på et middels anslag har Menon anslått at innlemmelse av nye kommuner vil gi økte årlige kostnader på om lag 9 millioner kroner for språkvitaliseringskommunene, og om lag 11 millioner kroner for bykommunene. Samlet 20 millioner kroner. Et høyt anslag hvor det innlemmes 5 nye kommuner i hver av de to nevnte kategoriene, vil gi samlede kostnader på opp mot 50 millioner kroner. Kostnadene refererer til oppfyllelse av de lovkrav som stilles til kommuner i det samiske språkområdet. I tillegg kommer omstillingskostnader for kommunene. Kostnadene til oppfyllelse av pliktene som følger av forslaget, for kommunene som innlemmes i språkområdeordningen, vil kompenseres gjennom tospråklighetstilskudd fra Sametinget.

Også fylkeskommunene vil få noe økte årlige kostnader som følge av at nye kommuner innlemmes i språkområdet. For fylkeskommunene kan det bli et behov for mer koordinert innsats, i tillegg til at en mulighet for flere henvendelser på samisk kan gi noe merkostnader. Etter Menons vurdering, basert på et middels anslag, vil kostnadene kunne bli samlet 0,8 millioner kroner for de aktuelle fylkeskommunene årlig, mens et høyt anslag vil kunne gi økte samlede årlige kostnader på 2 millioner kroner. Fylkeskommuner som har forvaltningskommuner i sitt fylke, mottar tospråklighetstilskudd fra Sametinget.

Statsforvalterne er klageinstans når en klage angår kommunale og fylkeskommunale organ, og behandler søknader om tilskudd til opplæring i og på samisk. Menon har ikke hatt grunnlag for å estimere om innlemmelse av enkelte nye kommuner i språkområdet vil føre til at statsforvalterne mottar merkbart flere klager og henvendelser på samisk. Menon har derfor funnet det utfordrende å konkretisere en årlig merkostnad for statsforvalterne, og har derfor lagt til grunn de samme anslagene som for fylkeskommunene, det vil si at basert på et middels anslag, vil kostnadene kunne bli samlet 0,8 millioner kroner for de aktuelle statsforvalterembetene, mens et høyt anslag vil kunne gi økte samlede årlige kostnader på 2 millioner kroner.

Departementet legger til grunn at både fylkeskommunene og statsforvalterne som i dag har ansvar for kommuner i forvaltningsområdet, kan dekke eventuelle merkostnader ved at flere kommuner melder seg inn i språkområdet innenfor eksisterende budsjetterammer.

Departementet viser til at fylkeskommunene får tilskudd fra Sametinget. Menons anslag når det gjelder merkostnader for statsforvalterne, er usikkert og etter departementets vurdering for høyt. Departementet viser til at statsforvalterne ikke får noen nye plikter enn det som følger av dagens regler, annet enn plikt til å informere om muligheten til å bruke samisk overfor dem. Det framgår av språkutvalgets rapport at statsforvalterne mottar få henvendelser og klager som gjelder kommunene og fylkeskommunenes gjennomføring av språkreglene. Departementet forutsetter likevel at statsforvalterne allerede i dag har beredskap og kapasitet til å håndtere eventuelt flere klager på manglende oppfyllelse av rettigheter etter sameloven. Det er ingen holdepunkter for at det vil bli en endring av betydning i antallet henvendelser og klager som følge av lovforslaget. Departementet legger opp til å følge med på utviklingen av om statsforvalterne får et økt antall henvendelser og flere klagesaker til behandling. Departementet forutsetter videre at statsforvalterne allerede har på plass systemer for å motta klager og søknader på samisk, og oppfølgingen av oppgaver etter opplæringsloven og helse- og omsorgstjenesteloven.

Økt etterspørsel etter tolker og oversettelser på samisk

Forslagene til lovendringer kan samlet sett øke etterspørselen etter ressurser som kan oversette og tolke på nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Endringene kan føre til at etterspørselen etter de samme ressursene øker på kort sikt. Det vil ifølge økonomisk teori gjøre at prisene øker. På sikt kan imidlertid økt etterspørsel føre til økt anerkjennelse av samiske språk og at flere utdanner seg innen samiske språk, og bidra til at dette jevner seg ut.

Merknader til de enkelte bestemmelser i lovforslaget

Til § 1-5

Første setning slår fast at alle samiske språk i Norge er likeverdige med norsk. Med samiske språk menes sørsamisk, umesamisk, pitesamisk, lulesamisk, nordsamisk og østsamisk/skoltesamisk. Alle de samiske språkene er en viktig del av norsk og samisk historie og kultur. Umesamisk, pitesamisk og østsamisk/skoltesamisk har et meget begrenset antall språkbrukere på norsk side. Det er derfor ikke realistisk å innføre tilsvarende rettigheter for disse språkene som det er for sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk. Departementet mener likevel at det er viktig at loven slår fast at disse språkene er likeverdige med norsk språk.

Andre setning slår fast at bestemmelsene i samelovens kapittel 3 omfatter sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk språk. Samelovens språkregler omfatter kommuner i sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk språkområde. Endringen i andre setning innebærer ikke realitetsendringer, men departementet ser behov for å gjøre det tydelig hvilke samiske språk kapittel 3 gjelder for.

Til § 3-1 Definisjoner

I *første ledd bokstav a)* defineres det samiske språkområdet hvor reglene i dette kapitlet skal gjelde. Det samiske språkområdet er summen av alle språkutviklingskommuner, språkvitaliseringskommuner og bykommuner med særlig ansvar for samiske språk.

I *første ledd bokstav b), c) og d)* framgår det at hvilke kommuner som er henholdsvis språkutviklingskommuner, språkvitaliseringskommuner og bykommuner med særlig ansvar for samiske språk, fastsettes i forskrift.

Offentlig organ defineres i *første ledd bokstav e)*. Som offentlig organ menes alle organ som utøver myndighet på vegne av stat, fylkeskommune eller kommune. Begrepet dekker det som tidligere var definert som regionalt offentlig organ. Den sentrale stats-, fylkeskommune- og kommuneadministrasjon med underliggende organer, vil uten videre regnes som offentlig organ. Det samme gjelder statlige aksjeselskaper som er opprettet særskilt ved lov, offentlige helse- og omsorgsinstitusjoner, herunder helseforetak. Offentlig oppnevnte råd og utvalg, som Språkrådet, vil også være et offentlig organ etter bestemmelsen. Private rettssubjekter regnes som offentlig organ når disse treffer enkeltvedtak.

Lokalt offentlig organ defineres i *første ledd bokstav f)*. Et lokalt offentlig organ kan på samme måte som et offentlig organ, være både kommunalt, fylkeskommunalt og statlig. Det avgjørende for om organet regnes som lokalt etter denne definisjonen, er om tjenestekretsen er begrenset til hele eller deler av en kommune innenfor det samiske språkområdet. Etter definisjonen er et offentlig organ å anse som lokalt når tjenestekretsen er begrenset til én kommune eller deler av denne.

Et organ som dekker et videre område enn én kommune, kan likevel være å anse som lokalt dersom det dreier seg om en type organ som normalt har en tjenestekrets som begrenser seg til én kommune eller svært få kommuner. I slik tilfeller er det et hensyn at brukerne ikke skal miste rettigheter som en følge av at to eller et fåtall kommuner velger å samarbeide om tjenester som normalt ytes innenfor én kommune. Retningsgivende for vurderingen av om et interkommunalt organ er lokalt eller offentlig, vil være om mange kommuner er med. Videre

kan formålet med opprettelsen av et interkommunalt organ ha betydning. Dersom organet har direkte kontakt med brukerne, og formålet med samarbeidet er å bedre servicen overfor innbyggerne i flere kommuner, kan dette tilsi at organet må regnes som lokalt når det gjelder språkreglene. Samarbeid mellom flere kommuner vil ellers gjøre det mer naturlig å regne det interkommunale samarbeidet for offentlig. Tjenester som ytes av fylkeskommunen og statsforvalterembetet, og som tidligere var omfattet av definisjonen regionalt offentlig organ, er å anse som offentlige organ etter definisjonen i første ledd bokstav e). Et lokalt offentlig organ med kontor i en kommune utenfor det samiske språkområdet, men med tjenestekrets som også omfatter del av det samiske språkområdet, skal regnes som lokalt offentlig organ etter definisjonen.

Til § 3-2

Bestemmelsen er i hovedsak en videreføring av gjeldende § 3-2 om oversettelse av offentlig informasjon. Endringene skal gjøre det tydelig hvilke organ som har plikt til å sørge for at den aktuelle informasjonen blir oversatt til samisk eller gis på samisk.

Det følger av *første ledd* at det enkelte departement har ansvar for å oversette lover og forskrifter på sitt eget ansvarsområde til samisk. Det innebærer at departementet allerede i prosessen med å utarbeide forslag til lov eller forskrift, må vurdere om innholdet kan være av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkningen. Det samme gjelder offentlige organ som publiserer kunngjøringer, skjema eller selvbetjeningsløsninger etter de neste leddene i bestemmelsen.

Andre ledd slår fast at det er det enkelte offentlige organ som selv har ansvar for at kunngjøringer som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i det samiske språkområdet, skjer på samisk. Regelen gjelder i prinsippet for alle offentlige organer, også de landsomfattende. Vilkåret om at kunngjøringen særlig skal rette seg mot hele eller deler av befolkningen i det samiske språkområdet, gjør likevel at bestemmelsen først og fremst er aktuell for lokale offentlige organer og offentlige organer på regionalt nivå som betjener det samiske språkområdet.

Det framgår av *tredje ledd* at det er det enkelte offentlige organ i det samiske språkområdet, som har ansvaret for at egne skjemaer og selvbetjeningsløsninger foreligger på samisk. Selvbetjeningsløsninger er inkludert i bestemmelsen fordi offentlig forvaltning i økende grad erstatter digitale skjemaer og papirskjemaer med interaktive løsninger på nett. Begrepet selvbetjeningsløsning er ment å være teknologinøytralt og skal omfatte elektroniske søkestier, ulike digitale selvbetjeningsløsninger, i tillegg til tradisjonelle papirskjemaer og elektroniske versjoner av papirskjemaer.

Regelen i tredje ledd er begrenset til de tilfeller der det er "teknisk mulig". Begrensningen er aktuell for digitale løsninger. De samiske språkene bruker enkelte andre tegn enn i norsk språk. Noen systemer som offentlige virksomheter benytter, støtter ikke de samiske tegnene. Det er derfor ikke mulig å legge ut informasjonen på samisk. Dette vil endre seg med tiden.

Fjerde ledd retter seg særlig mot offentlige organ som har en tjenestekrets som dekker flere samiske språk. Det offentlige organet må selv vurdere hvilket eller hvilke samiske språk informasjonen skal oversettes til. Hvem informasjonen retter seg mot og hva den gjelder, vil være relevant ved vurderingen av hvilket eller hvilke samiske språk informasjonen skal

oversettes til. En kunngjøring fra et lokalt offentlig organ, som retter seg mot befolkningen i kommuner hvor lulesamisk og sørsamisk tales, må foregå på henholdsvis lulesamisk og sørsamisk. Kunngjøringer fra et landsomfattende organ må skje på alle tre samiske språk.

Til § 3-3 Rett til svar på samisk

Bestemmelsen regulerer innholdet i retten til svar på samisk overfor offentlige organ i de ulike kommunekategoriene.

Alternativ 1

Første ledd slår fast at enhver som henvender seg skriftlig på samisk til et offentlig organ, har rett til skriftlig svar på samisk. Retten gjelder henvendelser til offentlige organ som har en tjenestekrets som helt eller delvis omfatter språkutviklingskommuner eller språkvitaliseringskommuner. Det følger av *sjette ledd* at retten til skriftlig svar på samisk likevel ikke gjelder overfor alle landsomfattende organ, med mindre en slik rett er gitt i forskrift. *Andre setning* gir hjemmel for å fastsette i forskrift hvilke organ dette gjelder.

Andre ledd første setning slår fast retten til muntlig svar på samisk ved henvendelser til lokale offentlige organ i språkutviklingskommunene. I språkvitaliseringskommuner følger det av andre setning, at rett til muntlig svar bare gjelder ved muntlige henvendelser overfor de kommunale organene som kommunen selv, etter tredje ledd, har bestemt skal tilby muntlig svar på samisk. Bestemmelsen slår fast at muntlige henvendelser på samisk skal besvares samtidig muntlig på samisk. Endringen er en presisering av gjeldende rett. Når det framgår av ordlyden at svaret skal gis samtidig er dette for å sikre at samiske språkbrukere skal kunne snakke med en samisktalende i sin dialog med organet. Bestemmelsen betyr ikke at samisktalende har rett på raskere svar enn det som følger av alminnelige krav til saksbehandlingen etter forvaltningsloven. Med muntlig svar menes ikke endelig svar i saken kontakten gjelder, men svaret som gis i forbindelse med den aktuelle kontakten. Mange saker avsluttes først når det gis et skriftlig svar eller enkeltvedtak.

Det følger av *annen setning* at retten til muntlig svar likevel ikke gjelder ved muntlige henvendelser til tjenestemenn som utfører oppdrag utenfor organets kontor. Dette er videreføring av gjeldende rett. Fordi det er det offentlige organet som skal kunne svare muntlig på samisk, ikke nødvendigvis alle ansatte, er retten til muntlig svar avgrenset til henvendelser til organet. Det betyr at retten til muntlig svar ikke gjelder i kontakt med kommunens ansatte, for eksempel når ansatte fra kommunens tekniske etat er på oppdrag utenfor kontor og når ansatte fra kommunens helse- og omsorgstjenester er på besøk/oppdrag hjemme hos pasienter og brukere.

Det følger av *tredje ledd* at de enkelte språkvitaliseringskommunene skal fastsette hvilke av kommunenes organer som skal tilby muntlig svar på samisk, og på hvilken måte slikt svar skal tilbys. Bestemmelsen innebærer at kommunen skal fastsette at et minimum av kommunale offentlige organ skal kunne tilby muntlig svar på samisk, men legger opp til at kommunen har frihet til å avgjøre hvilke kommunale organer dette skal gjelde og på hvilken måte muntlig svar skal tilbys

Det følger av *fjerde ledd* at det er frivillig for bykommuner med særlig ansvar for samiske språk om de vil forplikte seg til å gi svar på samisk, og eventuelt hvilke eller hvilket samisk språk de vil forplikte seg til å kunne svare på. Bykommunene står fritt til å velge om retten også skal gjelde for muntlige henvendelser.

Bestemmelsen forutsetter at bykommunene skal vurdere dette i forbindelse med søknad om innlemmelse i språkområdet. Kommunene kan også ta valget om å tilby svar på samisk på et senere tidspunkt.

Det følger av *femte ledd* at retten til svar på samisk gjelder for det eller de samiske språkene som er omfattet av det offentlige organets tjenestekrets. Det innebærer at organet må kunne gi svar på det eller de samiske språkene som tradisjonelt har tilknytning til det geografiske området organet dekker. Offentlige organ med landsdekkende funksjoner må følgelig kunne svare på både nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk.

Alternativ 2

Første ledd slår fast at enhver som henvender seg skriftlig på samisk til et offentlig organ, har rett til skriftlig svar på samisk. Retten gjelder henvendelser til offentlige organ som har en tjenestekrets som helt eller delvis omfatter språkutviklingskommuner eller språkvitaliseringskommuner. Det følger av *femte ledd* at retten til skriftlig svar på samisk likevel ikke gjelder overfor alle landsomfattende organ, med mindre en slik rett er gitt i forskrift. *Andre setning* gir hjemmel for å fastsette i forskrift hvilke organ dette gjelder.

Andre ledd slår fast at retten til svar på samisk også innebærer rett til samtidig muntlig svar ved muntlige henvendelser, ved henvendelse til lokale offentlige organ i språkutviklingskommunene. Kravet skal sikre at samiske språkbrukere kan ha kontakt og kommunisere med organet på samisk. Med svar menes ikke endelig svar i saken kontakten gjelder, men svaret som gis i forbindelse med den aktuelle kontakten. Mange saker avsluttes først når det gis et skriftlig svar eller enkeltvedtak.

Det følger av *annet ledd andre setning* at retten til samtidig muntlig svar også gjelder ved muntlig henvendelse til lokale offentlige organ i kommuner som var innmeldt i forvaltningsområdet for samisk språk før ny ordning med språkområdet, definert i § 3-1 første ledd bokstav a), trådte i kraft.

Det følger av *annet ledd tredje setning* at retten til muntlig svar likevel ikke gjelder ved muntlige henvendelser til tjenestemenn som utfører oppdrag utenfor organets kontor. Dette er videreføring av gjeldende rett. Fordi det er det offentlige organet som skal kunne svare muntlig på samisk, ikke nødvendigvis alle ansatte, er retten til muntlig svar avgrenset til henvendelser til organet. Det betyr at retten til muntlig svar ikke gjelder i kontakt med kommunens ansatte, for eksempel når ansatte fra kommunens tekniske etat er på oppdrag utenfor kontor og når ansatte fra kommunens helse- og omsorgstjenester er på besøk/oppdrag hjemme hos pasienter og brukere.

Det følger av *tredje ledd* at språkvitaliseringskommuner og bykommuner med særlig ansvar for samiske språk som innlemmes etter at ny språkområdeordning trer i kraft, skal beslutte hvilke av kommunenes organer som skal tilby muntlig svar på samisk og på hvilken måte slikt svar skal tilbys. Bestemmelsen innebærer at kommunen skal fastsette at et minimum av kommunale offentlige organ skal kunne tilby muntlig svar på samisk, men legger opp til at kommunen har frihet til å avgjøre hvilke kommunale organer dette skal gjelde og på hvilken måte muntlig svar skal tilbys.

Det følger av *fjerde ledd* at retten til svar på samisk gjelder for det eller de samiske språkene som er omfattet av det offentlige organets tjenestekrets. Det innebærer at organet må kunne gi svar på det eller de samiske språkene som tradisjonelt har tilknytning til det geografiske

området organet dekker. Offentlige organ med landsdekkende funksjoner må følgelig kunne svare på både nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk.

Til § 3-3 a

Bestemmelsen er ny og pålegger de offentlige organer som er omfattet av bestemmelsen, en plikt til å informere sine brukere om muligheten til å benytte samisk språk. Plikten til å informere ligger på det enkelte offentlige organ som har plikter etter sameloven § 3-3, 3-4, 3-4 a, 3-4 b og 3-5. Pliktsubjektene er ulike offentlige organ på kommunalt, fylkeskommunalt og statlig nivå.

Informasjonsplikten skal bidra til å synliggjøre de språkrettighetene som til enhver tid gjelder etter samelovens regler, og bidra til at flere benytter seg av disse rettighetene.

Plikten til å *aktivt* informere som følger av *første setning*, innebærer at organet må sørge for at brukerne får informasjonen uoppfordret og på en slik måte at de kan dra nytte av den. Det vil ikke være tilstrekkelig at organet kun på forespørsel opplyser om hvilken rett den enkelte har til å bruke samisk i kontakten med organet.

Det følger av *andre setning* at brukere skal få informasjon ved første kontakt. Kravet er stilt for å sikre at informasjonsplikten skal få reell betydning for dem som ønsker å bruke samisk i kommunikasjonen med organet. Informasjonen må være synlig og lett tilgjengelig på organets nettsider og i tilknytning til stedlige kontorer, og den må formidles enten brukerne henvender seg muntlig per telefon, møter fysisk eller kontakter organet via en nettside/digitalt.

Bestemmelsen overlater til det enkelte organ å vurdere hvordan det vil informere. Det vil likevel være en nedre terskel for hva som kan sies å være riktig oppfyllelse av kravet. Det kan være i strid med bestemmelsen dersom informasjonen er vanskelig tilgjengelig eller lite forståelig.

Til § 3-4, 3-4 a og 3-4 b

Gjeldende bestemmelse i § 3-4 regulerer samiske språkbrukeres utvidede rett til bruk av samisk i rettsvesenet.

Bestemmelsen er delt opp i tre slik at tidligere første ledd skilles ut som egen bestemmelse om domstoler i ny § 3-4. Tidligere andre ledd skilles ut som egen bestemmelse om politi og påtalemyndighet i ny § 3-4 a, og tidligere tredje ledd skilles ut som egen bestemmelse i ny § 3-4 b om kriminalomsorgen, friomsorgen og konfliktrådene. Oppdelingen til tre bestemmelser har kun pedagogisk betydning og innebærer ingen materielle endringer. Departementets forslag til ny språkområdeordning innebærer at begrepet forvaltningsområdet for samisk språk utgår fra loven. Departementets forslag medfører at ordet "forvaltningsområdet" i henholdsvis § 3-4 første ledd og annet ledd utgår og blir erstattet med "det samiske språkområdet" i ny 3-4 og 3-4 a.

Til § 3-5

Bestemmelsen slår fast at den som ønsker å bruke samisk for å ivareta egne interesser overfor offentlige helse- og omsorgsinstitusjoner i språkutviklingskommuner og språkvitaliseringskommuner, har rett til å bli betjent på samisk.

[Barnevernsinstitusjoner som har som hovedformål å yte omsorg vil språklig falle inn under benevnelsen "omsorgsinstitusjoner". Bestemmelsen omfatter imidlertid alle

barnevernsinstitusjoner, også de som har en faglig innretning hvor hovedformålet primært er et annet enn å yte omsorg.]

Avgrensningen mot landsomfattende organer/institusjoner gjelder tilsvarende.

Til § 3-7

Regelen er i hovedsak en videreføring av den tidligere bestemmelsen, men tilpasset nye regler som innebærer at flere offentlige organ er pliktige til å svare på samisk. Det offentlige organet må selv vurdere om de skal benytte seg av eksterne tolker for å løse oppgavene sine, eller om det er nødvendig å ha samiskkompetanse hos egne ansatte.

Til § 3-9

Første setning innfører en plikt for språkutviklingskommunene til å likestille samisk med norsk i den kommunale forvaltningen. Dette innebærer en skjerpelse for språkutviklingskommunene i forhold til tidligere regel gjeldende regelverk.

Det følger av *andre setning* at regelen om valgfrihet for kommunene videreføres for språkvitaliseringskommuner og bykommuner med særlig ansvar for samiske språk.

Likestilling av samisk og norsk i den kommunale forvaltningen innebærer at saksbehandlingen internt i kommunen skal skje på norsk *eller* på det aktuelle samiske språket både på det aktuelle samiske språket og norsk. Språkene skal brukes omtrent like mye.

Bestemmelsen gir ikke kommunen rett til å benytte samisk i skriv til andre offentlige organ, eller kreve at andre offentlig organ bruker samisk i skriv til kommunen.

Til § 3-12

Nytt *andre ledd* gir Sametinget hjemmel til å gi forskrift med nærmere regler om fordeling og bruk av tospråklighetsmidlene.

Regelen om at Sametinget hvert fjerde år skal utarbeide en rapport til Kongen om situasjonen for samiske språk i Norge, blir ikke videreført.

Til § 3-13

Første setning pålegger fylkeskommuner og kommuner i det samiske språkområdet å drøfte utfordringene for samiske språk som ledd i henholdsvis regional planstrategi og kommunens planstrategi.

Fylkestinget er regional planmyndighet, og skal etter *andre setning* i bestemmelsen fastsette sine overordnede mål for å styrke samiske språk i regional plan. Kommunene skal fastsette sine mål for å styrke det samiske språket i kommunen, enten som en tematisk

kommunedelplan eller i kommuneplanens samfunnsdel. Bestemmelsen hindrer ikke kommunene å gjøre begge deler.

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging, vedtatt av Kongen i statsråd, vil være et viktig grunnlag for arbeidet. Overordnede mål for samiske språk vil også kunne følge av disse forventningene. Regjeringen skal hvert fjerde år legge fram nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging.

Medvirkningsmekanismene i plan- og bygningsloven åpner for deltakelse og medvirkning fra interesser og representanter fra berørt befolkning og Sametinget.

Til § 3-14

Bestemmelsen fastslår at et offentlig organ som har behov for å ha ansatte med samisk språkkompetanse, kan stille krav om slik kompetanse ved utlysning av stillinger, og legge vekt på slik kompetanse ved ansettelse. Organet kan etterspørre muntlig og eller skriftlig kompetanse, i ett eller flere samiske språk, avhengig av hva organet har behov for.

Bestemmelsen stiller krav til at organet har behov for den etterspurte samiske språkkompetansen for å utføre sine oppgaver. I dette ligger det at behovet for å ha ansatte med samisk språkkompetanse, har et saklig formål slik det følger av likestillings- og diskrimineringsloven § 9.

Forslag til lov om endringer i sameloven

I lov av 6. desember 1987 blir følgende endringer gjort:

§ 1-5 skal lyde
Samiske språk

De samiske språkene og norsk er likeverdige språk. Sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk skal være likestilte med norsk etter bestemmelsene i kapittel 3.

§ 3-1 skal lyde

Definisjoner

I dette kapitlet menes med:

- a) *Det samiske språkområdet: summen av språkutviklingskommuner, språkvitaliseringskommuner og bykommuner med særlig ansvar for samiske språk.*
- b) *Språkutviklingskommune: kommune slik det er fastsatt i forskrift.*
- c) *Språkvitaliseringskommune: kommune slik det er fastsatt i forskrift.*
- d) *Bykommune med særlig ansvar for samiske språk: kommune slik det er fastsatt i forskrift.*
- e) *Offentlige organ: ethvert organ for stat, fylkeskommune og kommune som har en tjenestekrets som helt eller delvis omfatter en eller flere av kommunene i det samiske språkområdet.*
- f) *Lokalt offentlig organ: ethvert kommunalt, fylkeskommunalt og statlig organ som har en tjenestekrets som omfatter en kommune eller en del av en kommune i det samiske språkområdet.*

§ 3-2 skal lyde

Oversettelse av regler. Kunngjøringer og skjema

Lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkning, skal oversettes til *samiske språk*. *Ansvar* ligger hos det ansvarlige departement.

Kunngjøringer fra offentlige organ som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i det samiske språkområdet, skal skje både på samisk og norsk. *Ansvar* ligger hos det enkelte offentlige organ.

Skjema og selvbetjeningsløsninger til bruk overfor et offentlig organ i det samiske språkområdet skal foreligge både på samisk og norsk der det er teknisk mulig. Ansvaret ligger hos det enkelte offentlige organ.

Det offentlige organet må vurdere hvilket eller hvilke språk informasjonen skal oversettes til. I denne vurderingen vil det være relevant å se på hvem informasjonen retter seg mot, og hva det gjelder.

Alternativ 1

§ 3-3 skal lyde

Rett til svar på samisk

Den som henvender seg skriftlig på samisk til et offentlig organ som har en tjenestekrets som helt eller delvis omfatter språkutviklingskommuner eller språkvitaliseringskommuner, har rett til skriftlig svar på samisk.

Den som henvender seg muntlig på samisk til et lokalt offentlig organ i en språkutviklingskommune, har rett til samtidig muntlig svar på samisk. Retten til muntlig svar gjelder likevel ikke ved muntlige henvendelser til tjenestemenn som utfører oppdrag utenfor organets kontor. I språkvitaliseringskommuner har den som henvender seg muntlig på samisk til kommunens offentlige organer rett på samtidig muntlig svar i samsvar med det kommunen har avgjort etter tredje ledd.

Språkvitaliseringskommuner skal treffe avgjørelse om hvilke av kommunens offentlige organer som skal tilby muntlig svar på samisk og på hvilken måte muntlig svar skal tilbys.

Kommuner som søker innlemmelse i det samiske språkområdet som bykommune med særlig ansvar for samiske språk, skal i forbindelse med søknad om innlemmelse, vurdere om kommunens offentlige organer skal gi svar på samisk dersom organet mottar skriftlige eller muntlige henvendelse på samisk.

Den enkelte har rett til svar på samisk på det eller de samiske språkene som er omfattet av det offentlige organets tjenestekrets.

Rett til svar på samisk gjelder likevel ikke offentlige organer med landsomfattende funksjon, med mindre det følger av forskrift fastsatt av Kongen. Kongen fastsetter i forskrift hvilke offentlige organ med landsomfattende funksjon hvor rett til skriftlig svar på samisk skal gjelde.

Alternativ 2

§ 3-3 skal lyde

Rett til svar på samisk

Den som henvender seg skriftlig på samisk til *et offentlig organ i det samiske språkområdet*, har rett til skriftlig svar på samisk.

Den som henvender seg *mundtlig* på samisk til et lokalt offentlig organ i en *språkutviklingskommune*, har rett til *samtidig muntlig* svar på samisk. *Retten til muntlig svar på samisk gjelder tilsvarende i andre kommuner som var innmeldt i forvaltningsområdet for samisk språk før [dato for ikrafttredelse av ny bestemmelse]. Retten til muntlig svar gjelder likevel ikke ved muntlige henvendelser til tjenestemenn som utfører oppdrag utenfor organets kontor.*

Språkvitaliseringskommuner og bykommuner med særlig ansvar for samiske språk, som innlemmes etter at ny språkområdeordning trer i kraft, skal treffe avgjørelse om hvilke av kommunens egne offentlige organer som skal tilby muntlig svar på samisk og på hvilken måte muntlig svar skal tilbys.

Den enkelte har rett til svar på det eller de samiske språkene som er omfattet av det offentlige organets tjenestekrets.

Rett til svar på samisk gjelder likevel ikke offentlige organ med landsomfattende funksjon med mindre det følger av forskrift fastsatt av Kongen. Kongen fastsetter i forskrift hvilke offentlige organ med landsomfattende funksjon hvor rett til skriftlig svar på samisk skal gjelde.

§ 3-3 a skal lyde

Informasjon om språkrettigheter

Offentlige organer som er omfattet av bestemmelsene i §3-3, 3-4, 3-4a, 3-4b og 3-5 skal aktivt informere om muligheten til å benytte samisk ovenfor dem. Brukere som oppsøker organet, fysisk eller på annen måte, skal ved første kontakt få informasjon om muligheten til å henvende seg på samisk.

§ 3-4 skal lyde

Domstoler

For domstoler med embetskrets som helt eller delvis omfatter *det samiske språkområdet*, gjelder i tillegg følgende regler om bruk av samisk:

1. Enhver har rett til å inngi prosesskriv med bilag, skriftlige bevis eller andre skriftlige henvendelser på samisk. Skal domstolen formidle henvendelsen til en motpart, sørger den for oversettelse til norsk. Oversettelse kan unnlates dersom motparten samtykker.
2. Enhver har rett til å henvende seg muntlig til domstolen på samisk dersom rettergangslovgivningen gir adgang til muntlig istedenfor skriftlig henvendelse. Har domstolen plikt til å nedtegne henvendelsen, kan den som fremmer henvendelsen, kreve at nedtegnelsen skjer på samisk. Et slikt krav bryter ingen frist. Nr. 1 andre og tredje punktum gjelder tilsvarende.

3. Enhver har rett til å tale samisk i rettsmøter. Skal noen som ikke kan samisk delta i forhandlingene, brukes en tolk som retten har oppnevnt eller godkjent.
4. Når en part begjærer det, kan rettens leder bestemme at forhandlingsspråket skal være samisk. Nr. 3 andre punktum gjelder tilsvarende.
5. Er forhandlingsspråket samisk, kan rettens leder bestemme at også rettsboken skal føres på samisk. Domstolen sørger for oversettelse til norsk.
6. Domstolen sørger for at rettsbøker som er skrevet på norsk, oversettes til samisk når en part krever det. Et slikt krav bryter ingen frist.

§ 3-4 a skal lyde

Politi og påtalemyndighet

For politi og påtalemyndighet med tjenestekrets som helt eller delvis omfatter *det samiske språkområdet*, gjelder i tillegg følgende regler om bruk av samisk:

1. Enhver har rett til å tale samisk i avhør på organets kontor.
2. Enhver har rett til å bruke samisk ved muntlig anmeldelse og rettsmiddelerklæring.

§ 3-4 b skal lyde

Kriminalomsorgen, friomsorgen og konfliktrådene

For kriminalomsorgens anstalter i Troms og Finnmark gjelder i tillegg følgende regler om bruk av samisk:

1. § 3-5 gjelder tilsvarende for innsatte.
2. Innsatte har rett til å bruke samisk overfor hverandre og overfor sine pårørende.
3. Innsatte har rett til å bruke samisk ved muntlig rettsmiddelerklæring til fengselsmyndigheten.

§ 3-5 skal lyde:

Utvidet rett til bruk av samisk i helse- og omsorgsinstitusjoner

Den som ønsker å bruke samisk for å ivareta egne interesser overfor offentlige helse- og omsorgsinstitusjoner og *barnevernsinstitusjoner* i språkutviklingskommuner og språkvitaliseringskommuner, har rett til å bli betjent på samisk.

[alternativ 1]

§ 3-3 sjette ledd gjelder tilsvarende for offentlige helse- og omsorgsinstitusjoner og *barnevernsinstitusjoner*.

[alternativ 2]

§ 3-3 femte ledd gjelder tilsvarende for offentlige helse- og omsorgsinstitusjoner og barnevernsinstitusjoner.

I § 3-6 gjøres følgende endringer

Forvaltningsområdet byttes ut med "det samiske språkområdet".

§ 3-7 skal lyde

Rett til utdanningspermisjon

Ansatte i offentlige organ har rett til permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk, dersom organet har behov for slik kompetanse. Retten kan gjøres avhengig av at den ansatte forplikter seg til å arbeide for organet en viss tid etter utdanningen.

§ 3-9 skal lyde

Samisk i den kommunale forvaltning

I språkutviklingskommuner skal samiske språk være likestilt med norsk i den kommunale forvaltningen. I øvrige kommuner i det samiske språkområdet kan kommunestyret bestemme at samiske språk skal være likestilt i hele eller deler av den kommunale forvaltningen.

§ 3-12 skal lyde

Sametinget skal arbeide for vern og videre utvikling av samiske språk i Norge.

Sametinget tildeler midler til kommuner og fylkeskommuner for gjennomføringen av samelovens språkregler. Sametinget kan gi nærmere regler om fordelingen og bruken av midlene i forskrift.

§ 3-13 skal lyde

Kommunal- og fylkeskommunal planlegging

Fylkeskommuner og kommuner i det samiske språkområdet skal drøfte utfordringer for samisk språk i regional planstrategi og kommunens planstrategi, jf. plan- og bygningsloven §§ 7-1 og 10-1. Overordnede mål for å styrke samiske språk skal fastsettes i regional plan etter plan- og bygningsloven § 8-1. Kommunen skal fastsette sine mål for å styrke samisk språk enten som en tematisk kommunedelplan eller tas inn i kommuneplanens samfunnsdel, jf. plan- og bygningsloven § 11-1 tredje ledd og § 11-2.

§ 3-14 skal lyde

Rekruttering av ansatte med samiskspråklig kompetanse

Dersom offentlige organ har behov for ansatte med samisk språkkunnskap for å kunne utføre sine oppgaver, kan samisk språkkunnskap stilles som en ønsket eller nødvendig kvalifikasjon ved ansettelse til stillinger i organet.

§ 3-15 skal lyde

Forskrifter

Kongen fastsetter i forskrift hvilke kommuner som skal regnes som språkutviklingskommuner, språkvitaliseringskommuner og bykommuner med særskilt ansvar for samiske språk.

Forslag til endringer i forskrift om forvaltningsområdet for samisk språk

I forskrift av 17. juni 2005 blir følgende endringer gjort:

Navn på forskriften skal lyde

Forskrift om samelovens språkregler

§1 skal lyde

Det samiske språkområdet består av alle språkutviklingskommuner, språkvitaliseringskommuner og bykommuner med særlig ansvar for samiske språk. Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Tana er språkutviklingskommuner. Porsanger, Kåfjord, Lavangen, Tjeldsund, Hattfjelldal, Hamarøy, Røyrvik, Røros og Snåsa er språkvitaliseringskommuner.

Forslag til endringer i forskrift til samelovens språkregler

I forskrift av 7. januar 2003 blir følgende endringer gjort:

§ 3 skal lyde

Utvidelse av virkeområdet

Reglene i sameloven § 3-2, § 3-7 og § 3-11 gjelder også for Sametinget, Landbruksdirektoratet, Miljødirektoratet, Universitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet, Samisk høgskole og statlige samiske skoler.

Rett til skriftlig svar på samisk etter sameloven § 3-3 første og femte [fjerde etter alternativ 2] ledd skal også gjelde for:

- a) *Sametinget*
- b) *Statsministerens kontor og departementene*
- c) *Landbruksdirektoratet*
- d) *Miljødirektoratet*
- e) *Fiskeridirektoratet*
- f) *NAV*
- g) *Skatteetaten*
- h) *Statens pensjonskasse*
- i) *Statens lånekasse for utdanning*
- j) *Norges vassdrags og energidirektorat*
- k) *Sivilombudsmannen*
- l) *Likestillings- og diskrimineringsombudet*
- m) *Barneombudet*
- n) *Diskrimineringsnemnda*
- o) *Helsedirektoratet*
- p) *Norsk pasientskadeerstatning*

- q) *Nasjonalt klageorgan for helsetjenester (Helseklage)*
- r) *Helsetilsynet*
- s) *Universtitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet*
- t) *Nord universitet*
- u) *Samisk høgskole*
- v) *Statlige samiske skoler*
- w) *Norsk senter for forskningsdata*
- x) *NOKUT*
- y) *Arkivverket*
- z) *Kulturrådet*

Rett til muntlig svar på samisk etter sameloven § 3-3 andre og femte [fjerde etter alternativ 2] ledd gjelder også for Sametinget, Landbruksdirektoratet, Samisk høgskole og statlige samiske skoler.